

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Maja Zorko

Življenje Romov in Rominj iz naselja Vejar

Magistrsko delo

Ljubljana, 2019

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Maja Zorko

Življenje Romov in Rominj iz naselja Vejar

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Ljubljana, 2019

Zahvala

Posebno se zahvaljujem doc. dr. Sreču Dragošu za mentorstvo, spodbude, dragocene usmeritve in možnost, da z delom izrazim zamolčano.

Zahvaljujem se svojemu partnerju in družini, da mi ves čas študija in nasploh stojite ob strani.

Izjemno hvaležna sem Nataši ter vsem sodelujočim v Dnevnem centru Kher šu beši za vaše napotke in spodbudne besede, ko sem jih najbolj potrebovala.

Največja zahvala pa gre vsem sodelujočim v raziskavi ter vsem Romom in Rominjam iz naselja Vejar, ki me vedno toplo sprejmete medse in z menoj delite svoj vsakdan.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Maja Zorko

Naslov naloge: Življenje Romov in Rominj iz naselja Vejar

Kraj: Ljubljana

Leto: 2019

Število strani: 107

Število prilog: 1

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Povzetek:

Magistrsko delo govori o življenju Romov in Rominj iz naselja Vejar na Dolenjskem. Večina prebivalcev naselja Vejar se z diskriminacijo in izključevanjem na različnih področjih življenja sooča vsakodnevno. Eden izmed dejavnikov, ki še vedno močno zaznamuje potek njihovega življenja, je revščina. V magistrskem delu sem z raziskavo ugotavljala sovpadanje etnične in socialne stratifikacije v življenju Romov in Rominj iz naselja Vejar, individualne razlike med njimi in vpliv življenja v revščini na oblikovanje vzorcev ravnanja ter njihov medgeneracijski prenos. V teoretičnem delu so najprej predstavljeni koncepti življenjskega sveta, revščine in socialne izključenosti. V nadaljevanju so predstavljeni nekateri vidiki življenjskega sveta Romov in Rominj, na katere vpliva socialna izključenost. V empiričnem delu so predstavljeni rezultati raziskave, ki kažejo, da se v življenju Romov in Rominj iz naselja Vejar na Dolenjskem revščina in diskriminacija na podlagi etnične pripadnosti prepletata že več generacij. Zaradi življenja v revščini so se v preteklosti izoblikovali in medgeneracijsko prenašali vzorci ravnanja, ki današnjim generacijam omejujejo priložnosti. Med sogovornicami in sogovorniki obstajajo izrazite individualne razlike, zaradi katerih je nemogoče govoriti o Romih in Rominjah kot pripadnikih homogene etnične skupnosti, na kar opozarjajo tudi sami. Kljub temu so pogosto tarča diskriminatorne obravnave tako v institucijah kot v vsakdanjem življenju.

Ključne besede: Romi, Rominje, revščina, kultura revščine, življenjski svet, socialna izključenost

INFORMATION ABOUT THE MASTER'S THESIS

Name and surname: Maja Zorko

Title: Life of Roma men and Roma women from Vejar settlement

Location: Ljubljana

Year: 2019

Number of pages: 107

Number of attachments: 1

Mentor: Doc. dr. Srečo Dragoš

Summary:

The Master's Thesis talks about the lives of Roma men and women from Vejar settlement in Dolenjska. Most of the inhabitants of the Vejar settlement face discrimination and exclusion in different areas of life every day. One of the factors that still strongly characterize the course of their lives is poverty. In researching for the Master's Thesis, I found the establishment of ethnic and social stratification in the lives of Roma men and women from Vejar settlement, the individual differences between them and the impact of life in poverty on their behavior and their intergenerational transmission. In the theoretical part, the concepts of life, poverty and social exclusion are first presented. Below are some aspects of the life line of the Roma women and men, influenced by social exclusion. The empirical part presents the results of the research showing that in the lives of Roma men and women from the settlement Vejar in Dolenjska poverty and discrimination based on ethnicity have been intertwined for generations. In the past, poverty patterns have shaped and intergenerally transposed patterns of behavior that restrict today's generations of opportunities. Among the interlocutors, there are significant individual differences that make it impossible to talk about Roma men and women as members of a homogeneous ethnic community, as they also warn about themselves. Nonetheless, they are often a target of discriminatory treatment both in institutions and in everyday life.

Key words: Roma men, Roma women, poverty, culture of poverty, life world, social exclusion

PREDGOVOR

Med večinskim prebivalstvom na Dolenjskem najpogosteje prevladujejo stereotipna prepričanja o življenju Romov in Rominj. Če se osredotočimo na diskurz večine o Romih in Rominjah, se lahko iz rasističnih opisov zdi, kot da vsak, tudi tisti, ki se z Romi in Rominjami v svojem življenju še ni srečal, ve popolnoma vsako podrobnost o njihovem življenju. Prevladujejo opisi življenja »Ciganov«, kot jih najpogosteje poimenuje večina, ki govorijo o ljudeh iste krvi, ki so »delomrzneži«, tatovi, ubijalci. Večinska populacija kot povzročitelja oziroma razlog za vsako tatvino ali drugo kriminalno dejanje, ki se zgodi, najprej obtoži Rome in Rominje in pri tem vztraja, ne glede na obstoj dokazov. V diskurzu se pojavlja predvsem beseda »Cigan« oziroma »Ciganje«, ki zajema celotno populacijo Romov in Rominj, ne glede na spol, starost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Ljudje iz moje okolice se Romov in Rominj v veliki večini izogibajo, in kakor pravijo, z njimi nočejo »imeti opravka«. Nemalo je tudi slišanih zgodb o tem, kako pripadniki večine ne želijo, da bi njihovi otroci obiskovali vrtec in šolo z romskimi otroki, in tudi tistih, ko so se neromski starši uprli, da ne želijo, da njihovi otroci dobijo »Miklavževa darila« istočasno in na istem mestu kot romski otroci.

Že od leta 2012 v naselju Vejar nudim učno pomoč romskim otrokom, ki obiskujejo Dnevni center Kher šu beši, program s področja socialnega varstva. Ob delu se srečujem tako z otroki kot njihovimi starši in ugotavljam, da tako med večinskim prebivalstvom kot v stroki socialnega dela primanjkuje slišanih zgodb s strani Romov in Rominj. Romom in Rominjam ni dana priložnost, da se sliši njihov glas, njihova resničnost. Ravno to je namen tega magistrskega dela, ki nekaj posameznikom in posameznicam iz naselja Vejar pri Trebnjem daje možnost, da povedo svojo življenjsko zgodbo in delijo tako svoje stiske kot tudi vesele dogodke. Ob tem se prikaže slika, iz katere je razvidno, da se je revščina, ki je prevladovala v mladosti danes starejših sogovornic in sogovornikov, prenašala iz roda v rod, skozi načine ravnanja, ki današnjim generacijam v neoliberalistično naravnanim svetu onemogočajo izkoristek priložnosti, ki se jim ponudijo. Ob tem njihove možnosti omejujejo oziroma skoraj popolnoma onemogočajo stereotipna prepričanja večine. Večinska populacija ne želi slišati in razmišljati o Romih in Rominjah kot ljudeh, katerim so kratene osnovne življenjske pravice že od njihovega rojstva, raje jih obtožujejo kot krivce za nastalo situacijo.

KAZALO

1	TEORETIČNI DEL	1
1.1	ŽIVLJENJSKI SVET	1
1.1.1	Koncept življenjskega poteka.....	1
1.1.2	Koncept vsakdanjega življenja.....	3
1.1.3	Oblike kapitala za življenje	4
1.2	REVŠČINA	5
1.2.1	Glavni pristopi k merjenju revščine	5
1.2.2	Teorije revščine	7
1.2.4	SOCIALNA IZKLJUČENOST.....	12
1.3	ŽIVLJENJSKI SVET ROMOV IN ROMINJ	13
1.4	ŽIVLJENJE ROMINJ IN ROMOV IZ NASELJA VEJAR.....	16
1.4.1	Intervju z gospo Vido Hočevnar in gospodom Matijo Hočevnarjem	16
2	FORMULACIJA PROBLEMA	27
3	METODOLOGIJA	28
3.1	VRSTA RAZISKAVE	28
3.2	MERSKI INSTRUMENTI.....	28
3.3	POPULACIJA IN VZOREC	29
3.4	ZBIRANJE PODATKOV	30
3.5	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	31
4	REZULTATI Z RAZPRAVO.....	33
4.1	SPOMINI NA PRETEKLO ŽIVLJENJE.....	34
4.2	ŽIVLJENJE DANES	40

4.2.1	MATERIALNI VIRI.....	40
4.2.2	SOCIALNE MREŽE.....	57
4.2.3	DOSTOP DO STORITEV	60
4.2.4	SOCIALNE SPRETNOSTI IN NAVADE	65
4.2.5	VIZIJA ZA PRIHODNOST	76
5	SKLEPI.....	96
6	PREDLOGI.....	98
7	UPORABLJENA LITERATURA	100
8	PRILOGE.....	107
8.1	SMERNICE ZA INTERVJU.....	107

SEZNAM SLIK

Slika 1.1 Preglednica teorij revščine z opisom	7
--	---

SEZNAM TABEL

Tabela 3.1: Podatki o sogovornikih in sogovornicah.....	29
---	----

1 TEORETIČNI DEL

1.1 ŽIVLJENJSKI SVET

Za razumevanje magistrskega dela, ki temelji na življenjskih izkušnjah Romov in Rominj iz naselja Vejar na Dolenjskem, je potrebno razumevanje konceptov, ki oblikujejo človekov življenjski svet. Zato se teoretski okvir magistrskega dela začneja z opredelitvijo in razčlenitvijo pomembnih komponent procesa življenja osebe in vplivov nanj, ki predstavljajo temelj tega magistrskega dela. Poudarek je na opredelitvi konceptov življenjskega poteka, vsakdanjega življenja in oblik kapitala za življenje.

1.1.1 Koncept življenjskega poteka

Avtorici Ule in Kuhar (2003, str. 10) koncept življenjskega poteka opišeta z naslednjimi besedami:

»Ne glede na družbenozgodovinske okoliščine, življenjski potek pomeni nekakšno potovanje posameznika skozi življenjski cikel od rojstva do smrti. Pojem poti se tu nanaša na življenjsko linijo ali biografijo. Življenjska pot pa seveda lahko spreminja svojo smer, stopnjo in hitrost spreminjanja.« (Ule in Kuhar, 2003, str. 10)

Koncept življenjskega poteka po besedah avtoric Ule in Kuhar (2003) predstavlja glavno sestavino socializacije in je sestavljen iz dveh nedeljivih celot. Človekovo življenje tako na eni strani definirajo njegove individualne izkušnje in identiteta in na drugi strani družbene ter institucionalne strukture, skozi katere se v svojem času pomika in vplivajo na njegovo življenjsko pot (ibid.). Ule (2018, str. 39) pravi, da lahko življenjski potek razumemo le skozi časovni kontekst, ki ga sestavljajo biografski, socialni in zgodovinski čas.

Avtorja Levy in Bühlmann (2016) življenjski potek definirata kot gibanje ljudi skozi socialni prostor in obenem opozarjata na pomanjkljivosti nekaterih definicij, ki se osredotočajo le na človeka in njegovo doživljanje ter doživetje, izpuščajo pa mikro, mezo in makro ravni konteksta, v katerih človek doživlja in ki vplivajo na njegovo doživljanje. V svoji definiciji življenjskega poteka socialni prostor avtorja (ibid.) definirata kot hkratni, paralelni obstoj različnih socialnih polj s svojimi strukturami, v katerih sodelujejo posamezniki. O pomembnosti upoštevanja vseh ravni družbene organizacije opozarja tudi avtor Heinz (1997 v Ule in Kuhar, 2003).

Kako bo potekalo posameznikovo življenje, je odvisno od vrste različnih dejavnikov, tako notranjih kot zunanjih. Poleg zunanjih dejavnikov, ki vplivajo na človekovo življenje, kot so pomembni partnerji posameznika, razni makrodružbeni procesi ter pomembni življenjski dogodki, avtorici Ule in Kuhar (2003, str. 10,11), poleg družbene delitve, kot ene najpomembnejših osebnih gonilnih sil, navajata še:

- »gibanje, napredovanje, spreminjanje socialnega položaja, vključno z različnimi odmiki, spremembami, stranpotmi, razmerji, ki so sestavina teh pomikov;
- sledenje, odpor ali drugi odzivi posameznika na prehode, pred katerimi stoji;
- optimizacijo sociabilnosti s širjenjem, oženjem ali spreminjanjem interakcijskega polja, ki je posamezniku ali posameznici v danem življenjskem trenutku na voljo;
- optimizacijo odnosa med individualizacijo in avtonomijo na eni strani in socialno integracijo na drugi strani;
- iskanje usklajenosti v socialnih vlogah (komplementarnosti, kompatibilnosti);
- občutljive in morda bolj subsocialne dejavnike, kot so npr. psihološke, fiziološke spremembe v procesih odraščanja, novi individualni motivi, želje itd.« (Ule in Kuhar, 2003, str. 10,11)

Glede na našeto lahko na življenjski potek osebe pogledamo tudi s kulturno-normativnega in individualnega vidika. Gre za intenziteto vpliva norm, pričakovanj, tradicije, torej pričakovanja okolice glede standardiziranih vzorcev življenjskega poteka na posameznika. Močnejši kot so pritiski okolice, manj možnosti je, da bo posameznik svoj življenjski potek razvil individualno, avtonomno. Moderne družbe od posameznika pričakujejo, da bo svoje življenje usmeril predvidljivo, po že začrtanih poteh, kar je nagrajeno z več socialne podpore. Bolj kot je človeku pomembna varnost, več truda bo vložil, da bo njegovo ravnanje podrejeno socialnim normam in bo v družbi deležen večje sprejetosti. Kadar posameznik naleti na omejitve v življenju, pa začne iskati alternative, katerih pomanjkanje v določenih trenutkih v življenju lahko predstavlja za človeka posledice, kot sta nezadovoljstvo in utesnjenost in kasneje agresija, resignacija in apatija. Omenjeni določeni trenutki, omejitve in nasploh spremembe v življenjskih potekih ljudi se zgodijo v tako imenovanih prehodih. Gre za termin, s katerim poimenujemo ločnice med različnimi življenjskimi obdobji (Ule, 2018, str. 40–43). Avtorica Ule (2018, str. 41) jih definira kot »najbolj pomembne in pomenljive spremembe v socialni integraciji posameznikov skozi življenje«. Ravno tako kot načrtovanje življenjskega poteka se tudi prehodi delijo na tiste, ki ustrezajo tradicionalno sprejetim in pričakovanim, in tiste, ki zaradi avtonomije posameznika in njegovih individualnih življenjskih načrtov

odstopajo od družbenih norm. Ljudje in skupine ljudi, ki se v življenju znajdejo v situaciji, kjer ne zmorejo zadostiti niti individualnim niti normativnim normam, pogosto v življenju doživljajo socialne krivice in socialno prikrajšanost (Ule, 2018, str. 42).

1.1.2 Koncept vsakdanjega življenja

Omenjeni življenjski poteki predstavljajo okvir za človekovo vsakdanje ravnanje, torej za proces vsakdanjega življenja. Vsakdanje življenje človeku predstavlja primarno realnost, osnovo, v kateri človek deluje in iz katere izhajajo njegove diskurzivne in kognitivne prakse. Konstruira se v sedanjosti, v kateri človek doživlja in deluje, z vplivi biografske preteklosti in prihodnosti osebe (Ule, 2018, str. 22–31).

Avtorica Mirjana Ule koncept vsakdanjega življenja definira z naslednjimi besedami:

»Vsakdanje življenje predstavlja tisto območje človeškega življenja, ki se nam zdi neposredno dostopno našim posegom vanj. To je območje življenja, ki ga dobro razumemo in se lahko najdemo v njem, kjer potekajo naše utečene medosebne komunikacije in tiste prakse, ki nam pomagajo obnavljati svoje moči, kjer vedno znova 'najdemo samega sebe' in se srečujemo s tistimi, ki so nam blizu oz. so za nas pomembni.« (Ule, 2018, str. 21)

V sodobni globalizirani družbi se vsakdanje življenje in življenjski poteki ljudi spreminjajo v smeri individualizacije, kar pomeni, da v načrtovanju življenja posameznika niso več v ospredju kolektivne pripadnosti in vnaprej tradicionalno določeni in normirani družbeni vzorci, ampak je odgovornost preložena na individuuma. Boljše in številčnejše možnosti izobraževanja, razvoj informacijske tehnologije, povečanje tako družbene kot prostorske mobilnosti ljudi, intenzivna urbanizacija ter večja refleksija in dvom v tradicionalno načrtovane življenjske poti predstavljajo le nekaj elementov sodobnega sveta, ki obenem ljudem predstavljajo svobodo v načrtovanju lastnega življenja, po drugi strani pa jih potiskajo v vse večjo odgovornost pri ustvarjanju lastne konkurenčnosti v svetu. Od ljudi se pričakuje samoorganizacija, samostojno iskanje in izkoriščanje ponujenih priložnosti in s tem tudi samostojno premagovanje ovir in nevarnosti, ki se ob tem pojavljajo in ki lahko ključna področja življenja posameznika postavijo v nestabilen in negotov položaj (Ule, 2014). Avtorica Ule (2014) opozarja, da so se hkrati z individualizacijo in destandardizacijo vsakdanjega življenja in življenjskih potekov pojavile tudi nove oblike družbenih neenakosti, v katerih ni več v ospredju razred ali sloj, ampak individuuum, ki v spopadanju z revščino ostaja sam in nase prevzame odgovornost za življenjski položaj, v katerem se je znašel. Kot še

dodaja avtorica (Ule, 2014, str. 315) »[p]osameznik oz. posameznica tako ostajata brez ekonomskega, socialnega, kulturnega in psihološkega kapitala, s katerim bi se lahko zoperstavila potiskanju na družbeni rob«.

1.1.3 Oblike kapitala za življenje

Kot že navedeno, na potek posameznikovega življenja vpliva razpoložljivost življenjskega kapitala. Sociolog Bourdieu je razvil teorijo, v kateri človekovo življenje opredeljujejo ekonomski, socialni, kulturni in simbolni kapital (Rener, 2018, str. 105). Kot pravi Bourdieu (1986, str. 15), je nemogoče prepoznavanje socialnega sveta, če ne upoštevamo kapitala v vseh svojih oblikah:

- Ekonomski kapital predstavlja obliko kapitala, ki jo je mogoče pretvoriti v denar in nad katero je možno imeti lastninsko pravico v pravnem smislu (Bourdieu, 1986, str. 16).
- Kulturni kapital predstavlja kapital, ki ga je ob določenih pogojih možno preoblikovati v ekonomski kapital in se lahko kaže v oblikah kvalifikacij. Kulturni kapital se deli na tri vrste. Prvo predstavlja telesni kapital, ki je vezan na osebo, njeno telo, osebno željo in – kar je najpomembneje – čas, ki ga porabi za oblikovanje in vzdrževanje telesa. Za pridobivanje telesnega kapitala mora človek delati na sebi skozi čas, vložiti osebni napor in se spopasti z odpovedmi in žrtvovanjem, na katere lahko ob tem naleti (Bourdieu, 1986, str. 17–18). Drugo vrsto predstavlja objektificiran kapital oziroma osebnostni kapital, kot ga prevaja avtorica Ule (2000, str. 291–292). Gre za človekovo osebno znanje, ustvarjalnost in izražanje le-tega. Kulturni kapital se lahko pretvori v ekonomskega (na primer s prodajo slike), vendar pa na simbolni ravni še vedno ostaja del kulturnega kapitala. Tretja vrsta kulturnega kapitala je institucionalizirani kapital, ki se ustvarja s pridobivanjem priznanj, potrdil o pridobljenem znanju in veščinah (Bourdieu, 1986, str. 20–21).
- Socialni kapital predstavlja človekove vire, ki izhajajo iz medsebojnih odnosov, povezanosti, poznanstev in priznavanja. Gre za človekovo pripadnost skupini ljudi (Bourdieu, 1986, str. 21). Ule (2000, str. 291) navaja, da je količina socialnega kapitala osebe odvisna »tako od širine njegove socialne mreže kot tudi od tega, kako veliki so drugi kapitali, ki so mu na voljo oz., kako veliki so ti kapitali pri osebah, s katerimi je v stiku«. Socialni kapital, katerega izvor predstavljajo socialne mreže in ki zagotavlja skupno varnost, ni nekaj, kar nam je dano z rojstvom in ostane za vedno,

ampak za svoj obstoj potrebuje nenehno prizadevanje, vložen čas in energijo (Bourdieu, 1986, str. 21–24).

- Simbolni kapital se kaže v različnih simboličnih oblikah, kot so vrednotenje s strani drugih, status in pripoznanje osebe (Ule, 2018, str. 105).

1.2 REVŠČINA

V literaturi lahko najdemo različne definicije revščine, med katerimi so tudi tiste, ki se nanašajo na vzroke za nastanek, načine merjenja, reševanja, razširjenost idr. Ni natančne oziroma skupne opredelitve, s katero bi označili neko osebo kot revno, kakor tudi ni splošno sprejete teorije, ki bi kazala, kateri vidik človekovega življenja je v določeni družbi tako pomemben, da bi lahko enoznačno definirali revščino (Schweiger in Graf, 2015). Avtor Spicker (2007) v raziskovanju definiranja revščine med družbenimi vedami navaja kar štiriindvajset različnih definicij oziroma najmanj dvanajst različnih konceptov, iz katerih se črpajo opredelitve. Le z nekaj besedami pa sta v svoji definiciji skorajda vse povzela in med njimi našla določeno mero konsenza avtorja Haralambos in Holborn (2001, str. 132), ki sta revščino opredelila kot »splošno nezaželeni družbeni problem, za katerega bi bilo treba najti rešitev«.

1.2.1 Glavni pristopi k merjenju revščine

Definicije revščine so torej zelo raznolike in številčne. Pri iskanju odgovora na vprašanje kako meriti revščino, se najpogosteje srečamo s konceptoma absolutne in relativne revščine (Haralambos in Holborn, 2001, str. 132).

Koncept absolutne revščine temelji na oceni osnovnih življenjskih potrebščin človeka oziroma minimalnih sredstev, ki jih potrebuje, da preživi, torej vzdržuje svoje zdravje in fizično moč (Haralambos in Holborn, 2001, str. 133). Po teoriji absolutne revščine je za zmanjšanje oziroma odpravo revščine potrebno najprej definirati pojem preživetja in minimalnih sredstev za preživetje, nato pa vsakomur zagotoviti sredstva, da ne pade pod določeno mejo. Po mnenju teoretikov absolutne revščine je človek, ki spada v skupino revnih v smislu absolutne revščine, torej so njegovi dohodki pod ocenjeno mejo minimalnih sredstev za preživetje, resno življenjsko ogrožen in brez pomoči ne bo preživel. Cilj koncepta absolutne revščine, ki temelji na ocenah materialne deprivacije, je s ponujenimi rešitvami za odpravo revščine le ohranjati ljudi pri življenju (Alcock, 1997).

Avtorica Novak (1994, str. 24) kot enega klasičnih predstavnikov koncepta absolutne revščine navaja Seeboma Rowntreeja. Rowntree, avtor ene prvih raziskav revščine nasploh, je leta 1899 v Yorku v Veliki Britaniji ugotovil, da je glede na minimalna sredstva za preživetje človeka, ki ljudem še omogočajo zdravo življenje, kot je na primer minimalni znesek za minimalno količino prehrane, še zadostne za preživetje, revnih 33 odstotkov prebivalstva. V raziskavi je kot pristop za merjenje revščine uporabil koncept življenjske košarice, kar pomeni, da je ocenil oziroma izračunal ceno potrebščin, ki jih oseba potrebuje, da se reši življenja v revščini. Raziskavo je ponovil leta 1936 in ugotovil, da je revnih še 18 odstotkov prebivalstva, in leta 1950, ko se je med revne štel le še 1,5 odstotka ljudi, vendar je v zadnjih dveh raziskavah uporabil drugačna merila. Njegove raziskave so bile tarča mnogih kritik predvsem zaradi neustreznih domnev Rowntreeja glede minimalnih sredstev, saj je v svojih raziskavah posploševal potrebe ljudi, ni upošteval vpliva časa in prostora ter možnosti, da s svojim dohodkom ljudje ne bodo ravnali enako (Haralambos in Holborn, 2001, str. 134–137).

Čas in prostor pri merjenju revščine pa upošteva koncept relativne revščine. Gre za pristop, pri katerem se revščina ne definira le z vidika materialnih dobrin, temveč tudi z vidika življenjskega sloga, potreb in navad ljudi v določenem času in določeni družbi (Haralambos in Holborn, 2001, str. 137). Z upoštevanjem koncepta relativne revščine so revni tisti, katerih dohodki ne dosegajo določenega praga revščine. Statistične podatke o revščini v Sloveniji letno prikazuje Statistični urad Republike Slovenije na podlagi izračunov, ki temeljijo na relativnem konceptu, kar pomeni, da se na podlagi raziskovanja dohodkov gospodinjstev, s čimer se določi stopnja tveganja revščine, ugotavlja, kolikšen delež ljudi živi pod pragom revščine (Intihar, 2014). Kot pojasnjuje Stanka Intihar (2014, str. 9) s Statističnega urada Republike Slovenije, se prag tveganja revščine določi tako, »da najprej za vsa gospodinjstva izračunamo njihov razpoložljivi dohodek na ekvivalentnega odraslega člana, ga pripišemo vsem članom v gospodinjstvu in nato vse osebe razvrstimo glede na višino tako pripisanega dohodka«. Prag tveganja revščine tako predstavlja dohodek v vrednosti 60 % mediane prej porazdeljenih dohodkov vseh članov gospodinjstev v raziskavi (Intihar, 2014).

Kot navajata Haralambos in Holborn (2001, str. 137), revščina ni le »pomanjkanje materialnih dobrin in pripomočkov, pomembnih za materialno blagostanje,« in dodajata (ibid.), da »[s]ociologi, ki zagovarjajo koncept relativne revščine, prej verjamejo, da obstaja revščina tudi tam, kjer so člani družbe izključeni iz načina življenja družbe, ki ji pripadajo«.

Najbolj znan zagovornik in raziskovalec koncepta relativne revščine je bil Peter Townsend, britanski sociolog, ki je na revščino gledal z vidika državnega standarda revščine, relativnega dohodkovnega standarda revščine in s perspektive relativne deprivacije. Še posebej je bil naklonjen konceptu relativne deprivacije, za katerega je menil, da je edini objektivni način za določitev revščine, saj upošteva vpliv družbe in načina življenja v tej družbi na človekove potrebe. Na podlagi svoje raziskave, v kateri je med 2052 gospodinjstvi v Veliki Britaniji izračunal indeks deprivacije, je ugotovil, da je bila med letoma 1968 in 1969 v državi kar 22,9-odstotna revščina, kar je bilo visoko nad takratnimi državnimi izračuni. Njegovi izračuni so bili kritizirani s strani različnih raziskovalcev, ki so njegove pristope označili za subjektivne in nenatančne zaradi neupoštevanja koncepta absolutne deprivacije (Haralambos in Holborn, 2001, str. 137–141).

1.2.2 Teorije revščine

Za potrebe magistrske naloge je v nadaljevanju predstavljenih nekaj najbolj poznanih konceptov oziroma teorij revščine, od katerih vsaka na drugačen način, podkrepljena z drugačno ideologijo, razlaga vzroke za nastanek revščine. Ob predstavitvi se nanašam na tiste teorije, ki jih omenja Dragoš (2013), ki pravi, da pri reševanju oziroma preučevanju revščine ni bistveno, katere teorije se oprimemo, temveč kateri »so interesi in količina moči, ki stoji za njimi« (Dragoš, 2013).

TEORIJE REVŠČINE	BISTVO
1. Individualistična "teorija"	ne/sposobni posamezniki
2. Revščina kot "začaran krog" 	pozitivna povratna zveza: revščina na enem področju = vzrok revščine na drugem področju, ki je vzrok revščine na tretjem...
3. Revščina kot (sub)kultura	vzorci + vrednote + socializacija
4. Revščina kot situacijska prisila	prisilno pomanjkanje (deprivacija)
5. Revščina kot stratifikacija (marksistični pristop)	glavni vzrok = izkoriščanje
6. Revščina kot tržna situacija (weberjanski pristop)	neopremljenost za tekmovanje (na trgu delovne sile)

Slika 1.1 Preglednica teorij revščine z opisom (Dragoš, 2013)

Individualistične teorije

Obtoževanje revnih za situacijo, v kateri so se znašli, je značilno za individualistične teorije revščine, ki so prevladovale predvsem v devetnajstem stoletju. Za začetnika velja angleški sociolog Herbert Spencer, trden nasprotnik pomoči revnim, saj naj bi bil reven, po njegovem mnenju, najverjetneje slab, ničvreden človek, čigar morala je vzrok za njegovo revščino. Nasprotoval je sistemom pomoči revnim ljudem, saj naj bi s tem le spodbujali lenobo in nemoralnost ter obenem revščino označil za potrebno, saj spodbuja delo (Haralambos in Holborn, 2001, str. 154, 155).

Ideje individualističnih teorij se dandanes še vedno pojavljajo na vsakodnevni ravni kot sestavni del diskurza večinskega prebivalstva o marginaliziranih skupinah prebivalstva. O konceptu obtoževanja piše avtorica Humljan Urh (2013, str. 29), ki se ob tem nanaša na viktimizacijo, ki so je deležni Romi in Rominje s strani večinskega prebivalstva. Avtorja Haralambos in Holborn (2001, str. 155) navajata podatek prve ankete Evropske komisije iz leta 1976 o odnosu družbe do revščine, ko je kot razlog za revščino kar 43 odstotkov ljudi označilo lenobo. Rezultati leta 2010 izvedene raziskave Evrobarometra, v kateri so med drugim anketirance povprašali tudi o tem, kaj sami mislijo, zakaj so ljudje v revščini, pa kažejo, da še vedno kar petnajst odstotkov vprašanih meni, da razlogi tičijo v lenobi in pomanjkanju volje. Podatki za Slovenijo kažejo, da je takega mnenja štirinajst odstotkov vprašanih, vendar obenem šestdeset odstotkov vprašanih meni, da so razlogi za revščino v nepravilnostih v družbi (Special Eurobarometer 355, 2010).

Revščina kot začarani krog

Druga teorija, imenovana tudi začarani krog revščine, prikazuje revne ljudi, ujete v revščino, iz katere ne zmorejo, saj jih njihov položaj vedno znova potiska globlje. Gre za revščino, ki ustvarja revščino. Razloženo s pozitivno povratno zvezo, lahko človeka, ki se želi izvleči iz stiske oziroma revščine na enem področju njegovega življenja, le-to potisne v še večjo revščino še na drugem področju in tako naprej (Dragoš, 2013).

»Past revščine ni le v pomanjkanju, ko ljudje ostanejo brez sredstev za življenje. Pravi problem je, da kdor se znajde v takšni stiski, se ne znajde več, saj ga njegov položaj potiska v vedno nove stiske, ki so posledica prejšnje stiske in hkrati vzrok nadaljnjim situacijam istega tipa.« (Dragoš, 2013)

Eden prvih, ki je ujetost v revščino utemeljil skozi tako imenovan začarani krog, je bil estonsko-ameriški ekonomist Ragnar Nurkse. Svojo teorijo je razvil v sredini dvajsetega stoletja na podlagi raziskovanja ekonomske situacije v revnih državah. Trdil je, da revščina v državi nastane zaradi pomanjkanja kapitala, zaradi česar države zapadejo v še večjo revščino, ekonomsko nazadujejo in se iz tega kroga zelo težko izvlečejo. V svoji teoriji se je osredotočil predvsem na ekonomski vidik, za kar je bil tudi pogosto kritiziran, da zanemarja socialne in kulturne vzroke revščine. Pomanjkanje vnosa kapitala povzroči omejeno možnost varčevanja, ravno tako omejeno možnost investiranja in pridobivanja sredstev, zaradi česar trpi produktivnost zaposlenih, ki povzroča manjše prihodke. Začarani krog revščine je tako sklenjen. Edina možna rešitev iz takšne ujetosti je po njegovem mnenju zagotoviti veliko količino investicij v obliki kapitala (Bass, 2011).

Revščina kot (sub)kultura

Kot tretjo teorijo revščine avtor Dragoš (2013) navaja (sub)kulturo revščine. Gre za teorijo, ki temelji na trditvah, da se med revnimi v določeni družbi razvijejo vzorci ravnanja, ki imajo več skupnega z revnimi v drugi družbi kot pa z nerevnimi pripadniki iste družbe (Haralambos in Holborn, 2001, str. 157).

Haralambos in Holborn (2001, str. 157) kot utemeljitelja (sub)kulture revščine navajata ameriškega antropologa Oscarja Lewisa, ki je svoje ugotovitve predstavil na podlagi raziskovanja življenja revnih v Mehiki in Portoriku. V svojem članku z naslovom *Kultura revščine – Ali članstvo v skupini, ki je revna že več generacij, pomeni pripadati ločeni kulturi? Študija Portoričanov iz obeh Portorika in New Yorka kaže, da* (naš prevod), Lewis (1966) navaja, da kultura revščine ne pomeni le pomanjkanja, ampak kulturo v antropološkem pomenu besede, ki se prenaša iz generacije v generacijo. Trdi, da ne živijo vsi revni v kulturi revščine, saj morajo biti za to izpolnjeni prav posebni pogoji. Eden od teh je življenje v družbi z veliko stopnjo nezaposlenosti in nezmožnost družbe zagotoviti primerne življenjske pogoje ljudem z najnižjimi dohodki. Določil je 70 elementov, ki definirajo kulturo revščine, in jih razdelil v štiri sklope (ibid.). Prva sklopa predstavljajo elementi v odnosu med subkulturo in večinsko družbo ter subkulturo nasploh, kjer je kot glavni element navedel izključenost revnih iz najpomembnejših družbenih institucij, kar med drugim povzroča diskriminacijo, segregacijo in ustanavljanje alternativnih institucij v okolju te subkulture. Pogosto je sovraštvo do policije in nezaupanje v vodstvo države, v kateri živijo. Kultura revščine se kaže

v slabi zaposlenosti, nizkih plačah, pomanjkanju varčevanja, visoki stopnji zadolževanja ter pomanjkanju lastništva nepremičnin. Druga dva sklopa pa se nanašata na raven družine in posameznika. Ljudje, živeči v kulturi revščine, se pogosto strinjajo z vrednotami življenja srednjega razreda, vendar pa se jih sami ne držijo. Za partnerja je značilno, da se ne poročita uradno, predvsem zaradi stroškov in pravnih poslov. Družina, skoraj edina povezava, v katero se ljudje vključujejo in v kateri ni veliko zasebnosti, je najpogostejše matrifokalna in bolj povezana z materinimi sorodniki, medtem ko kljub vsemu moški verjamejo v dominacijo moških, v svojo superiornost. Posameznik, ki pripada kulturi revščine, je pogosto prežet z občutki nemoči, manjvrednosti, odvisnosti in vdanosti v usodo. Ne razmišlja o prihodnosti, njegov svet sestavljata le njegova najožja okolica in način življenja (ibid.). Točno določene rešitve za odpravo revščine oziroma kulture revščine Lewis (ibid.) ne ponuja, pravi pa, da bi bilo potrebno spremeniti osnovno strukturo družbe, prerazporediti bogastvo, ljudem pa vliti občutke upanja in pripadnosti, čeprav s tem ne bi odpravili revščine, spremenili pa bi strukturo kulture revščine.

Oscar Lewis je s svojo teorijo o (sub)kulturi revščine naletel na veliko kritik (Haralambos in Holborn, 2001, str. 159). Avtor Gajdosikienė (2004) kritike razdeli na pet sklopov, in sicer je bilo Lewisu očitano, da je pri svoji raziskavi in poročanju uporabljal problematično metodologijo in stil pisanja, da je naprej predstavil kulturo revščine le v negativnem smislu in da je s svojo teorijo revne krivil za položaj, v katerem so se znašli. Eden izmed sklopov kritik se nanaša na povezave kulture revščine s kulturo temnopoltih in s tem povezanimi rasnimi razlagami revščine. Zadnji sklop se nanaša na nejasno definicijo in uporabo koncepta kulture. Ravno uporaba koncepta kulture in s tem povezana teorija, da revni, ki pripadajo kulturi revščine, iz nje zaradi ponotranjenja vedenja in vrednot ne morejo uiti, tudi če bi se spremenili njihovi življenjski pogoji, je bila deležna številnih kritik (Haralambos in Holborn, 2001, str. 159–160). Posledično se je kot odgovor oziroma alternativa kulturi revščine razvila teorija, ki jo Dragoš (2013) navaja kot četrto – prilagoditev revnih ljudi kot odgovor na razmere, v katerih so se znašli.

Revščina kot situacijska prisila

Dragoš (2013) za teorijo situacijske prisile pravi, da »[p]roblem niso vrednote in življenjski vzorci, pač pa pomanjkanje, ki je posledica razmer, v katerih so pripravljeni živeti. Ne gre za subkulturni, ampak sistemski problem«. Glavni zagovornik teorije situacijske prisile je bil

Elliot Liebow, raziskovalec, ki je opazoval življenja moških v revnih predelih Washingtona. Ugotovil je, da revni s srednjim razredom delijo prevladujoče vrednote, vendar jih zaradi slabše plačanega dela ne dosegajo. V nasprotju z Lewisom, ki je trdil, da je za revne značilna usmerjenost oz. ujetost v sedanost, je Liebow odklonsko vedenje revnih razložil kot posledico zavedanja se brezupne prihodnosti. Liebow je tako v svoji študiji odločilne elemente oziroma kulturne vzorce, ki naj bi kazali na (sub)kulturo revščine, preusmeril in razlog za njih poiskal v slabo plačanih službah in posledično nezmožnostjo skrbi za varčevanje, vzdrževanje družine in prihodnost na sploh (Haralambos in Holborn, 2001, str. 160).

Revščina kot stratifikacija

Peta teorija revščine razlaga revščino iz koncepta stratifikacije in razdaljo, ki se pojavlja med najbogatejšimi in najrevnejšimi segmenti družbe. Vzrok za obstoj revščine pripisuje celotni družbeni organizaciji in njeni usmerjenosti v kapitalizem. Razloge za revščino lahko torej iščemo v izkoriščanju, s čimer nekateri postajajo vedno bogatejši, tisti na drugi strani pa vedno bolj revni (Dragoš, 2013). Izkoriščanje je v interesu najbogatejših, lastnikov proizvodnje, kapitalistov, saj kakor revščino razlagajo marksisti, se ta ohranja le zaradi njihovih interesov. Dvig plač najslabše plačanih delavcev oziroma minimalnih plač bi lahko pomenilo izginjanje poceni delovne sile, povpraševanje po večjih plačah drugih delavcev in medsebojno povezovanje delavcev, kar bi zamajalo temelje kapitalistov in s tem tudi države (Haralambos in Holborn, 2001, str. 173–175).

Revščina kot tržna situacija

Šesta teorija revščine izhaja iz tržnega položaja posameznika ali skupine (Dragoš, 2013). Gre za teorijo, ki jo predstavlja Webrov pogled in ki pravi, da »je človekov razredni položaj odvisen od njegovega tržnega položaja« (Haralambos in Holborn, 2001, str. 171). Ljudje, ki za svoje delo prejemajo zelo nizko plačo, pogosto spadajo v kategorijo nekvalificiranih oziroma neizkušenih delavcev, ki v razvitih industrijskih družbah niso konkurenčni, poleg tega jih na mnogih področjih že izpodrinjata mehanizacija in avtomatizacija. Slabe plače so lahko tudi rezultat dela v nedobičkonosnih industrijah in ravno slabe plače so po Webrovem mnenju vzrok revščine (Haralambos in Holborn, 2001, str. 171).

1.2.4 SOCIALNA IZKLJUČENOST

Prevladujoči načini merjenja revščine se osredotočajo predvsem na materialno deprivacijo oziroma pomanjkanje dohodka, iz česar je izvzeto pomanjkanje drugih vrst človeškega kapitala. Koncept, ki je lahko posledica ali sestavni del revščine in marginalizacijo ter deprivacijo posameznika zajame večdimenzionalno pa je socialna izključenost (Hlebec, Kavčič, Filipovič Hrast, Vezovnik in Trbanc, 2010). Avtor Backwith (2015) v svojem delu *Social Work, Poverty and Social Exclusion* dodaja, da se koncepta revščine in socialne izključenosti ne prekrivata vedno, Sen (2000) pa opozarja na neobčutljivo oziroma pretirano uporabo koncepta socialne izključenosti kot poimenovanja vsakršne deprivacije. Avtorji Hlebec, Kavčič, Filipovič Hrast, Vezovnik in Trbanc (2010, str. 14) o socialni izključenosti pravijo naslednje:

[P]roučevanje socialne izključenosti dodaja konceptu revščine (ki proučuje v glavnem distribucijski vidik neenakosti) nove poudarke, predvsem odnosni vidik, ki poudarja pomembnost udeležbe tako v družbenem in političnem življenju kot v socialnih omrežjih, s tem pa usmerja pozornost na dejavnike družbenih neenakosti, ki so bili v sklopu tradicionalnih pristopov revščine, marginalnosti in diskriminacije zanemarjeni. (Hlebec, Kavčič, Filipovič Hrast, Vezovnik in Trbanc, 2010, str. 14)

V literaturi najdemo več različnih opredelitev področij življenja, kjer lahko govorimo o socialnem izključevanju. Room (1992) navaja področja dohodkov, davkov, socialne varnosti, potrošnje, zadolženosti, izobraževanja, zaposlitve, strokovnega izobraževanja, razmer na delovnem mestu, nastanitve, zdravja, socialnega varstva ter sosedске podpore. Commins (1993, str. 4 v Atkinson 2000, str. 1041) poleg socialne izključenosti v okviru državljskih pravic posameznika omenja še pomen socialnih institucij, v katerih se pravice uresničujejo oziroma iz katerih se ljudi izključuje. Avtor (ibid.) omenja demokratični in pravni sistem, področje trga dela, socialnega varstva ter področje socialnih omrežij, ki omogočajo državljansko, gospodarsko, socialno in medosebno povezovanje. Ob tem je pomembno omeniti še področje oziroma perspektivo zmožnosti, kot jo imenuje Sen (2000), za katero pravi, da predstavlja pomemben del področja človekovega življenja, kjer lahko govorimo o revščini in socialni izključenosti.

1.3 ŽIVLJENJSKI SVET ROMOV IN ROMINJ

V govoru o življenjskem svetu Romov in Rominj v Sloveniji smo lahko s strani večinske populacije pogosto priča razpravam, ki so polne rasizma in diskriminacije in obtoževanj: življenje s socialnimi prejemki, nezaposlenost, neurejenost, neizobraženost, kriminaliteta itd. Ne glede na to, kako izčrpno začnemo opisovati mnenja večinske populacije o življenju Romov in Rominj v Sloveniji, je mogoče videti sliko, ki že z upoštevanjem zgolj vidika večinske družbe kaže na zaznamovanost različnih področij življenja Romov in Rominj zaradi pripadnosti etnični manjšini (Humljan Urh, 2013). Večinska družba z izražanjem svojega pogosto negativnega mnenja in poudarjanjem »drugačnosti« Romov in Rominj vzdržuje svoj privilegiran položaj in neenako razmerje moči (Dominelli, 1997, str. 41), s čimer se opravičuje delovanje družbenega sistema, ki povzroča in vzdržuje socialno izključevanje (Ule, 2009, str. 218).

Poleg marginalizacije zgolj na podlagi etnične pripadnosti ljudi, o kateri piše Bolaffi (2003), se Romi in Rominje v Sloveniji soočajo s socialno izključenostjo iz večine področij življenja, ki jih avtorji Sen (2000), Room (1992) in Commins (1993, str. 4 v Atkinson 2000, str. 1041) navajajo kot področja, kjer lahko človek doživlja socialno izključenost. Dragoš in Leskošek (2003, str. 8) opozarjata, da je potrebno na procese neenakosti in izključevanja pogledati najprej z mikroravni, da bi lahko to privedlo do njihovega zmanjševanja. Predstaviti celotno sliko marginalizacije, ki jo doživljajo Romi in Rominje, je nemogoče zaradi pomanjkanja zgodb z emskega vidika, ki bi predstavljala realnost, kot jo doživlja vsak posameznik. Poleg tega je mogoče, da s posploševanjem Rome in Rominje predstavljamo kot pripadnike homogene skupnosti. Mogoče pa je iz že obstoječih raziskav ter ostale strokovne literature povzeti ključne ugotovitve o življenjskem svetu Romov in Rominj v Sloveniji.

Humljan Urh (2013) v svojem delu *Kulturno kompetentno socialno delo: etnična občutljivost in antirasistična perspektiva v socialnem delu za učinkovito delo s pripadniki etničnih manjšin in za učinkovito delo v večkulturnem okolju* opisuje kompleksnost marginalizacije Romov in Rominj in navaja, da Romi kot »ena od etničnih manjšin v Evropi doživljajo številne diskriminacije, izključevanja in prikrajšanosti v vsakdanjem življenju, ki so velikokrat večgeneracijske in jih je tudi zato težje odpravljati oz. presegati« (Humljan Urh, 2013, str. 18–19). Z gotovostjo je mogoče reči, da se Romi in Rominje soočajo s socialno izključenostjo že vse od začetkov priseljevanja v Evropo. Studen (2015) opisuje odnos večinske populacije do Romov in Rominj od konca 18. stoletja v Evropi, kjer so predstavljali

eno najbolj osovraženih skupin prebivalstva. Humljan Urh (2013, str. 20) navaja, da »[m]nogi viri enačijo zgodovino Romov z zgodovino rasne oz. etnične diskriminacije«.

Zgodbe o Ciganih so pravzaprav zgodbe zaničevanja. Evropejci so jih izrinili v svet Drugega, preganjali so njihov 'divji' način življenja ter jih izključevali in stigmatizirali. Obravnavali so jih kot neprilagojeno, umazano sodrgo parazitov, brezdelnežev, kriminalcev, tatov, prevarantov, beračev, klatežev. (Studen, 2015, str. 1999)

Romi in Rominje so bili že pred nekaj stoletji označeni za enega najnižjih slojev družbe, kar je posledično pripeljalo do kratenja pravic, pregona in pobojev Rominj in Romov. Spomnimo se genocida nad Romi med drugo svetovno vojno, kjer je bilo ubitih med 500 in 600 tisoč Romov in Rominj (Studen, 2015). Kot navaja Studen (2015, str. 206) se je tako odnos ljudi kot institucij do Romov in Rominj skozi stoletja ponavljal in izoblikoval prepoznaven vzorec. Vzorec izključevanja je v Evropi in Sloveniji viden še danes, čeprav so vlade v nekaj desetletjih oblikovale mnoge strategije, s katerimi bi se izboljšal položaj Romov in Rominj. V Sloveniji se je v prvih letih po njeni osamosvojitvi med drugim leta 1995 sprejel Program ukrepov za pomoč Romom, leta 1996 so nastale spremembe v šolski zakonodaji, leta 2004 je bila sprejeta strategija vključevanja Romov in Rominj v vzgojo in izobraževanje, leta 2007 je bil sprejet Zakon o romski skupnosti v Sloveniji (Klopčič, 2007), v letih po tem pa še številni drugi. Eden zadnjih dokumentov, ki ga je sprejela Vlada Republike Slovenije (2017), je Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021. Kljub zakonskim in drugim predpisom ter spremembi izražanja predsodkov dominantnega prebivalstva do marginaliziranih skupin, ki se po mnenju Ule (2009) spreminjajo iz odkritih v prikrite oblike, Romi in Rominje ostajajo ena najbolj izključenih skupin prebivalstva v Sloveniji.

Romi in Rominje v Sloveniji so danes marginalizirani tako na ekonomski kot socialni in politični sferi življenja (Humljan Urh, 2013). Jernej Zupančič (2010), raziskovalec in avtor številnih prispevkov o romskih naseljih po Sloveniji, navaja, da naj bi v Sloveniji živelo preko 10000 Romov in Rominj v približno 130 naseljih oziroma zaselkih. Romi in Rominje iz nekaterih naselij živijo v slabih življenjskih pogojih predvsem zaradi neprimernosti lokacije, na kateri stoji naselje, nelegalnosti in prenatrpanosti naselij, slabe infrastrukture, saj jim med drugim ni dostopen priključek do čiste in pitne vode ter elektrike, slabše kakovosti postavljenih objektov, pogosto tudi slabših medsosedskih odnosov z ostalim romskim in večinskim prebivalstvom idr. (Zupančič, 2006, str. 623 v Zupančič, 2010, str. 43). Družbeno-

ekonomski položaj in s tem tudi bivalni pogoji, v katerih živijo Romi in Rominje, se močno razlikujejo glede na kraj v Sloveniji, kjer prebivajo. Kot je navedeno v Nacionalnem programu ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017–2021 (Vlada Republike Slovenije, 2017), Romi in Rominje v Prekmurju večinoma živijo v boljših bivanjskih, ekonomskih in družbenih razmerah kot Romi in Rominje, ki živijo v drugih krajih po Sloveniji, predvsem so izpostavljena področja Dolenjske, Bele krajine in Posavja. Zupančič (2010) opozarja, da so slabi bivalni pogoji, v katerih pogosto živijo Romi in Rominje, pogosto razlog za neuspeh na številnih drugih življenjskih področjih. Kot navaja Kabeer (2000), urejene bivalne razmere poleg zdravja in zagotovljene hrane predstavljajo predpogoj, da se lahko človek uspešno izobražuje. Raziskava, v kateri so se ugotavljali izobraževalni in poklicni interesi Romov in Rominj z Dolenjske, iz Bele krajine, Posavja, predelov Kočevja in Grosuplja, je pokazala, da je več kot tri četrtine od 774 vprašanih oseb brez osnovnošolske izobrazbe oziroma z dokončanimi nekaj razredi osnovnošolskega izobraževanja ali pa imajo opravljeno le osnovno šolo (Babič Ivaniš et al. 2006 v Humljan Urh, 2013, str. 22). Slabi življenjski pogoji Romov in Rominj povzročajo tudi številne zdravstvene težave (Janhar, 2012; Humljan Urh, 2013), med njimi težave v duševnem zdravju (Videmšek, 2012). S težkimi bivalnimi pogoji, s katerimi se soočajo, je povezana tudi revščina. Pogosto si Romi in Rominje zaradi nizke formalne izobrazbe in predsodkov med večinskim prebivalstvom težko najdejo zaposlitev (Humljan Urh, 2013) in so pogosto prejemniki denarnih socialnih pomoči (Urh, 2009). Macura–Milovanović (2006) kot težave pri izobraževanju romskih otrok navaja izključevanje romskih otrok iz šolanja, slabši obisk pouka ter slabše rezultate v primerjavi z neromskimi otroki, prenehanje šolanja, segregacijo ter prevzemanje negativne identitete, ki jim jo pripisuje večinsko prebivalstvo. Med ovire, ki onemogočajo enakopravno in uspešno šolanje romskih otrok, pa poleg neuspešnih izobraževalnih sistemov za vključevanje Romov in Rominj v šolski sistem avtorica (ibid.) šteje revščino, v kateri živijo Romi in Rominje, stigmatizacijo, s katero se soočajo s strani večinskega prebivalstva, nekompetentnost delavk in delavcev v izobraževalnih ustanovah ter posamezne običaje in vrednote romskih skupnosti. Izoblikovan vzorec odnosa do Romov in Rominj s strani večinskega prebivalstva in institucij, ki se skozi čas ponavlja in o katerem govori Studen (2015), je razpoznaven tudi iz nestrpnosti, ki jo je dandanes še vedno deležno romsko prebivalstvo. Kot navaja Urh (2012, str. 18), so »[e]tnični predsodki o Romih [...] v slovenskem kulturnem prostoru postali del kulturnega znanja in dokaj predvidljivo vplivajo na medskupinske odnose«. O tem pričajo tudi podatki raziskave vrednot v Sloveniji – Evropska raziskava vrednot/Svetovna raziskava vrednot v Sloveniji, saj se je v raziskavi leta 2017 kar

40,3 % vprašanih opredelilo, da si Romov ne bi želeli imeti za sosede. Več glasov od Romov so dobili le »pijanci« s 56,9 % opredeljenih in »narkomani« s 64,4 % opredeljenih. Število ljudi izmed sodelujočih, ki Romov ne bi želeli imeti za sosede, se je v sedmih raziskavah med letoma 1992 in 2017 gibalo med najmanj – 36,6% opredeljenih leta 1999 in največ – 48,7% opredeljenih leta 1995 (Toš idr., 2018).

1.4 ŽIVLJENJE ROMINJ IN ROMOV IZ NASELJA VEJAR

Tudi Romi in Rominje iz naselja Vejar na Dolenjskem se soočajo z revščino in socialno izključenostjo na več področjih svojega življenja. Z namenom predstaviti, kako je nastalo naselje Vejar blizu mesta Trebnje na Dolenjskem, ter opisati nekatere aspekte življenja ljudi iz naselja, sem se obrnila na romskega svetnika, ki živi v Vejarju, in njegovo ženo. V nadaljevanju objavljam celoten intervju z romskim svetnikom, gospodom Matijo Hočevanjem, iz romskega naselja Vejar na Dolenjskem ter njegovo ženo gospo Vido Hočevanje, ki je trenutno zaposlena kot romska pomočnica na projektu Skupaj za znanje. Iz intervjuja je mogoče razbrati njun pogled na življenje v naselju Vejar, o njegovem nastanku ter spremembah, ki so se v življenjih ljudi dogajale skozi čas. V opise naselja in življenja ljudi vnašata lasten pogled ter lastno zgodbo, kar predstavlja okvir za boljše razumevanje namena raziskave magistrskega dela. Intervju je bil opravljen 13. 5. 2019 in je bil posnet z diktafonom in nato transkribiran. Dele besedila sem zaradi boljšega razumevanja parafrazirala in zapisala v pogovornem jeziku.

1.4.1 Intervju z go. Vido Hočevanje in g. Matijo Hočevanjem

JAZ: Zanima me, če me lahko popeljete od začetkov nastanka naselja do danes? Kako je naselje nastalo, kdaj, koliko ljudi se je priselilo in kako se je v času naselja Vejar spreminjalo?

G. MATIJA HOČEVANJE: To je tako zdaj, velika razlika. Včasih Romi nismo bili tako kot sedaj. Včasih nisi dobil čez noč, da bi bil. Ni noben dovolil, da bi Romi kje bili, da bi se naselili. Ampak tukaj je pa tako prišlo do tega. Veste, ta zemlja, kjer smo mi zdaj, ta je bila ameriška zemlja. Iz Amerike so bili gospodarji. Ker prejšnji gospodarji so imeli tukaj tovarno. Velika tovarna je bila, cegle so delali, zidni cegu. In potem so bili oni domobranci, so morali zapustiti tukaj in iti. In oni so bili v Ameriki. Potem po tistem, ko je prišlo pa nazaj, da so

dobivali nazaj svojo zemljo, vsaki, so oni dobili to zemljo nazaj. In ta zemlja, mi je gospodinja pripovedovala, ko smo jo šli pogledat, kje so bili tisti temelji od tovarne. Pa sva šla tako, malo naokrog, pa pravi »Vi, Matija, kaj pa, če vam jaz to zemljo šenkam?« Jaz sem si mislil, nasmejal sem se, do tega ne bi prišlo, da bi ona kar šenkala meni zemljo. A ni ona šenkala pol Občini? Če bi jaz to rekel, pa sprejel, bi ženska meni podarila to zemljo. Veste, kaj se to pravi? In potem sem se jaz malo nasmejal in ona ravno tako in pol ni več prišlo do dogovora. Ona je potem pa to zemljo šenkala Občini. Tako je prišlo, da smo mi tukaj že okoli 50 let. Približno 50 let smo mi tukaj. Ampak to zemljo je Občina dobila zastonj. Ker jaz vem, kaj je ona meni govorila, jaz lahko pa tudi vam povem, tako je bilo. Jaz sem si mislil »baba se heca«, baba pa se ni hecala. Kako boš verjel, da bo toliko zemlje kar dala? In potem je res prišlo do tega, da je Občina dobila to zemljo in je začela naseljevat Rome notri. To je bilo občinsko. In potem vsi Romi, vse kar jih je bilo naokrog, vse so stiskali sem notri. Jaz od kraja, da vam povem, ker so mene že od nekdaj imeli za glavnega, romskega, pa se nisem strinjal, da bi vsi Romi bili tukaj notri. Tako, da je bilo malo spora. Tako, da eni še zdaj vejo, da jih jaz nisem maral tle notri v to naselje. Prišlo pa je potem do tega, da so prišli, da so proti meni naselili vse Rome tukaj notri, jaz sem bil proti. Tako je. Ampak včasih, kar so bili Romi, niso smeli bit tako, da bi gospodarji pustili, da so Romi bili lahko na njihovi zemlji, čez noč je bil, drug dan je moral it drugam. Zato smo pa bili prej mi Romi nazaj, danes si tukaj bil, jutri si tukaj, da so se Romi selili iz kraja v kraj. Noben ni bil, da bi rekel, »zdaj pa boš imel ti stalno svojo zemljo«. Jaz sem že od nekdaj prosil, da bi imel svojo zemljo, pa da si bi nekaj zgradil, pa niso dovolili, nikjer. Čim si bil Rom ... Tako kot danes v službi. Veste, jaz pravim, včeraj smo se pogovarjali, da je lahko rečt, Rom bo šel v službo, bo naredil šolo, pa bo šel v šolo. Vida je naredila tukaj šole, ne vem koliko, za ta vrtec, da bo delala v vrtcu. Evo, kaj so naredili? Tri ure so ji dali za delat ali pa nič. Kaj se pravi to? Sramota. Za tri ure je toliko šole naredila? Šole je vse naredila, službe ni. Ko je pa Vida začela pogovarjat se z Ljubljanci, takoj so jo sprejeli. Tako, da sedaj ni zaposlena pri naši Občini, ampak po vezi ljubljanski konec. Tako, da tudi eni, če se matraš, matraš, navsezadnje pa ne dovolijo, da bi bil tukaj kje v službi. Včasih nazaj, ko je bil komunist, mi smo bili zaposleni večinoma, vsi. Pri nas v družini nas je bilo pet zaposlenih. A sedaj? Noben ne dobi ...

JAZ: Kaj ste pa delali?

G. MATIJA HOČEVAR: Ja, to je bilo različno. Otroci so delali dol, ko je bila šivalna. V šivalni. V Trimu so delal, povsod in so nas sprejeli takrat. Kar je pa prišla Slovenija? Nič ni. Tako, odkrito povedano. Da, človek se bori, da bi živel, da bi kaj naredil, kakšno šolo? Zdaj

hčerka pravi, da bi šla ekonomsko šolo naredit, jaz pravim »naredi, ampak težka bo«. Lahko bo naredila šolo, službe ne bo dobila. Ker jaz vidim po Vidi, odlična šola, navsezadnje službe ne dobi. To je težko. Ljudje so brezobrazni eni. Misli, da oni morajo živeti, pa »ima, da crkne«. Ne gre tako. Kaj naj vam povem drugega, edino to, kar sem vam povedal. To, če našega društva¹ ne bi bilo, nikoli ne bi imeli tega, kar imamo danes. Nikoli. Naredili smo društvo in smo imeli v planu, da smo pripravili kakšne prireditve in smo na prireditve vabili ministre iz Ljubljane, ker župan sploh nobenga ni poznal. Jaz sem ljudi vabil na proslave in so prihajali, bilo je imenitno. Prišli so na proslave, vsi tisti glavni ljudje. Pa sem potem dobil z njimi veze. Potem sem bil svetnik in sem hodil na seje v Ljubljano. Tam so me ljudje dobro spoznali. Pravzaprav je bilo tako, da sem bil včasih kvalificiran miner. Sem bil miner v Suhi krajini, miniral sem za vodovode in tam so me stari ljudje poznali, a oni imajo sedaj ministre v Ljubljani. In zaradi tega je prišlo do velikega poznanstva in potem so me oni stari ljudje, ne tej mladi, ki so sedaj ministri, stari od njih, očetje so me poznali, kakšen človek sem jaz. Potem so pa tej ljudje povedali, ta človek je tak in tak. Celo Suho krajino sem miniral za vodovod. In potem je enkrat zagavilo, ravno tukaj gor, ne spomnim se sedaj kraja, sem miniral in je mina zatajila. In ko sem po pravilih čakal, ko sem pa zraven stopil, je pa počilo. Takrat sem rekel, da je konec, »kar sem bil miner, sem bil, kmalu bi šla glava«. Potem od takrat nisem bil več miner. Pustil sem vse skupaj. Sem pa bil potem pri Doberniču, sem podiral dan za dnevom drevje. Nihče ni imel motorne žage v trebanjski občini, razen jaz. Veste, kaj se to pravi? Motorno žago. Jaz sem potem dobro služil, kot Amerikanc. Ker jaz sem imel upoštevano, kot da žagam na roke, a žagal sem pa z motorno žago in tisto je bilo upoštevano, kot da žagam jaz na roke, a resno nisem na roke, sem z motorno žago. Dobil sem motorno žago, ko je ni imel nihče v naši občini, pri Zadruhi sem bil zaposlen in sem jo dobil. Drugače je ni vsak dobil. Tako, da smo lahko živeli, kar se tiče tega. Da vam povem, od kraja ni nihče imel v trebanjski občini mercedeza, jaz sem ga imel. Tako, da so meni govorili, da sem jaz predsednik občine Trebnje. Ljudje, jaz pridem nekaj na pošto, pa pravijo »predsednik je prišel«. Jaz se oziram, kje je, a ljudje so govorili meni. Ni bilo slabo od začetka. Jaz sem od začetka ves čas delal, da so me ljudje upoštevali. Štirideset let delovne dobe imam, a pokojnino imam tako, da ... Ker sem bil privatnik in potem nisem plačeval, tako kot bi moral. Sedaj pa ... sam sem kriv, priznam, da sem, ker nisem tako plačeval, kot bi moral.

JAZ: Pravite, da se je vse spremenilo po osamosvojitvi Slovenije?

¹ Leta 2005 je v naselju Vejar začelo delovati Romsko društvo Romano Drom (Romska pot) (Gorjanec, 2017, str. 37).

G. MATIJA HOČEVAR: Lejte, od takrat nobenega Roma več v službo. Nekaj jih je bilo, potem je bilo pa še to odpuščeno vse skup. Za Rome, kar je Slovenija, ni nič. Prej si dobil službo. Dajmo rečt, jaz sem bil v gozdni, pa sem bil vedno v gozdu pa sem rekel, da bi šel rajši malo ven, da bi imel vsaj hrano pravo, kakšno malico, bilokaj, v Trebnje. Pa sem šel, eno podjetje je bilo, stanovanjsko, so me sprejeli in sem hodil na malico v Trebnje, bilokam in smo tople malice imeli. Od tistega časa ... Otroci so bili zaposleni. Saj pravim, pet nas je bilo.

JAZ: Kaj pa druge družine po naselju? So bili tudi zaposleni?

G. MATIJA HOČEVAR: Večinoma so bili, moški. Moški večinoma vsi, kar so tukaj živeli. So bili večinoma cestarji. En je imel za urejat cesto tam, drugi tam, eni trije so bili prav cestarji. So imeli ceste. Smo bili. Zdaj, kar je pa Slovenija nastopila, ni pa več. Tukaj so bili naši otroci, ko se je začela delat tovarna za cegle, keramiko, v tej tovarni, ki je tukaj blizu. So delali keramiko. Vse punce in vsi fantje. Vsi so delali. Petnajst, dvajset let so bili zaposleni. Potem se je pa ta tovarna zapustila, Romi nema ništa. Ni tega načina, da bi rekel človek, da bo dobil službo. Jaz se bojim za hčerko, se bojim. Punca se bo matrala, a navsezadnje službe ne bo dobila. Kot Vida, koliko šole je naredila, pa je ne sprejmejo v službo. Če ne bi bilo Ljubljancanov, Vida ne bi imela službe. Imela, samo za tri ure. Nesramni so, ne morem drugače rečt. Tako je. Lahko vam še to povem, včasih Romi so živeli tako. Danes tukaj, jutri tam. A po kakšni krivdi? Ljudje niso pustili. Vsak vaščan, ki je imel svojo parcelo, čim je videl, da so Romi notri, policija ali jih je pa on sam teral. Potem pa daj pa naredi bajto. Jaz sem začel to premišljevati. Sem začel delat bajto tukaj na Rožnem Vrh. Sem temelje skopal, vse, pesek pripeljal gor, vse, pa je prišla ena iz Občine pa je rekla, prekini. Evo, prekini in sem tukaj, ko je zdaj ta hiša. Če ne bi, bi imel tam bajto zrihtano. Pa ne bi bili tako skup.

JAZ: Kako pa se vam zdi življenje danes tukaj v Vejarju?

G. MATIJA HOČEVAR: Veste kako, enostavno ni kar tako, kot bi moralo bit. Ni. Ni tistega, dejmo rečt, kamorkoli prideš ali na avtobusu ali na vlaku. Povsod boš slišal kritiko »prekleti Ciganje« in eno in drugo. To je tisto, ki ti malo zajebe vse skupaj. To je že od nekdaj. Midva sva tukaj naredila tole hiško, tako. Pa sva mislila, da bo malo boljše ratalo, pa smo zdej prišli v tako gužvo, da je dost... Dejmo rečt tejle fantje, mladi so starejše ljudi upoštevali, a zdaj ta mladina ... se je pa spremenila za 100 procent. Ni več tistega, kar je bilo. Mi smo kopali tukaj, smo delali od kraja, od Račjega sela pa vse do tukaj, smo kopali vodovod na roke. Veste, na roke smo kopali za vodovod, da smo imeli vodo. Električno, jaz pa še en sva šla v Novo mesto, za električno, da sem podpisal, da podpišem, da se ne bo nihče pritaknil toka. Ker so se bali,

malo so imeli Rome za blesave, samo Romi niso tako blesavi, kot si oni predstavljajo. Da bi prst porinili notri, pa otrok pa bilokateri, pa hvala bogu tega ni bilo do danes. Potem smo pa luč² dobili in sem veselico napravil. Kakšno veselico, ja celo noč smo bili, vsega je bilo za jest, za pit, od veselja, ker smo dobili luč. Včasih je bilo lepo, kaj čem ti rečt. Zdaj pa ni to dobro, dokler so bili starejši ljudje, da me boste razumeli, da ne bom preveč kritiziral. Ta mladina se ne da tako ... Kakor sem se prej s starimi ljudmi zmenil, tisto je držalo. A ta mladina ... Po domače povedano. Če ne bi enih ljudi imeli takih notri, ki so od druge prihajali, s temi mamili ... bi bilo drugače. Ne moreš pomagat.

JAZ: Kako pa se ljudje izven naselja obnašajo do Romov?

G. MATIJA HOČEVAR: To ni pravilno, veste? Ni pravilno. Eni narod ja, eni ne. Ampak jaz povem, da ni to dobro. Zakaj bi sovražil? Človek je človek. Večinoma so taki, da komaj, komaj... Tej ljudje okoli nas so na sovražili, sovražili, toliko da... Šele zdaj smo na tistem štartu, da smo mi napravili kanalizacijo pa tisto, kako se že pravi, čistilno napravo in so se oni civili priklopili na našo čistilno napravo. Da so malo prišli,... zdaj je pa malo drugače. Ker vejo, da je to za naš denar, romski denar, ki smo ga iz Ljubljane dobili. Drugače pa nič takega posebnega. Kaj čem rečt, tako je. Sej jaz vam povem odkrito, da se bojim. Zaradi tega se bojim, ker jaz vem, kaj je Vida naredila. Vida je toliko šole naredila pa vse... a navsezadnje ni nič. Kaj šele drugi. Meni se zdi to tako grdo. Enim ja, drugim ne. Pa tri mesece, ne tri mesece, tri leta smo imeli zaradi tega vrtec zaprt. So oni zrihtali. Potem pa sem hodil po Ljubljani, so ministri, Bogovič je pa potrdil, roko mi dal, »od danes Matija, od danes naprej se vrtec ne bo rušil«. Vsi so debelo gledali, ker mi je človek dal roko, da se vrtec ne bo rušil in se ni.

Ga. VIDA HOČEVAR: Mi takrat nismo dobili gradbenega dovoljenja, saj tudi vedeli nismo, da je tam zaščiten tista zemlja. In potem so prijavili takoj, to jim je bilo dobrodošlo. Potem sva se morala tri leta matrat, da sva to legalizirala. To se vse začne pri denarju. Njim se je bolj splačalo, da je v Trebnjem vrtec, romski oddelek, tja niso hodili in tisti denar je potem ostajal.

JAZ: Kako pa gledate na to, da je bil tudi v Trebnjem del vrtca ločen samo za romske otroke in drugi del za otroke ostalih ljudi?

Ga. VIDA HOČEVAR: Ja ločeni so bili, zato ker v katerikoli oddelek so dali romskega otroka, so se starši pritožili. Eden ali drugi, pri vsakem se je našel kakšen starš in potem, ker

² Z besedo »luč« Romi in Rominje iz naselja Vejar pogosto poimenujejo elektriko (Romi in Rominje iz naselja Vejar, osebna komunikacija).

se niso hoteli zameriti nobenemu, so jih dali posebej. Ker potem tudi svet staršev voli ravnatelja in potem vse vpliva ... Največ pa zaradi denarja. Ker so me klicali in rekli, da naj hodijo, pa niso hodili v vrtec, niso starši vozili otrok. Potem pa se je denar porabil v naselju za Vrtec in nekaterim ni bilo všeč. Denar je še vedno vse.

G. MATIJA HOČEVAR: Še to, da vam povem, kar se tiče vrtca. Od tistega časa, prej so šli naši otroci v šolo sedem, osem let stari, do deset let. A zdaj? Kar je vrtec tukaj, pa od petega in šestega leta. Se pozna in je dobrodošlo za ta vrtec, ne pa nekaj v tri dni. Jaz vem po sebi, da od tistega časa, ko se je tukaj začel vrtec, otroci so spremenili cel rezultat. Cel rezultat. Otroci so zdaj prišli na to, da grejo s šestimi leti v šolo.

Ga. VIDA HOČEVAR: Ja, pa še delavnice skupaj, oboje skupaj. In dopoldne in za tamale in starejše potem. Ker Dnevni center Kher šu beši, smo poskušali z njim že aprila 2009. Takrat smo že prav v tisti baraki imeli dvakrat na teden delavnice. Takrat me je zaposlil, Križanič. Križanič je bil prvi, ki me je zaposlil. Takrat sva začela, sva probala, potem pa so nas septembra tam ven vrgli, ker je vrtec prišel notri, je pa Križanič kontejnar postavil. Potem pa se je za vsak dan projekt napisal in program se je napisal in vse. Oboje se pozna, sigurno oboje.

JAZ: Kako pa kaj gledate na svojo prihodnost, prihodnost ljudi iz naselja in naselja samega?

G. MATIJA HOČEVAR: Ja, ni tiste želje, kar bi moralo bit. Zdaj, mi imamo kar pošlihtano, dobro. Imamo vse, imamo elektriko, luč, vse. Drugi Romi pa nimajo in vsak bi rad v takšno naselje prišel, ki je zrihtano. Jih je že bilo polno, čuda, če bi se dovolilo.

JAZ: Koliko pa je sedaj tukaj naseljeno ljudi?

Ga. VIDA HOČEVAR: 266, sva s hčerko delale eno seminarsko nalogo in sva vse prešteli. Jih je bilo za novo leto 266, sedaj pa se je že kakšen rodil. Jaz mislim, da jim bo še več. Mislim, da bi bilo dobro, da bi se kakšen tudi osamosvojil, ne vem, jaz bi si to želela za svoje otroke. Da bi prišlo do te mere, da bi se lahko odselil, da bi se kam odpravil na svoje. Čedalje več je kriminala in drog, saj je tudi drugod, ampak vsaj to, da imaš bolj mir. Če bojo, če se bojo pa tukaj poročili, bodo pa tukaj ostali. Samo tukaj so že tako v sorodu, da se nimaš kam več poročiti, saj morajo od drugod notri prihajati. Saj so skoraj same žlahte, nimaš kaj dosti zbirati.

JAZ: Kako pa po vašem mnenju živijo tukaj ljudje? Glede gmotnega stanja.

Ga. VIDA HOČEVAR: Revščina je zaradi neizobraženosti. Neizobraženost prinese revščino, ker ni zaposlitve in če ni zaposlitve, potem ne moreš niti nobenega kredita vzeti, niti nič in potem se to ves čas vrti in gre na otroke in potem otroci na svoje otroke in je to ta krog. Ves čas teče. Zdaj jaz sem preko društva izdala dvojezično zloženko Z nami je moč in sem tam notri v sodelovanju s CIKom in Osnovno šolo predstavila to pot, kako se vpisati potem naprej v srednjo šolo. Če sedmi razred narediš, se lahko potem vpišeš v skrajšani program, samo tega sploh ne vejo. In potem, če narediš ta skrajšani program, lahko nadaljuješ. To sem naredila zato, ker so ne vem katerega leta na Občini ustanovili multidisciplinarni aktiv. To je bilo ustanovljeno zato, ker je Urad za narodnosti dal kot nalogo Občinam, tistim, ki imajo predstavnike romske skupnosti, da naj to ustanovijo. Ta multidisciplinarni aktiv vključuje predstavnike vseh javnih zavodov v skupnosti in predstavnike romske skupnosti. Tam so me zadožili, da naj jaz to oblikujem in razdelim. Zdaj jaz tega nisem delila kar tako, sem dala na CIKu, da so te strokovne delavke tistim zainteresiranim razdelile. Sem videla zadnjič, ko grem v spremstvu, da so postavile tudi tam zunaj, da si lahko vsak vzame, kdor hoče. Kar na silo delit pa da stran mečejo, se mi zdi škoda. Zato, ker vidim, da še ni tako velike motivacije za to. Ni je pa zato, ravno zaradi tega kroga, zaradi družinskega vzorca, ker to ni v navadi, ni v praksi in se ne odločajo za naprej za srednješolsko izobraževanje. Kar ni. Tudi recimo na tej seji MDA smo vprašali, smo člani romske skupnosti in so vprašali »zakaj pa ne«. Pa je rekel eden od predstavnikov Romov iz naselja: »zato, ker nam v Novem mestu grozijo, pa jih ne bi dal otroke, v Novo mesto v šolo«. Ampak v trgovino gredo pa vsi v Novo mesto. Kljub temu. Tako, da jaz pravim, da to ni tako za siliti, da se mora vsak odločiti pri sebi. Če se ti odločiš, da boš, boš kljub temu. Če se pa ne, potem je pa 1001 izgovor in vsak je taprav.

JAZ: Pa se vam zdi, da sedaj več otrok hodi v osnovno šolo kot v preteklosti?

Ga. VIDA HOČEVAR: Zdaj tega podatka jaz prav nimam, ker ne vem, prej niso vodili te evidence. Zdaj sva začeli s svetovalno delavko to evidenco voditi, kar je tudi ravnatelj zahteval. Več podatkov o tem imajo oni več. Obisk šole je sigurno večji, tudi zaradi vrtca, sedaj 15. septembra bo deseta obletnica ustanovitve, tako da se že pozna. Vrtec se pozna, tudi socialni transferji se poznajo, ni več tako, kot je bilo včasih. Mislim, da skrajšajo, če ni. Tako, da so kakšni dnevi, ko jih je še vedno samo polovica, ampak to so redki dnevi. Danes, če jih je pet manjkalo. To ni nič, včasih jih je manjkalo tri četrt. Se pravi, je pa boljši obisk sedaj, odkar je 10 let vrtec. Se točno vidi, kdo je redno obiskoval vrtec in kdo ne. Vidi se, otrok se lažje vključi, ne glede na vse, kar se zgodi, ne glede na kakšen oddelek je določen, ali je sam ali ni sam. Razume bolj navodila, dnevne rutine obvlada, to za njih ni več problem, če so res

redno v vrtcu. Če pa niso redno, je pa še vedno problem. Veliko se že pozna, ker že en mesec prej pridejo na delavnico. Zelo veliko se pozna, ker že vejo potem, kam tudi iz šole grejo, kje bodo dobili pomoč, če ne bodo domače naloge v šoli naredili, da bodo imeli za doma. Tako, da to je tudi zelo veliko vredno. In veliko je pomembno tudi, da pridejo potem. Tudi če se ne dela domače naloge, se pa karkoli, skozi katerokoli drugo igro se zagotovo nekaj naučijo. Če ne drugega, vsaj pogovarjajo se po slovensko, ker ga tega zelo manjka, izražati se kar ne znajo. Natopajo že zdaj kar dobro. Tudi te govorne nastope, ki jih imajo, recitacije v šoli, je veliko bolje, kot je bilo. Prej ni noben ust odprl, če je bilo treba. Res, da včasih še kakšna učiteljica mora posebej poklicat, da ni pred celim razredom, tudi to sprejmejo učiteljice. Kakšen, ne vsi. To se je veliko popravilo preko iger v delavnicah. Šport tudi veliko, so zelo uspešni na tem področju. Mislim, da se zelo pozna te družbene dejavnosti. Zato smo tudi leta 2009 v društvu rekli »dajmo družbene dejavnosti v naselju, da se bo vzporedno z razvojem vasi tudi napredek ljudi odvijal, ker drugače bodo vse razbili prvo leto«. In potem smo z Miranom Komancem začeli to, da se je vrtec, pa s Križaničem, da se je dnevni center, pa s Komancem, da se je učna pomoč odprla. Se mi zdi, da se pozna. Saj vključujejo se pa kar. Včasih manj, včasih več, ampak so. Tako, se mi zdi, da vsako stvar, ki jo ponudiš, kar vzamejo. Tudi starši, če jih povabijo, lepo sprejmejo, sploh če je kakšna malenkost zraven, se jim fajn zdi. Pa tudi, če je en evro ali pa, če kje dobiš zastoj. Tako, dobro se jim zdi. Manjka mi v šoli. Zdaj sem uvedla, da jim preko društva plačujemo prevoze in vstopnine za dneve dejavnosti. Ne vključujejo se v šoli v dneve dejavnosti, kar mi je izredno škoda, ker so lepe in zelo varno. Poskrbljeno je za varno. In se mi je zdelo tako škoda, da takoj, ko sem začela to delat, kaj jaz vem. Ko sem vprašala: »Zakaj pa romski ne?«, sem naletela na »ja saj, pa ne plačajo potem avtobusa pa vstopnine pa tako vse ostane«. Tako, da so jih izključevali. Potem sem šla pa do ravnatelja in sem se dogovorila, da jim to jaz nakažem vsake toliko mesecev. Ko zmanjka, pa spet. Zato, da nimajo več izgovorov, da jih ne dajo več zraven. In se mi tako škoda zdi, da kateri ne grejo. Pa včasih rečem: »Zakaj pa z delavnicami greste? S šolo pa ne?« Pa kar ne vejo, kaj bi rekli. Tega zaupanja še nima šola. Zdaj jih šola več ne izključuje, večinoma. Tako, da je bolje. Potem so tudi že končale, ko je bila Mikica romska pomočnica, jih je kar nekaj končalo že deveti razred v osnovni šoli, ne na CIKu. Potem za naprej pa ni bilo motivacije. Odločilo se jih je nekaj za predšolsko vzgojo, je tudi občina sofinancirala to izobraževanje, pa ni šlo. Je bilo premalo predznanja. Sem se tudi jaz pogovarjala s temi profesorici, potem ko sem šla sama delat to prekvalifikacijo, da je bilo premalo koncentracije, premalo hitrosti. Tam je malo časa in je treba vse hitro si zapisat in je problem. Zdaj te, kar se pa tiče Nacionalne poklicne kvalifikacije, so pa opravile vse tiste punce, ki so

delale. Jih je bilo kar nekaj, skoraj deset, zaposleni sta bili pa potem le dve na projektu Dobrote Dolenjske. Le nekaj malega preko javnih del, potem pa nič več. To je pa tudi tisti problem, ker ni zaposlitve. Tudi če se Rom izobrazijo, ni zaposlitve. Ne vem zakaj, ampak ni. V Trebnjem ne. Imam dve srednji šoli, ampak nisem dobila v Trebnjem šole. Jaz sem zaposlena v Ljubljani pa delam v Trebnjem. Ni. Ne vem. V vrtcu sem bila dve leti po tri ure, pa so mi obljubili, da bom potem vsaj za šest ur. Obljubili so, potem pa, ko je bilo treba, pa ni bilo. Tako, da sem potem rekla, da imam pa sedaj tega dovolj in sem vzela telefon v roke in sem preklicala celo Trebnje pa sploh ne. Vse od Poncija do Pilata, celo Trebnje, pa ne. Potem sem pa v Ljubljano poklicala pa sem takoj dobila. Je rekel vodja projekta »se bom oglasil«, pa mi je dal tri možnosti in katero bi si izbrala, tam so me zaposlili. Ne vem, Ljubljana je drugače, več je kultur, več je enih, drugih, tretjih. Trebnje pa res ... velik je dvojne morale. Govorijo eno, naredijo drugo. Jaz to povsod povem, tudi na občini. Tako da me je prav strah zdaj, moja hčerka bo letos zaključila osnovno šolo in bo šla na srednjo šolo. Samo kako bo prakso dobila in kako bo službo dobila, to pa pojma nimam. V Trebnjem zagotovo ne. Mogoče je pa čas, da naredi hčerka in bo primer. Bo primer za druge ljudi in tukaj v naselju. Saj se bo videlo, ko bo treba prakso narediti. Uglavni tako je, motivacija za izobraževanje bi bila veliko večja, če bi bila pripravljenost za zaposlitev s strani delodajalcev. Saj sama vidiš, na Komunali bi jih bilo lahko tri, štiri, pet, šest, kakor bi hoteli. Eno leto ali dve bi bili, pa spet druge bi vzeli, kaj bi jih to kostalo? Nič. Preko javnih del. Pa ni nobenega več, nobenega več ne vzamejo. Pa bi, tukaj bi kar nekaj moških, so že hodili. Tej fantje so pridni, tej. Bi. Pa ne. Ali pa, da bi bili tukaj po naselju eden ali dva, da bi. Saj to je sedaj tako velika vas, da je vedno nekaj za delat. Ali je sneg za kidat iz teh javnih površin ali so listi za pometat v jeseni ali je karkoli. Zmerom je nekaj za delat. Pa ni. Tako je. Zdaj je brezposelnost povsod in po mojem mnenju dajo rajši možnost drugim kot Romom. Jaz si drugače ne znam razlagat. Zdaj je visoka brezposelnost povsod.

JAZ: Kakšen pa se vam zdi odnos večinskega prebivalstva do Romov, menite, da se jih v okolici zelo izključuje?

Ga. VIDA HOČEVAR: Seveda se. Imajo malo drugačne navade, tudi kdaj kdo res kaj vzame, pa potem vse pazijo. Ali pa ne vem, pri zdravniku, ko jih preveč pride z enim. Spet čudno gledajo. Je še ja, se vidi, da je drugačno, drugačna kultura.

JAZ: Se vam zdi, da naselje raste?

Ga. VIDA HOČEVAR: Ja, kakor se poročijo, se kar priselijo. Zdaj se kar iz drugih naselij. Punce vzamejo fante, ker ni več, tukaj so že tako v sorodu, da ni več niti zdravo. Tako, da se kar, ja. Zdaj v zadnjih letih kar precej. Prej ni bilo tako, zdaj zadnja leta se pa kar precej. Naselje se širi.

JAZ: Kako pa vidite doprinos projektov, ki potekajo v naselju?

Ga. VIDA HOČEVAR: Je, pri socializaciji, pa recimo jaz vidim napredek to. Socializacija in da bolj koristno preživijo prosti čas. Ni več toliko tega ... streljanja pa tega. To se ljudem drugam preusmeri pozornost ... pa teh petard in tega za novo leto. Veš, to se vse od tam pozna, to ni kar samo po sebi prišlo. Saj tudi jaz vidim takole, ko imamo te preventivne delavnice za varno pot v šolo pa nazaj za avtobus. Je tudi veliko bolje kot prej. Čeprav ni vsak dan super, saj ni nikjer super vsak dan, ampak je pa veliko bolje kot prej. Tako isto za ta pirotehnična sredstva, za drugo ... To je veliko bolje. Meni se zdi velik napredek, samo to ni, da bi nekaj pokazal. Meni se zdi zelo koristno. Saj smo vedno tudi iz društva dali priporočila, da se podaljša. Je veliko. Vseeno le pride od zunaj nekaj za, če drugega ne, na vrtovih.

JAZ: Kako pa vidite življenje starejših?

Ga. VIDA HOČEVAR: Težko pa je pri starejših spreminjat mišljenje, ker so nečesa navajeni, takega umirjenega življenja, kot ga imajo, in je težko spreminjati. Spremenili so se, odkar sem jaz tukaj, kar precej. Prej so bili bolj povezani, sedaj, odkar je pa ta infrastruktura, pa ne več tako. So se pa bolj zaprli po družinah. Prej so bili bolj odvisni eden od drugega, ker je imelo le sedem priključkov za elektriko. Potem pa so se vsi k tistim sedmim prikljaplali in so morali biti bolj tako ... so bolj gojili te odnose, sedaj jim pa ni treba. Vsak zase skrbi. Ubistvu je ta integracija pobrala vse strani in dobre in slabe. Tudi prej nisem nikoli videla, da bi se razšli, tako kot se sedaj razidejo. Prej nisem nikoli videla niti slišala. Zdaj pa so se začeli. Prej pa ni bilo tega, sploh. To je drugače. Drugače pa, kakor vidim, je v družinah manj nasilja, kot je bilo prej. Alkohola je še, ampak tistega kroničnega ni, tako, da bi rekla, da je prav pretirano. Pač v teh družinah, kjer se že ve, da je, drugje pa občasno. Manj streljanja, manj petard, manj tega, manj je pa tudi tega dela, kot so prej delali tako, da so pobirali v naravi semena, zelišča, tega pa tudi ni sedaj več tako. Prej je bila cela družina vključena, sedaj pa ni več za prodajati. Pa celotna družina je bila vključena: od otrok do najstarejših pa so šli vsi. Zdaj pa en otrok mora iti v vrtec, eden v šolo, zdaj pa ni več družina tako. Družina je razkopana, tudi če grejo brez otrok po štorovke, morajo že gledat, da bodo do enih nazaj, ko pride avtobus iz šole, pa da bo dveh nazaj, ko mora otroka v vrtcu dvignit, pa že ni več tisto. Ne moreš, potem pa

domov priti, pa spet nazaj, to pa spet ne gre. Drug način življenja, drugače. S tem so tudi dobro zaslužili, se je dalo veliko nabrat, če je bila družina.

JAZ: Kaj pa zdravstveno stanje ljudi v naselju?

Ga. VIDA HOČEVAR: Imele smo z eno zdravnico en projekt o ginekoloških obiskih in o tem. Imela je iz tega področja, je delala analizo, anketo, dva meseca sva hodili po naselju. Ne vem pa, do kakšnih zaključkov je prišla. Vse ženske je spraševala, kako hodijo k zdravniku, gor, dol, vse. Mislim, da so ji odgovarjale, da kar hodijo na preglede. Večinoma imajo to zdaj vse poštmano, preglede in zaščite, redno. Kar se tiče pa drugega, so pa kronične bolezni, zaradi te vlage pa zaradi teh cigaret pa to. Starejših že kar ... jih že kar ni kaj dosti. Tako, da bolj starih tako pretirano ni, so bolj mladi. Tudi mladi zbolijo, pa ker se taprav čas ne zdravijo, pa pride prepozno. Je bil primer, ko smo gospodu večkrat merili pritisk, pa smo mu rekli, naj gre k zdravniku. In so prihajale včasih k meni, tiste, ki so zdaj v delavnici bile, ki so merile sladkor, pa so mu tudi zmerile pritisk in sladkor in tehtnico so imele ter anketo. Ministrstvo za zdravje in Romani Union. Že takrat so gospodu rekle, da naj gre k zdravniku. Pa ni šel, nikoli se ni dal pregledat. Če bi se dal pregledat, bi mu dala zdravnica zdravila. Pa ni. Ne vem, ali ni hotel ali kaj. Potem ga je pa kar na hitro stisnilo. Tako, to je to. V bolnico gredo neradi, ostanejo tam neradi, ker so tako navezani, ker so cele dneve skupaj.

JAZ: Dobro, najlepša hvala za vse.

Ga. VIDA HOČEVAR: Seveda, kadarkoli, če karkoli rabiš, kar pridi.

2 FORMULACIJA PROBLEMA

Živim blizu manjšega mesta Trebnje na Dolenjskem, blizu naselja Vejar, katerega populacijo sestavljajo predvsem Romi in Rominje. Od leta 2012 v naselje hodim kot prostovoljka v Dnevni center Kher šu beši, kjer osnovnošolskim otrokom nudim učno pomoč, ob tem pa opažam, da čeprav je naselje nastalo že pred okoli petdesetimi leti, se med prebivalci Vejarja in okolice niso stkale širše socialne mreže. Prepričanja in sodbe o Rominjah in Romih ljudi iz okolice so pogosto podkrepljena s predsodki in stereotipi, kot o »drugih« in »drugačnih« od večine, pogosto uporabljajo tudi izraze, kot so »Cigani«, »lažnivci«, »kradljivci« ipd. Med Neromi je opaziti distanco in zelo utrjena prepričanja o Romih kot pripadnikih homogene etnične skupine, ki jih povezuje »ciganska kri«. Pogosto so tako obravnavani tudi s strani institucij v bližini. Prebivalci Vejarja ne dobijo priložnosti, da bi ljudem zaupali svoje individualne življenjske zgodbe in s tem pridobili možnost enake obravnave pri dostopu do storitev različnih institucij in pri sklepanju prijateljskih in drugih medosebnih vezi. Ob delu opažam tudi, da mnogi mladostniki in mladostnice ne dokončajo osnovne šole do svojega petnajstega leta, se ne vključijo v višje stopnje izobraževanja in so v večini brezposelni, ob tem pa živijo v revščini. Odločila sem se, da ljudem iz naselja Vejar dam možnost, da povedo svoje življenjske zgodbe, in ob tem opazujem vplive in posledice, ki jih imata na njihova življenja revščina in etnična pripadnost. Ob tem pa sem pozorna na prepoznavanje različnih vzorcev in individualne razlike med sogovornicami in sogovorniki.

Raziskovalna vprašanja, ki sem jih postavila, so naslednja:

- 1.) Življenjska zgodba osebe.
- 2.) Kateri so osnovni materialni viri osebe?
- 3.) Katere socialne mreže so mu/ji najpomembnejše in kakšno pomoč in podporo mu/ji nudijo?
- 4.) V kolikšni meri mu/ji je omogočen dostop do storitev?
- 5.) Katere socialne spretnosti in navade prepozna?
- 6.) Kakšno vizijo ima za svojo prihodnost?

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava je kvalitativna in empirična, saj sem s spraševanjem zbirala novo izkustveno gradivo in tako pridobila besedne opise, ki so se nanašali na teme raziskave in jih nato analizirala na kvalitativen način. Kot pravi Mesec (2009, str. 85) pri kvalitativnih raziskavah »[...]zberemo besedne opise, ki se nanašajo na raziskovani pojav. Osnovno empirično gradivo te raziskave sestavljajo opisi, ki jih tudi na beseden način obdelamo«. Raziskava je kvalitativna tudi zato, ker sem z njo želela dati Romom in Rominjam besedo in jim omogočiti, da se sliši njihov glas v vsakdanjem življenjskem kontekstu (Mesec, 1998). Menim, da o življenjskem položaju romske populacije pre pogosto izvemo le iz navajanja številčnih podatkov. V sferi javnega ostanejo osebne zgodbe ljudi preslišane zaradi s predsodki napolnjenega glasu večinske družbe, ki marginalizacijo Rominj in Romov le povečujejo.

Pred raziskavo, sem oblikovala naslednje teze:

- 1.) Življenje Rominj in Romov iz naselja Vejar zaznamuje sovpadanje etnične in socialne stratifikacije.
- 2.) Življenje v revščini vpliva na oblikovanje vzorcev ravnanja in življenjskega sloga, ki se prenaša medgeneracijsko.
- 3.) Med Romi in Rominjami iz naselja Vejar obstajajo individualne razlike.

3.2 MERSKI INSTRUMENTI

Za potrebe raziskave sem kot merski instrument uporabila smernice za intervju. Pripravila sem delno strukturiran intervju. Kot navaja Mesec (1998, str. 80), sta tako »[s]praševalec in vprašanec [...] v neposrednem stiku iz oči v oči, tako da lahko v največji možni meri odkrijeta nesporazume pri komuniciranju in se sporazumeta o pomenu sporočil«. Vnaprej sem pripravila šest poglavitnih tem: življenjska zgodba, osnovni materialni viri, socialne mreže, dostop do storitev, socialne spretnosti in navade, vizija za prihodnost. Ob tem mi je bila v pomoč knjiga avtoric Šugman Bohinc, Rapoša-Tajnšek in Škerjanc (2007) z naslovom *Življenjski svet uporabnika: raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov*. Vsaki osebi, vključeni v raziskavo, sem z aktivnim poslušanjem dala prostor za pripoved, po njej pa glede tem postavljala še podvprašanja, prilagojena naraciji

vsakega. V nekaj primerih sogovornice in sogovorniki niso oblikovali svoje pripovedi in so potrebovali veliko podvprašanj. Že vnaprej sem dopuščala možnost, da na določena vprašanja sogovornice in sogovorniki ne bodo odgovorili, pri vseh pa sem se držala določenih tem, ki so predstavljale osrednjo nit pogovora. Vprašanja sem po potrebi tudi izpustila ali jih glede na potek pogovora dodajala in tako razvijala temo.

3.3 POPULACIJA IN VZOREC

Populacijo raziskave predstavljajo polnoletni Romi in Rominje iz naselja Vejar pri Trebnjem. Vzorec je neslučajnostni in priložnostni, saj sem intervjuje opravila z ljudmi, ki so bili pripravljeni sodelovati v raziskavi. V raziskavi je sodelovalo dvanajst ljudi, od tega devet žensk in trije moški. Ker sem želela v raziskavo vključiti tako mlajše kot starejše Rome in Rominje, je bilo nekaj oseb izbranih preko osebnega poznanstva, nekaj pa po metodi snežne kepe, saj so mi jih priporočili sogovornice in sogovorniki, glede na starost in spol osebe, s katero sem še želela opraviti intervju.

OSEBA	STAROST	OTROCI	ČAS BIVANJA V NASELJU VEJAR, RAZLOG PRISELITVE
Prva oseba	22	Ne	Od rojstva
Druga oseba	49	Ne	Okoli 40 let, stalna naselitev
Tretja oseba	33	Da	16 let, življenje s partnerjem
Četrta oseba	28	Ne	Od rojstva
Peta oseba	50	Da	Več kot 40 let, stalna naselitev
Šesta oseba	64	Da	3 leta, skrb za člana družine
Sedma oseba	Okoli 30	Da	Dolgo, življenje s partnerjem
Osma oseba	Okoli 30	Da	Od rojstva
Deveta oseba	63	Da	Dolgo, stalna naselitev
Deseta oseba	29	Da	Od rojstva
Enajsta oseba	40	Da	20 let, iskanje zatočišča
Dvanajsta oseba	Okoli 30	Da	Od rojstva

Tabela 3.1: Podatki o sogovornikih in sogovornicah

3.4 ZBIRANJE PODATKOV

Zbiranje podatkov je potekalo med 25. februarjem in 8. marcem 2019 v naselju Vejar. Da bi sogovornicam in sogovornikom zagotovila varen in zaseben prostor za pogovor, sem se pred tem s pomočnico direktorice Centra za socialno delo Dolenjske in Bele krajine – enote Trebnje ter vodjo Dnevnega centra Kher šu beši³ dogovorila in dobila dovoljenje, da lahko za čas pogovorov uporabimo prostore dnevnega centra. To možnost sem v času dogovarjanja za sodelovanje v raziskavi predstavila vsaki osebi posebej in jo prepoznala kot ključno v treh primerih, ko so sogovornice privolile na sodelovanje v raziskavi šele po povabilu v dnevni center. V prostorih dnevnega centra so potekali štiri intervjuji, šest na domovih sogovornic in sogovornikov in dva na domovih sorodnikov sogovornice in sogovornika. Sprva sem intervjuje opravila s sedmimi osebami, ki jih osebno poznam in so po predstavitvi namena raziskave vse privolile v sodelovanje. Nekateri so me napotili k ostalim sogovornicam in sogovornikom, ki bi bili pripravljeni sodelovati v raziskavi. Dostopila sem do vseh predlaganih, od katerih sta dve osebi sprejeli povabilo, nekaj pa jih je sodelovanje zavrnilo. V nekaj primerih so osebe, ki so zavrnilo sodelovanje, predlagale drugo osebo. Tako sem opravila dvanajst intervjujev. Opazila sem, da so sodelovanje najpogosteje zavrnilo moški. Vsi so odgovorili, da v tistem trenutku nimajo časa in naj pridem čez nekaj dni. Tudi takrat so z odgovorom, da nimajo časa, zavrnilo sodelovanje in predlagali naj grem drugam. V dveh primerih sta sogovornika sprejela sodelovanje v raziskavi, vendar sta me takoj po predstavitvi namena raziskave napotila k svoji mami s pojasnilom, da bo bolje odgovarjala. Le v primeru treh oseb je pogovor potekal brez prisotnosti drugih ljudi. V vseh primerih so bili ljudje prisotni na željo sogovornika ali sogovornice. Najpogosteje so to bili otroci, ponekod tudi partnerji ali partnerke oseb, v treh primerih pa je bilo prisotnih več družinskih članov. Opazila sem, da je predvsem prisotnost mlajših otrok vplivala na potek intervjujev, saj sta v dveh primerih sogovornik in sogovornica želela hitreje končati. V drugih primerih vpliva prisotnih na odgovore sogovornic in sogovornikov ni bilo zaznati, v večini so opravljali druge reči ali pa pogovor poslušali in pogosto prikimavali. V nekaj primerih so sogovornice in sogovorniki potrebovali veliko podvprašanj, zaradi česar so odgovori ponekod v razdelku Rezultati z razpravo navedeni le opisno. Kot enega od razlogov prepoznavam jezik, saj materni jezik enajstih od dvanajstih udeleženi ni slovenščina. V nekaterih primerih, ko so sodelovale osebe, s katerimi se poznam že dlje časa, sem pred začetkom intervjuja poudarila in prosila,

³ V naselju Vejar delujeta Dnevni center Kher šu beši, program Centra za socialno delo Dolenjske in Bele krajine – enote Trebnje ter projekt Skupaj za znanje Centra za šolske in obšolske dejavnosti.

da naj odgovarjajo na način, kot da me vidijo prvič, vendar sem kljub temu morala v nekaj primerih postavljati podvprašanja, da bi odgovor postal bolj razviden. Pogovori so trajali od 30 minut do ure in pol. Po privolitvi sodelujočih v raziskavo sem jih povprašala tudi o možnosti snemanja pogovora s snemalnikom na telefonu. Vsem sem razložila, kaj pomeni pogovor snemati, in jim zagotovila, da bom posneto še isti dan transkribirala in posnetek izbrisala, kar sem tudi storila. Vsem sem ponudila možnost, da jim prepisan intervju naslednji dan prinesem v branje ali pa jim ga preberem jaz, saj bi tako omogočila možnost, da se poveča razvidnost povedanega in imajo sogovornice in sogovorniki možnost o povedanem dodatno razpravljati oziroma preverijo razumevanje povedanega. Za to možnost se ni odločil nihče.

Med zbiranjem podatkov je bilo ugotovljeno, da nekateri sogovorniki in sogovornice ne želijo biti prepoznani iz svojih zgodb oziroma so svoje mnenje izrazili, hkrati pa dodali, da povedano vedo tudi drugi in to ni skrivnost. Prepoznala sem dvom v zaupnost in varovanje pridobljenih podatkov. Prebivalci naselja Vejar so lahko v primeru objave intervjujev prepoznani iz svojih zgodb – predvsem s strani prebivalcev naselja Vejar, socialnih delavk ter ostalih, ki so zaradi svojega dela vsakodnevno vključeni v naselje Vejar. Da osebam, vključenim v raziskavo, zagotovim anonimnost, saj gre za manjšo skupnost, intervjujev ne dodajam v prilogi, ravno tako ponekod rezultate navajam le opisno oziroma skušam ob navajanju rezultatov in analize pomembnejše povezave med izjavami in sogovorniki ter sogovornicami predstaviti opisno. Med pogovorom so pogosto navajali imena družinskih članov in ljudi iz svoje okolice. Z namenom varovanja podatkov za omenjena imena uporabljam različne črke abecede. Vsi intervjuji kot tudi njihova kvalitativna analiza so dostopni v osebni arhivu avtorice, vpogled pa je možen samo v primeru preverjanja metodološke korektnosti ter zaradi morebitne dodatne strokovne analize zbranega gradiva.

3.5 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Po prepisu posnetih pogovorov v računalniški program sem podatke obdelala kvalitativno in opisno. Pogovore sem prepisovala dobesedno. Prepisanim intervjujem sem dodala oznake z zaporednimi črkami od A do L. Iz pogovorov sem izluščila dele besedila, ki se nanašajo na prej določene teme in so zato pomembni za mojo raziskavo, ponekod pa sem zaradi prepoznavanja konteksta vključila večje dele besedila. Najprej sem dele besedila podčrtala in jih vnesla v tabele ter jih poimenovala z zaporedno črko intervjuja, kateri enoti pripada, ter

zaporedno številko. Najprej sem se osredotočila na dele besedila, ki se nanašajo na tematiko preteklega življenja, nato pa na dele besedila, ki se nanašajo na sedanje življenje. Delom, ki se nanašajo na sedanje življenje, sem dodala črko S (sedanjost). Enotam kodiranja sem nato pripisala pojme, jim določila kategorijo in nadkategorijo. V zadnji fazi sem jim dodala temo. Po odprtem kodiranju sta sledila še osno in odnosno.

4 REZULTATI Z RAZPRAVO

V raziskavo je bilo vključenih dvanajst sogovornic in sogovornikov, pripadnic in pripadnikov romske skupnosti, ki živijo v romskem naselju Vejar.

Najmlajša oseba ima 22 let, najstarejša pa 64 let. Tri osebe svoje točne starosti ne vedo, vendar vse tri menijo, da so stare okoli 30 let.

V naselju Vejar od svojega rojstva živi pet sogovornic in sogovornikov, pri čemer so vsi mlajši od štirideset let. Tri osebe, vse starejše od 40 let, navajajo, da v naselju živijo skoraj celo življenje oziroma več kot 40 let in so se priselile skupaj s svojimi družinami. Dve osebi sta se priselili k svojim partnerjem oziroma partnerkam iz drugih dolenjskih romskih naselij, od njiju se je ena oseba priselila pred sedemnajstimi leti, ena pa se natančnega časa priselitve ne spominja. Ena oseba v romskem naselju Vejar živi zadnja tri leta, sem pa se je priselila iz drugega romskega naselja na Dolenjskem zaradi skrbi za sorodnico, ena oseba pa se je priselila pred dvajsetimi leti zaradi iskanja zatočišča. Sogovornik, priseljen zaradi iskanja zatočišča, navaja, da se šele od zadnjega popisa prebivalstva opredeljuje kot pripadnik romske skupnosti, vseh ostalih enajst sogovornic in sogovornikov pa vse od svojega rojstva. V dveh primerih sta v raziskavi sodelovala mož in žena.

V naslednjih točkah predstavljam življenjski svet sogovornic in sogovornikov, njihov življenjski potek in vsakdanje življenje. V prvem delu predstavim spomine na preteklo življenje, v naslednjih točkah pa njihovo življenje danes. Sogovornice in sogovorniki so v pogovoru izražali svoja mnenja, torej svojo resničnost in v določenih izjavah zelo nazorno opisovali svoja stališča do določenih tematik, o katerih je tekel pogovor. Ker menim, da bi bili z oznakami izjav lahko sogovorniki in sogovornice prepoznani in bi določene izjave, če bi se to zgodilo, lahko predstavljale težave v razmerjih s skupnostjo in različnimi omenjenimi organizacijami, nekatere izjave niso označene. Ljudem sem v pogovorih puščala svobodo, da iz svojega življenja predstavijo njim pomembne teme za pogovor, zaradi česar se kljub določenim smernicam za intervju vsi sogovorniki in sogovornice niso dotaknili istih tem. Pridobljene podatke skušam povezovati in analizirati z različnih zornih kotov.

4.1 SPOMINI NA PRETEKLO ŽIVLJENJE

Svojega otroštva in življenja do sedaj se večina sogovornic in sogovornikov ni z veseljem spominjala. Le redki so svoje misli delili brez težav. Nekateri so svoje spomine kljub bolečini in stresu obširno ubesedili, odgovori nekaterih so bili skopi, dve osebi pa nista želeli odgovarjati na vprašanja o preteklem življenju.

»Velik se bi spomnla, ampak jaz sem bolna in če bom se to spomnla se bom tresla.«(E6)

»Kaj pa vem, zdej je to nazaj. Bolj slabo je blo vse skup. Kaj pa vem, sem že pozabu, po pravic ti povem. Ne da se mi za nazaj govort.«(J3)

Ne glede na dejstvo, da ena izmed starejših sogovornic v naselju Vejar živi šele tri leta, se vse štiri Rominje, starejše od štirideset let, vključene v raziskavo, iz časa svojega otroštva spominjajo podobnega načina življenja. Spominjajo se življenja v revščini in pomanjkanja najosnovnejših dobrih za preživetje, kot so hrana, voda, mleko za otroke in oblačila. Njihov vsakdan so zaznamovale selitve in življenje v šotorih v gozdu. V svojih spominih so pogosto omenile zimo, ko je bilo zaradi snega življenje v šotorih še veliko težje.

»Slabo smo živeli. Šotor smo imeli, pozim je bil sneg pa šotore smo imel. Za jest nismo imel.«(B1)

»Največji problem je bil, ker smo bli revni. Nismo imeli obleke, nismo imeli, ko zdej imajo otroci hrano. Hrane ni blo, mlek ni blo, nič. To je bla taka kriza, da se bog ne spomni. Vse smo mogli na roke prat, vodo iz studenca nosit.«(E1)

»Mi prej smo v šotoru samo živeli, pozimi in poleti.«(E9)

»[...]v šotorih, vsak dan drugje. Pa nismo bli tako, smo mogli taborit, ne kot zdej, na enem mestu, mamó mir.«(I3)

»Ker prej tega ni blo, ker smo bli po šatoru v hosti.«(F2)

Nobena izmed sogovornic, starejših od 40 let, nima pridobljene osnovnošolske izobrazbe. Večina pouka sploh ni obiskovala, kot razlog pa navajajo takratno pomanjkanje, vremenske razmere in pogoste selitve, zaradi česar šola in izobraževanje v tistem času nista bila prioriteta ali pa obiskovanje pouka ni bilo mogoče.

»Včas je blu taku, na stare lete, v hosti smo živeli, en dan tam, drug dan tam, otroci v šolo niso mogli hodit, pač tudi niti jaz.«(F1)

»Nič, nič, ki sem bla en dan tam v snegu, en dan tam, en dan sem bla tam. Starši so umrli že 10 let nazaj, so bli reveži. V snegu smo bli, otroc so bli, sestre, bratje, šotor in sneg zapadel, vse na nas.«(B2)

»Jaz šole nimam. Tud A ma malo šole, ta brat moj. B isto. Malo, takrat sploh šola, ne vem al je bla. Al nismo meli koder it.«(E5)

»Nič. Zdej je boljše, ko nismo mel otroc niti za kruha prejd.«(I2)

Sogovornice se spominjajo, da je bilo njihovo preživetje takrat odvisno od lastne iznajdljivosti, saj so si hrano, oblačila in druge pomembne dobrine pridobivali s prosjačenjem, nabiranjem in prodajo zelišč, kasneje s pobiranjem in prodajo železa in plastenk. Denarnih pomoči s strani države v tistih časih niso dobivali. Nihče ne navaja, da bi bil kateri od staršev zaposlen.

»Takrat ni bla pomoč kot zdej. Ni blo tega.«(E3)

»[...]nisem dobivala nič socialne. Nobene socialne nisem dobila, ko sem imela otroke.«(B5)

»[...]ni tako, kot je blo včas. Tole se ne najde, lisičkov ni, tisto, kar smo biral kakšne po gozdovih, to ne raste tako, ko bi moglo bit. Čeremika, podlesika, tisto, ki raste na travniku, ni nič, vse so uničili ljudje. Smo tega nabiral, zdej pa ni.«(I5)

»Mi smo včasih nabiral čirimika, lipovna, borovnice.«(B10)

»Po vas smo hodil, od bajte do bajte fehtat«(B4)

»Smo živeli in to mislim, kar smo nafehtali, to smo imeli.«(F3)

»[...]prejd je blo, kamor si šla, so ti nekaj dal za hrano, krompir si dobila, vse si dobila.«(E8)

»[...]mi smo se preživeli na železo, nam so dali«(E7)

»Čist slabu, flaške smo pobiral, pa tako po kosovnem, če si najdu kakšne flaše, pa si poberu pa si mel za kruh.«(I4)

Sogovornica se spominja dogodka iz časa otroštva, zaradi katerega je bila njena mati štiri leta v zaporu, kar je zaradi pogoste odsotnosti očeta pomenilo, da so se morali otroci preživeti sami.

»Moja mama je bila štiri leta zaprta, skor zastonj. Mi smo bli taki majhni. Pa ena sestra je bla, taka mlada, pa je umrla že, od L mama. In taki otročki mejčkeni, brez mame in brez očeta so živeli. Ona je pa fehterala, fehterala, da hrano dobi, poleg je blo nekej ukradeno, ena ženska je pr njej vidla, k je šla, pol je blo pa vse nanjo. Pa to ni blo malo, štir leta.«(E2)

»Sestrice so skrbele za nas. Oči je bil bol tak na ženske. Da smo bli večkrat lačni kot pa siti. To se moram spomnt, ki je to bla revščina. Otroci nismo imeli nič. Takrat občina je bila naša Žužemberk. Pol smo pa tlele že 30 let in 40.«(E4)

Naselja Vejar, ki se je še pred nekaj leti imenovalo Hudeje, se ena od sogovornic, ki se je v naselje priselila pred okoli 40 leti, spominja kot slabega, brez osnovne infrastrukture, obenem

pa je odnose med Romi in Rominjami v naselju označila kot boljše kot sedaj in se spominjala starejših.

»Slabo smo imeli, ni blo asfalta, ni blo vode, ni blo elektrike. Jaz sem svojo vodo sama plačala, elektriko sama. Še ni 10 let, kar je elektrika tu napeljana.«(B6)

»Stokrat bolj kot zdaj. [...]Prej so bli tisti stari Romi, so že pomrli.«(B7)

Življenja v revščini in šotorih se spominjajo tudi nekateri mlajši sogovorniki in sogovornice, ki že celo svoje življenje živijo v naselju Vejar. Njihova starost se razteza med 22 in okoli 30 let. Nekaj jih omenja, da so s svojimi družinami že živeli v barakah in hišah ali pa jih je družina zgradila kasneje. Barake iz njihovega otroštva so obsegale en prostor, kjer je živel pogosto zelo številčna družina. Nihče od sogovornic in sogovornikov, ki so na vprašanje odgovorili, v otroških letih ni poznal oziroma ni imel kopalnice. Od starejših sogovornic se življenje mlajših razlikuje po tem, da se v otroštvu niso selili iz kraja v kraj, ampak le od enega do drugega mesta v okviru naselja Vejar. Kljub temu jih večina življenje opisuje kot slabo, brez osnovnih dobrin za preživetje, le ena sogovornica se preteklega življenja ne spominja kot težkega. Najmlajši sogovornici omenjata pomanjkanje vozniških dovoljenj in prevoznih sredstev.

»Ni bilo težko, smo živeli pri mamic, šotor je bil takrat. To nazaj, šotor.«(L2)

»Živeli smo v šotoru[...].«(A3)

»Takole je blo, bolj slabo. Zdej je mal bolj.«(J1)

»V revščini sem žvela z mamico, s svojim očetom.«(A1)

»Včasih nismo imeli niti plina, niti peč, ni štedilnik, da bi kuhali na plin. Zdaj pa imajo vsega, a poprej so na ogenj kuhali.«(A6)

»Žvela sem s starši svojimi. V hiši smo mi živel, en majhen prostor je bil. Ena sobca, potem je fotr zgradil pa večjo hišo, da mam večjo. Od začetka nismo mel niti kopalnico.«(D1)

Včas so spali vsi skupej. Včasih je bla ena čist mejhna barakica pa smo živel not sedem ljudi. Kuhna, soba, vse skup je bilo. Na tleh so še prej živeli.(J5)

»[...]včasih tud kopalnica, recimo 20 let, nobeden ni imel. Sploh nismo vedli, kaj je to kopalnica.«(J6)

»Pol so pa barako naredil, pa so jim drugi pomagal.«(A7)

»Fotr ni imel vozniške, ni avto«(A2)

»Takrat to ni blo, velik so peš hodili.«(D3)

Izmed petih sogovornikov in sogovornic, ki v naselju Vejar živijo od rojstva, se nista šolala dva, trije pa so osnovnošolsko izobraževanje dokončali. Ena oseba je izobraževanje zaključila v Osnovni šoli Trebnje, torej do 15. leta starosti, dve pa sta šolanje dokončali na Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje (CIK), ki ponuja osnovnošolsko izobraževanje za odrasle.

»Nisem hodila v šolo, nimam šole narejene nič.«(L1)

»Vseh osem sem končal v Trebnjem, osnovno.«(J2)

»[...]potem sem na CIKu končala osmi in deveti razred. Sedem razredov pa imam dokončane osnovne šole.«(A8)

»[...]sedem razredov sem delala tlele, na CIKu sem pa dve, pol ko sem bla 15 stara, sem šla na CIK dokončat[...]«(D9)

Le ena sogovornica se spominja obiska vrtca, ki je bil takrat v istih prostorih kot Center za izobraževanje in kulturo Trebnje. Njen oddelek je bil ločen od oddelka neromskih otrok in namenjen izključno Rominjam in Romom, ravno tako je bil ločen organizirani avtobusni prevoz. Spominja se tudi časa, ko so oddelki postali skupni za vse otroke.

»Ko smo hodili v vrtec recimo. Tlele, nas je en peljal šofer, tale, samo ne spomnim se, kako mu je ime. Na CIKu je bil vrtec. En šofer je peljal samo za Rome, se spomnim, za romske otroke. Tudi v vrtcu smo bli samo romski otroci. Potem se pa to po zakonu spremenil, smo bli pa skupaj.«(D5)

Ravno Rominja, ki je obiskovala vrtec, je edina od preostalih mlajših sogovornic in sogovornikov, ki je nadaljevala izobraževanje na Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje s pridobitvijo Nacionalne poklicne kvalifikacije, ki je bila takrat namenjena prav Romom in Rominjam. Druga sogovornica pa omenja, da se je sama odločila, da šolanja ne bo nadaljevala.

»Isto smo meli za Rome tist NPK, za Rome je bil en projekt, pa smo sedem punc to nardile. Tist kuharski tečaj.«(D10)

»Po osnovni nisem šla nič več v šolo. Sem rekla, da imam dost deveti razred.«(A12)

Ena od sogovornic omenja, da ji šolanje ni predstavljalo težav. Nekaterih učiteljic se dve sogovornici spominjata kot prijaznih, več slabih izkušenj navajata s strani njunih sošolk in sošolcev. Spominjata se dogodkov, ob katerih sta se v razredu soočili s stigmatizacijo zaradi predsodkov, ki o Romih in Rominjah veljajo med večinskim prebivalstvom. Prva je bila obtožena kraje, ki je ni storila, druga pa je bila »obtožena« prijateljstva s sošolko, ki ni bila Rominja.

»Nisem imela za šolo tak problem. Pa tudi doma nisem delala domačih nalog niti se učila.«(A10)

»Potem smo imeli eno učiteljico J, ful je recimo bila prijazna[...](D6)

»Eni otroci so bili prijazni, eni ne. Recimo večinoma so bili ...ne vem... do Rome ne lepo, kako bi rekla.«(D8)

»So bili pa tud težki trenutki, recimo, največ se spomnim peti razred, ko mi je učenka, recimo, jaz, ja učenka, recimo, moja sošolka me je zatožila, da sem jaz ukradla, recimo, čevlje. Jaz pa to nisem in mi je blo zaradi tega zelo hudo.«(D7)

»Eni so bili dobri, eni pa zleht. Eden je enkrat napisal na tablo, ker sem imela eno prijateljico, civilko in eden je napisal za tisto prijateljico, ki sem jo jaz imela, I se ukvarja s Cigani. Na tablo je napisal. Ni blo dobro, ampak kaj češ.«(A11)

Večina se ne spominja, da bi bili njihovi starši zaposleni preko pogodbe o zaposlitvi. Pomoč s strani države v času svojega otroštva omenja le ena sogovornica. Spominjajo se, da so njihovi starši, da bi jim zagotovili sredstva za preživetje, med drugim zbirali in prodajali železo, po uporabne materiale zase in prodajo so odhajali na bližnjo deponijo in nabirali zelišča.

»Doma ni nobeden delal. Ne spomnim se, da bi kdo dobival kakšen denar, socialno.«(A4)

»Zelo težko je blo. Je mami mi pripovedovala, jaz se to ne spomnim, zdaj, recimo, so dobil...kako mi je že rekla... Na listku so dobil, kot doklade so dobil, pa so s tistim šli v trgovino. Niso mel svojga denarja. S tistim so se preživel.«(D2)

»Tako so hodili na Deponijo, da so preživali, pa po vaseh.«(A5)

»Pa eni so zelišča brali, mi je mami rekla. Pa še tisto ene rožce bele, ne spomnim se, kako se reče.«(D4)

»[...]ta želez se je pobiral pa so zaslužli, da so nekaj delal.«(J4)

»Delali so nekaj, prodajali, da smo čez pršli.«(L3)

Poleg sogovornice, ki zadnja tri leta živi v naselju Vejar in katere spomine sem zaradi podobnega načina življenja združila s spomini drugih starejših sogovornic, so se v zadnjih 20 letih v naselje priselile še tri osebe, vključene v raziskavo. Ena oseba svojega dosedanjega življenja ni želela opisovati, povedala pa je, da je do časa selitve k svojemu partnerju v naselje Vejar živela brez staršev v naselju v Novem mestu in nikoli ni pridobila osnovnošolske izobrazbe. Dosedanje življenje drugih dveh sogovornikov pa se od prej navedenih zelo razlikuje.

Sogovornica, stara 33 let, je pred prihodom v romsko naselje Vejar, kamor se je priselila k svojemu partnerju, živela v drugem mestu v Sloveniji. Svoje takratno življenje opisuje kot

dobro, predvsem zaradi svoje mame, ki je bila 15 let zaposlena. Osnovnošolsko izobrazbo ima, vendar ni popolnoma prepričana, ali ima dokončano, saj se je s partnerjem kmalu zatem preselila. Naselja Vejar se iz tistega časa spominja kot popolno nasprotje tistemu, česar je bila vajena, saj ni imelo električne napeljave niti asfaltiranih cest.

»Moje življenje je bilo kar v redu. Rodila sem se v Črnomlju, imam brata tam, sestro. Tako, da sem Belokranjka. Moja mami je delala, fotr ni delal nič. Je bil doma, mami je delala 15 let, je bila čistilka. Pol je delala, pol je šla tale tovarna v stečaj, pol je bla doma, na zavodu. Tako, da sem imela dobro življenje, nisem imela slabo življenje.«(C1)

»[...]osemletko imam končano, ne vem, če sem jo zrihtala takrat, ki sem se ženila.«(C2)

»Tako, da sem bila stara 17 let, ko sem prišla sem v naselje. In, res, mal sem se počutila grozno, ko sem prišla prvič tle. Ni blo prej ni asfalta ni blo ni luči tle.«(C3)

»Kot, da sem prišla v en zunanji svet, isto tako.«(C4)

Sogovornik, star 40 let, pa je pred prihodom v romsko naselje Vejar živel v večjem mestu v Sloveniji in se ni opredeljeval za pripadnika romske skupnosti. V svojih spominih opisuje, kako je kot mladostnik pogosto posegel po alkoholu in drogah, zaradi česar je pustil prvi letnik srednje šole. Zaradi takratnega življenjskega stila je imel večkrat težave s policijo. Pri osemnajstih letih se je moral odseliti od doma. Za preživetje je pogosto nezakonito opravljal delo pri različnih podjetnikih. V naselje Vejar se je s pomočjo prijatelja zatekel pred pregonom policije, kjer ga je medse sprejela ena od družin, ki ji je v zameno pomagal pri pridobivanju železa in drugih surovin za prodajo. Življenje v romskem naselju opisuje kot svobodno, zaradi česar tam živi že zadnjih 20 let.

»Hodil sem v osnovno šolo, plus šel sem naprej v srednjo šolo, v osnovni šoli je bilo tako, da sem imel 300 metrov od doma. Je blo velik, mislim, dost je bilo nadzor, kako bi rekel, nadzor, nisem delal problemov v šoli in če bi šla učiteljica mim, bi takoj doma potrkala med potjo domov. In potem sem prišel pa v srednjo šolo, valda iz vajeti spuščen, na slabšo družbo in so se začel problemi. Sred prvega letnika zapustil šolo, začel pijančevat, prišla je droga, ni blo trde, bla je, probaval smo vse kot mulci.«(K2)

»Nadaljeval so se problemi. Pri 18 letih mami cok pok, zdej pa moraš it. Pol me je to streznilo, prišel, najel eno sobco, delal na črno pri raznih privatnikih, da sem se preživel. Tako, da pol sem naredil en velik problem, iskala me je policija in sem se prišel v naselje skrit, prek enga prijatelja, ki je hodil tle že leta in leta. Pol ne vem, mi je nekak to življenje zapasalo, rad sem bil svoboden in ostal sem tukej.«(K3)

»Je blo pa tud tko, da sem prišel k eni družini, ki me je k seb sprejela, seveda, pač nekak moraš, da preživiš takrat. Z njimi po terenu, kosovno je blo še takrat, določeno, deponije pa to, mogu sem se vključit, da sem lahko preživel.«(K1)

Pravi, da je trajalo kar nekaj časa, da je pridobil zaupanje med prebivalci naselja Vejar. Naučil se je romskega jezika in jim pomagal pri opravilih. Popolno zaupanje naj bi si pridobil z vstopom v razmerje z Rominjo iz naselja. K odločitvi, da se opredeli kot pripadnik romske skupnosti, je poleg stalnega prebivališča v romskem naselju in večjega zaupanja sovaščanov botrovalo tudi dejstvo, da si je tu ustvaril družino. Meni, da so otroci zaradi njegove odločitve bolje sprejeti med ostalimi prebivalci. Poleg jezika se je prilagodil tudi načinu življenja Romov in Rominj iz Vejarja.

»Problem je to, da se moraš uveljaviti, veliko več stvari moraš narediti, njim razložiti in pomagati določene stvari, da te sploh sprejmejo. Prvo kot prvo je znanje romskega jezika, ane. Izgleda malo grdo, da en civil,⁴ ki zna romski jezik in da ga ne uporablja v skupnosti, ker pač govori cela skupnost romski jezik.«(K5)

»Pol, ko sem pa enkrat dobil ženo, šel na svoje, se je pa to vse spremenilo. Nisem se več rabil dokazovati in nič.«(K6)

»Glede na to, če sem že v tej skupnosti pa če že govorim njihov jezik, prilagodil sem se kulturi njihovi. Sej je isto, ko prideš v drugo državo, imaš njihove zakone, njihovo kulturo. Tle je pač manjšina. So določene tudi ugodnosti, kot tale javna dela. Če se ne bi opredelil kot Rom, bi imel eno leto, tako pa imam možnosti dve leti delati. Potem ne vem, zakaj bi se ven vadal, doma vsi vejo, vejo prijatelji, da sem pri Romih, mami ve od vsega začetka, da imam Romkinjo, ko sem prišel k Romom in pol je pač prišlo iz občine popis prebivalstva, opredelitev in pač sem podpisal, da spadam. Če sem že tle, če imam otroke tle, nej pol bo romska skupnost, da pol otroci spadajo noter, ne da pol grdo gledajo »delaš se neki kao«. S tem sem tudi pridobil veliko zaupanja pri Romih[...]«(K4)

4.2 ŽIVLJENJE DANES

4.2.1 MATERIALNI VIRI

SPLOŠNO MNENJE O DANAŠNJEM ŽIVLJENJU

Sogovornice in sogovorniki imajo o življenjskih pogojih danes različna mnenja. Nekateri pravijo, da se je kvaliteta življenja izboljšala predvsem zaradi višjih dohodkov in danes živijo dobro. Pogosto ponovijo, da živijo iz dneva v dan oziroma iz meseca v mesec. Nekateri pa

⁴ Z oznako »civil« sogovornice in sogovorniki pogosto poimenujejo ljudi, ki se ne opredeljujejo za Rome ali Rominje.

svoje življenje opisujejo kot slabo in pravijo, da se zaradi premajhnega dohodka in visokih mesečnih stroškov plačila položnic elektrike, vode itd. pogosto znajdejo v situaciji, ko si ne morejo kupiti niti hrane.

»Ampak zdaj za preživetje je, poprej pa tega sploh ni blo.«(AS18)

»Zdej je pa boljše. Dobimo zdej to neki, treba luč, treba voda, ne dohajaš. Bolš pa je, kot prej.«(IS1)

»Ja, zdaj je tako, kar gremo iz mesca v mesec čez. Gre.«(CS9)

»Takole, za sprot. Mam za tiste makarone, moka, skor, da prideš čez. In to je to. Pa za kakšen kruh, da imamo.«(IS8)

»Kar v redu, no, za sprot je, ni nekaj bogastva, ampak gre.«(JS7)

»Zdej je pa drugač. Zdej pa dobivajo vsak svoj denar in lahko grejo sami v trgovino.«(DS2)

»Včasih tud za kruh nimam.«(BS3)

»Slabo življenje mam, tako ti bom rekla. Vodo treba plačat, elektriko treba plačat, to ne vejo. Kaj nam ostane tistih 200 evrov, treba živet čez mesec. Kako? Ni. Otroci, pa če prav so veliki, pa vprašajo: mami, kje je kruh, kje je to. Treba mama skrbet za otroke, ane. Slabo imamo življenje.«(BS8)

»Pa 200 evrov smo dobil in pol smo mogli luč plačat, tako da za hrano dnar ni ostalo.«(ES15)

»Tiste boge dinarčke, ki dobim, al bom mela za jest, tam elektriko plačat, vodo moram plačat, saj si ne privoščim eno kiklo, eno jopco, nič. Nič. To je vse skupaj, ni vredno nič, to je tok da mi usta zaprejo, nič.«(FS17)

»Včas pride, vidiš, mož je nekaj sam naredu, včas pride, da nimaš 20 evrov, da bi barvo kupila. Da bi bla barva.« (ES10)

Eden izmed sogovornikov meni, da o revščini v naselju ne more govoriti, oziroma pravi, da je življenje v naselju na pragu revščine, saj se njegova definicija revnega človeka osredotoča na osebo, ki nima hrane in prostora za preživetje, za kar pa pravi, da poskrbi povezanost ljudi v naselju.

»Niti ne bi rekel. Je par ljudi, ki živi v takem, ampak se je zdele v letih spremenil kar dost. Večinoma so bili uni, ki neki jih je tudi upokojenih že, ki so bli res tisti vaški pijančki, sej neki jih je še, ampak da je pa kdo v revščini, pa da ne, bi imel za jest, to pa ne.«(KS37)

»Revščina, dokler imaš streho nad glavo pa imaš za jest, ti pomoje nisi reven. Dokler ti nimaš nobenga, da bi ti pomagal, to je revščina, mislim, sej je neki, lih na pragu je revščine, ampak dobr pri Romih je to, ker so povezani. Od lakote ne boš umrl. Bo družina poskrbela. Ko če bi bil s to socialno nekje v bloku, so stroški s tem, so stroški, s tem ne bi preživel, vrgli bi me ven in kaj, pod milim nebom bi bil. Takrat sem revež.

Dokler imam kam pridet, da imam okoli sebe ljudi, jaz nisem revež, zato ker mi bodo pomagal.»(KS38)

Nekateri omenjajo, da se življenje ljudi v naselju Vejar razlikuje in se opazi razlika med revnejšimi in premožnejšimi, predvsem po stanovanjskih razmerah, v katerih živijo. Nekateri še vedno živijo brez napeljane elektrike in vode, nekateri pa imajo napeljano elektriko, a je ne morejo koristiti zaradi neplačila položnic.

»Ja, veš, da so bogatejši tle. So, sej se vid, eni majo eni nimajo. Kulk ma tist, tam na uni stran, ma dva stanovanja. Vse narjeno notr. Jaz mam tlele dol, pa nimam nič not.»(ES58)

»Pa zdej tud, eni pač so bolj revni, vidte sami, kakšne majo eni baraka.»(FS2)

»Pa zdej mam mi že dolg vodo, smo si posebej zrihtali. Vsak si je posebej zrihtal. Mi smo plačal vodo, nekej je država dala, nekej smo sami plačali. Je to nazaj mogoče 15 let. Nimajo še vsi elektrike, una stran nimajo noben elektrike, vse smo si sami mogli. Eni sploh niso meli, eni pa so meli, pa niso plačal, pa so jim odklopil. Eni nimajo še zdej ne.»(ES9)

»Pa še zdej eni majo, eni nimajo.»(BS14)

»Elektriko svojo nimamo. Mam od hčerke, od F, una, ki ma C. Od nje mam tole žico napeljano.»(FS11)

Mnenje enega sogovornika je, da se življenje v naselju Vejar danes počasi ureja, predvsem zaradi posnemanja življenjskega stila večinske populacije.

»Saj vidiš sama, eni so še taki v naselju, večinoma, tako ti bom rekel, cel naselje se je zdej mal porihtal[...](JS19)

»En družga so vidli, tako ti bom reku, zastopiš. En je prvi naredu kopalnico, pa je un vidu, kako je, pa si je ta tadrugi naredu, pa je šlo naprej. Od civilov prevzemajo, sej to je fora. Zastopiš. Pač jaz sem recimo, tole bajto, ki jo imam, jaz sem jo vidu pr civilih, ko imajo, in pol sm lih s tem Z, ki je delal, sva bila ornk kolega, pa sploh nisem vedel, da on to dela. Pol sva šla mal pit v gostilno, sva uno, tretje, pa sem ga uprašal pol. Pa je reku, T ni problema, pridem, ti postavim, pa bo.»(JS20)

PREVOZNA SREDSTVA

Med dvanajstimi sogovornicami in sogovorniki ima le en sogovornik opravljen voziški izpit in svoje vozilo. Štiri osebe odgovarjajo, da v partnerstvu z možem ali ženo nihče nima niti vozila niti opravljenega voziškega izpita, vendar je tu pomembno omeniti, da gre za dve družini, iz katerih sta med sogovorniki tako mož kot tudi žena. V enem partnerstvu mož odgovarja, da za prevoz pogosto uporablja šolski avtobus ali pa hodi peš, medtem ko žena

omenja, da ji pomaga oče, ki ima izpit in vozilo. V drugem partnerstvu sta odgovora ravno tako različna, saj žena pravi, da jima včasih s prevozom pomagajo moževi starši, mož pa odgovarja, da vedno hodi peš, saj mu s prevozom ne pomaga nihče, čeprav imajo sorodniki vozila. Med preostalimi sogovornicami nobena med pogovorom ne omenja, da ima svoje vozniško dovoljenje. Ob pomoči s prevozom najpogosteje omenijo moške člane družine – očeta, brata, bratranca, moža ali sina, ki ima opravljen vozniški izpit in vozilo. Pogosto se do bližnjega Trebnjega starejše sogovornice, kadar jim prevoz ni na voljo, odpravijo peš. Le ena izmed mlajših sogovornic omenja, da je v preteklosti imela željo, da izpit opravi, vendar je to opustila.

»Ja, oče ima avto. Pa brat pelje, pa če ni nobenga od P, oče pelje, pa bratranec tud pelje. Velik. Pomagamo si en drugmu, če ne moreš, pa ne ane.«(DS10)

»Dobro, ponavadi me fotr pelje.«(AS31)

»[...]ima mož kombi in izpit.«(BS41)

»Jaz ga nimam, ima pa ga mož.«(CS6)

»Peš, če je glih sin doma, da me zapelje, a drugač grem pa kar peš. Kar čez hosto.«(FS23)

»Jaz ne, sem mela željo, pa me je tud fotr, en avto je imu pa me je uču, kako bi jaz vozila, pa mi ni šlo. In takrat jaz sem obupala na avto. Res.«(DS11)

»Včasih grem peš, včasih grem s šolskim avtobusom, če imam zjutraj obveznosti na občini pa tako. Rečmo, ker sem delal tud tle v delavnicah in ko jaz pridem na avtobus, otroci ne delajo takšnega sranja, po domače povedano.«(KS25)

STANOVANJSKE RAZMERE

Štiri osebe danes živijo v hiši, pet jih živi v baraki, ena od njih je še nedolgo nazaj živela v bivalnem kontejnerju. Ena oseba danes živi v bivalnem kontejnerju, dve osebi – mož in žena pa v prikolici za kampiranje. Bivalne prostore so večinoma uredili s pomočjo svoje družine in partnerjev, nekateri so jih postavili na novo, drugi so se preselili v že obstoječe, ki so jih prej zgradili njihovi ali partnerjevi oziroma partnerkini sorodniki. Dve osebi omenjata tudi pomoč Občine in Centra za socialno delo. Nihče od sogovornikov in sogovornic ne živi sam. Večina živi z več člani svoje družine, nekateri še s starši, brati, sestrami, drugi s svojimi otroki in partnerji oziroma partnerkami. Le v dveh primerih sogovornici živita le z eno osebo, v enem primeru je to vnuk, s katerim živi že od rojstva, v drugem pa eden od njenih sinov.

»Zdaj živim v baraki z mamico in fotrom in sestrico. Bratec je pa pri puncu.«(AS9)

»Jaz sem tle odraščala v tej baraki, jaz sem tle že 18 let. Živela sem samo dve leti v kontejnerju.«(CS2)

»[...]potem je fotr zgradil pa večjo hišo, da mam večjo.«(DS37)

»Zdej pa tej so zrastle, tole smo nardili, ta hiška.«(ES5)

»Občina je dala mi, hvala bogu, da smo skup nekej zrihtal. Smo meli tako leseno, nič vse skupej, smo tisto zrušil pa na novo to nardil.«(IS27)

»In poleg smo se boril za tega kontejnerja, da smo dobil. Nekej je pomagal Center, nekaj Občina. Nekej tud nama so odtrgali, da smo pršli do tega kontejnerja.«(FS5)

»Pri mami smo živeli en cajt, sem pa lani zgradil bajto in smo letos zdej na svojem.«(JS1)

»Živim v prikolci.«(LS6)

»Ja, sej bomo meli zdej tle, mam parcelo, smo zrihtal. Se bomo preselil.«(LS10)

»Zdaj živimo v prikolici, mam pa tudi mesto, parcelo. Letos nameravamo zgradit. Začel bomo, postavil se bo malo večji objekt, ampak bom začel počas, glede na finančno stanje. Najprej eno sobo, pa se bomo v uno preselil. Sprot se bo dodal še kuhinja pa tako. Glede kopalnice pa to za začetek še ne bomo, mam pri tistu, wc in to. Tist bo pol, ko bo finančno, ker največji problem so tle finance.«(KS12)

»Sin pa nima nič otrok, je sam.«(IS9)

»Zdej živimo skupej jaz in otroci in mož.«(LS9)

»S tremi hčerkami in možem.«(CS5)

»S fotrom pa mamico pa sestro pa brat pa jaz.«(DS9)

»Jaz pa od hčerke sin, ki je zmerom pri meni,[...]« (FS13)

Glede opremljenosti svojih stanovanj so mnenja različna, nekateri sogovorniki in sogovornice se te teme niso dotaknili. Dve sogovornici govorita o prenatrpanosti, saj ena trenutno živi s kar sedmimi člani svoje družine, ena sogovornica pa s svojim vnukom v manjšem enoprostornem bivalnem kontejnerju, kjer imata oba tudi vse svoje stvari. Dve osebi pravita, da trenutno v njunih stanovanjih ne primanjkuje ničesar. Ena sogovornica omenja pomanjkanje omar za oblačila, ena oseba pa pove, da jim v stanovanju manjka zelo veliko stvari, predvsem zato, ker je večina opreme zastarele. Dve sogovornici povesta, da ju je sram razmer, v katerih živita.

»Tle notri živimo, polno, 6, 7, moji so. Preveč, preveč. Zdej so pa še od sina tle pr nas spodej. Dve hčere, sin, D, pa B pa jaz. Zdej so pa še od sina, ki ne more žena hodit, ki je rodila. Bodo zdej ta leto še tle, dokler vse ne zrihtajo.«(ES7)

»Kakšno mamó mi, tist bogi kontejner, vsi skupej in jaz in ropatija in piskri in hrana. Tud kuham notr, se nimaš kam zaobrnit. Tisto je 2 metra pa pol široko, saj ne moreš tam noter nč. Če pride k meni zdravnik, mene je sram. Ampak pač, ne morem pomagat. Moža nimam, dnarja nimam[...]«(FS3)

»Zdej zaenkrat ne, ampak imamo neke načrte novo kuhno zamenat. Enkrat poleti bomo to naredil. To si cela družina želimo.«(CS7)

»Se mi zdi v redu. Jaz imam svojo sobo, drugi so pa skupaj.«(AS11)

»Manjka vse. Mamó kopalnico že 30 let, ampak vse zanič. Školjka je zanič, vse staro. Taka družina velika.«(ES8)

»Notri v hiški, če vam grem povedat, me sram je povedat, nimam tud gašperček not, nimam nič.«(ES12)

»Omare, ne. Za obleke.«(GS5)

Šest sogovornic in sogovornikov, med njimi sta med vprašanima oba para, v svojem domu nima urejene kopalnice. Izmed omenjenih šestih ena sogovornica pravi, da jim pri tem pomaga njena mati, saj lahko uporabljajo kopalnico v njihovem domu, pri eni sogovornici imajo urejeno le stranišče, pri dveh osebah pa imajo kopalnico narejeno in opremljeno, vendar je ne morejo uporabljati, ker nimajo priključene vode. Najstarejša sogovornica izmed šestih, ki so brez kopalnice, izraža svoj strah, saj ji njena starost in vremenske razmere predvsem pozimi pogosto onemogočajo, da na stranišče odide v naravo.

»Kopalnico imam dol, pri mamici. Nam tam pomagajo.«(LS7)

»[...]manjka nam še kopalnica, če bi zrihtali, sam to ne vem. Stranišče pa imamo pa elektriko pa vodo, vse imamo svoje pa plačamo vse, moramo.«(DS12)

»Nič nimam, ne, nimam kopalnica, stranišče, nič. Ki zdej se tud jaz bojim, sem stara, že pri letih. Kam naj grem? Zdej že, polet, a kaj pa po zim, ko je do tlele sneg, na onkraj ceste? To je nerodno.«(FS9)

VIRI DOHODKA

Trenutno je glavni vir dohodka večine sogovornic in sogovornikov denarna socialna pomoč. Sogovornik omenja, da imajo Romi in Rominje tudi možnost, da dvakrat letno na Centru za socialno delo zaprosijo za izredno denarno socialno pomoč in enkrat letno možnost, da zaprosijo za občinsko denarno pomoč.

»Majo pa možnost dvakrat na leto izredne socialne pomoči na Centru za socialno delo, enkrat na leto izredno pomoč na Občini Trebnje.«(KS54)

Starejša sogovornica izraža strah pred izgubo denarne socialne pomoči, saj se spominja življenja pred tem.

»In to, če nam odkinijo, smo bogi reveži. Bogi reveži, Jezes Marija, tist ne ve, ki je še mlad, jaz pa vem.«(IS12)

Le tri osebe, od tega en par, navajajo, da je socialna pomoč dovolj visoka za preživetje, čeprav v nadaljevanju vsi omenjajo tudi druge vire dohodka.

»Dobivam socialno, zdaj so mi zmanjšali, ker jaz dobivam še svojo invalidnino. Zdaj so vidli, da imam tud tole sladkorno, so mi mal povišali denarja, zdaj pa spet socialno zbil zarad tega. Tako, da gre čez, no.«(CS10)

»Men še zaenkrat mi ni zmanjkalo.«(CS12)

»Dost dobim.«(GS15)

»Ja, ja, polno.«(HS3)

Večina odgovarja nasprotno, da je denarna socialna pomoč pogosto premajhna, da bi preživel oziroma s tem denarjem poskrbijo le za najosnovnejše življenjske potrebe. Pogosto za kakršnekoli dodatne izdatke denarja zmanjka tako družini, ki skupno dobi višjo denarno socialno pomoč, kot posameznikom.

»Dandanes je pa mal boljš, so plače, je drugač, sam na socialni ne moreš več živet. Električna, uno, tretje, plačaš avto, zavarovanje in ti ne ostane nič.«(JS5)

»Če bi na to socialno...nikoli ne bi mesec do mesec naprej prišli.«(AS16)

»Socialna je ratala slaba, sploh ne dobiš, pa je treba elektriko plačat, je treba vodo plačat, vse.«(BS4)

»Kaj dobimo tiste 500 evrov, ki dobimo, to je pa elektrika, treba to plačat, treba vodo plačat pa kakšne makarončke pocen, če gremo kupit. Ne tam, ki je drago, tam, ki je cenejš, makarone pa kakšno moko pa to.«(BS2)

»Joj, ful težko. Res dobimo socialne pomoči, dobimo, to je za potrebe, za tisto, kar rabiš, recimo. Za hrano, to, za bencin.«(DS13)

»[...]tisto, kar dobim, socialna pomoč, to je komej mesec do mesec za hrano.«(FS4)

»Vam po pravic povem, večkrat ni, kot da je. Ne morem zdaj reč bog ve kaj mam, ki vidte sami, da ne. Tako, da slabu, to se bi nekej moglo drgače zaobrnit.« (FS15)

»Če imajo družino na primer veliko, dobijo več denarja. Če si pa sam, pa ...«(A38)

Sogovornica in sogovornik, par, svoje denarne socialne pomoči oziroma njenega dela ne dobita nakazanega na svoj osebni račun, ampak ga dobita v namenski obliki. Kot primer

omenjata dobavnice za določeno trgovino in da jima položnice plačujejo preko Centra za socialno delo. Sogovornica pravi, da se je za tako obliko izplačevanja odločila sama.

»Une dobavnice dobim, za Zadrugo.«(HS2)

»Dobim, samo ne vse. Do 300 evrov, drugo pa uni notr majo.«(HS4)

»[...]oni kupijo. Tud voda.«(GS12)

»Ki vse notri mam. Jaz ne pustim notri denarja.«(GS13)

Tri sogovornice omenjajo tudi zavrnjene prošnje za izredno denarno socialno pomoč ali pa jim je bila ta odobrena, vendar v manjšem znesku, kot bi potrebovali, zaradi česar so se znašli v situaciji, ko jim je zmanjkalo denarja za druge življenjsko pomembne stvari. Pogosto je pomoč s strani sogovornic tudi pričakovana, saj so jo dobivali prejšnja leta. Ena od sogovornic svoje nezadovoljstvo nad sistemom prenaša na vse ljudi, ki niso Romi.

»Če dobimo enkratno, pa smo obadva in jaz in K, pa ne bom dobila nič. Drva smo nardili to zimo enkratno, pa niso dali. Zavrnjeno poslal. Pol smo mogli pa za dnar, za naš dnar tiste drva kupit, da so nam trgali. In zdej so za vodo tud dnar uzel 200 evrov, pa niso nič povedal, da nam ni ostalo nič. Sem mogla to plačat.«(ES6)

»Vsako leto smo za drva dobil tistih 150 evrov in to leto ni blo. Pol smo mogli mi še drva na svoj dnar vzeti, država je trgala in zdej so dvakrat že vzeli.«(ES16)

»Al gremo k zdravniku, al gremo kaj prositi na socialno, da si bi naprej kaj zrihtali tale bajta, kakšne plate pa to, pa ne dobimo.«(BS7)

»Pa na socialno drugače grem. Sej ne dobim, da bi rekla, dejte mi tisto enkratno pomoč, da bi štedilnik kupila. Za 200 evrov ga ne boš dobila, ane, sej tud 200 evrov ne dobim. Če grem na socialno, da bi rekla, da si bo sin gor naredu, dejte mi plate, da si bo naredu, ma kje pa. Civili niso za Rome. Sej vidim na televiziji vse. Koliko je pokradeno, v parlamentu so vse pokradli, pa živijo, jaz pa nič ne morem.«(BS17)

»Sem nardila enkratno za drva, 80 evrov. Tisto bo za celo zimo? En meter drv? Drva grejo. To je glih tako, kot da se norca delajo.«(FS21)

V nekaterih primerih sogovornice govorijo o nerazumevanju dela in vedenja tako socialnih delavk kot celotnega sistema socialnega varstva in se sprašujejo in nasprotujejo njihovim odločitvam. Ena sogovornica govori o dogodku, ko je socialna delavka v enkratnem znesku namesto na obroke plačala njihovo položnico za vodo. Druga omenja požar, v katerem je izgubila vse svoje premoženje, zaradi česar so ji preko Centra za socialno delo kupili štedilnik, vendar je ostala brez dohodkov, namenjenih dodatnemu zdravstvenemu zavarovanju, ki ga še vedno nima urejenega. Zgodi pa se tudi, kot omenja ena od sogovornic, da ne razume odločbe, ki jo je dobila in v kateri je obrazloženo, do kolikšnega zneska je upravičena zaradi predčasne zaključitve zaposlitve.

»Bolj slabo, zato ker greš prosit, enkratno, tisto za drva, ki spada nam. Pa ni dala, pa mam mi veliko družino. Da vsak nekaj morajo dat, je rekla. Pol je P bil, da je povedala, kulk je dnar, ona je vzela za vodo, ni vzela na 2-krat, na 3 obroke. Vse na enkrat. Nič, tud povedala ni, nismo vedli, nič ni povedala, da bo kar dnar vzela.«(ES57)

»Dodatno zavarovanje sem imela plačano, takrat, ko smo pogorel, so mi vzeli ves tisti denar za šporhet. Ki ne bi smeli to naredit, za tist šporhet, ki mam notr, dodatno zavarovanje ni. Denar so mi vzeli za tist šporhet in zdej ga sploh nimam, če grem k zdravniku, zdej moram plačat, če mam denar grem k zdravniku, če ga nimam, ne morem it.«(FS18)

»Jaz sploh ne vem, koliko bom zdaj dobila. Zdaj sem dva mesca čist brez, ko sem s prvim januarjem nehala delat, predčasno. Zdaj ne vem, če bom dobila za nazaj, nekaj piše tam v pošti še za zavarovalnico, ne vem točno, kaj to pomen. Bomo vidli, kaj bojo naredil.«(AS39)

Sogovornica je obrazložila, zakaj se tako pogosto poslužujejo izrednih denarnih socialnih pomoči oziroma kaj se zgodi, ko so le-te zavrnjene, in preko Centra za socialno delo ali Občine naročijo določeno storitev, ki jo morajo potem plačati iz svoje denarne socialne pomoči, kar pomeni manj denarja za druge življenjsko pomembne stvari. Kot primer je izpostavila pobiranje lesa, ki leži po tleh v gozdu. Gozdovi niso njihovi, zaradi česar se pobiranje lesa obravnava kot kraja in so pogosto kaznovani s strani policije. Zgodilo se je tudi, da jim policija ni verjela, da jim lastnik gozda dovoli pobirati veje dreves, in so jih zadržali na policiji.

»Veš, zakaj je ta problem, zakaj moramo mi to delat? Če gremo v hosto, če nas dobijo vaščani, policija, nam dajo kazen. Ne, da bi vzeli tiste tadebele drva, tiste veje, da bi pobrali, ki rušijo. In če dobi, položnico dobimo. Slabo je to tako, tako da je kriza.«(ES17)

»Enkrat smo drva prinesli, suho, je gospodar dovolil, pa nazaj smo mogli dat, vse nazaj. Tulk cajt je hodu, tulk cajt je hodu, da je tle enga najdu mož, enga gospodarja, da nam je pustu vejice, 50 evrov smo mogli plačat, 4 ure so nas držal v Trebnjem na postaji. 4 ure.« (ES54)

»Pa ne smeš vzeti, pol pa kupiš iz občine, pol pa hrana manjka.«(ES55)

Poleg socialne pomoči večina sogovornikov in sogovornic omenja tudi druge vire dohodka. Prosjačenje po hišah ljudi, ki niso Romi, je še vedno prisotno, vendar v veliko manjšem obsegu kot v preteklosti. Sogovornice in sogovorniki omenjajo, da gredo le še k ljudem, ki jih poznajo in jim določene materiale prihranijo. Nekatere sogovornice in sogovorniki povedo, da so sami prestari oziroma bolni, da bi še hodili od hiše do hiše. Poleg tega je danes z neromskim prebivalstvom težje vzpostaviti stik. Prav tako pravijo, da je dandanes prosjačenje

sramota, predvsem za mlajše. Ena oseba omenja, da denarna socialna pomoč nadomesti dohodek, ki so ga včasih pridobivali s prosjačenjem.

»Slabo, slabo. To več ni, kot je blo. B ni za delat, je bolan, jaz sem bolna. Nekater ga pozna, pa mu pršpara kakšno reč.«(ES19)

»Sej tud zdaj gremo. Tiste ženske stare, ki me poznajo, to.«(BS10)

»Zdej pa prideš od bajte do bajte, pa ni to. Vse mladina je in ne veš povedat.«(ES4)

»Zdej gremo samo malo, malo. Jaz ne grem zarad, ker sm bolna. Zdej je to sramota, tud za sina. Njega je sram prosit »maš staro železo za stran dat«. Zdej bol stari moški tle hodjo. Zdej tud ljudje več ne dajo, ne dajo, sami nosjo na odpad. Včas so komaj čakal, da ker pride, da posprav. Zdej ne dajo več za nas, za kosovno, zdej dajo in škornje in obleke v Ljubljano, nič za nas.«(ES51)

»Zdej tega ni več. Zdej se neč več ne fehta. Zdej to ni potrebno, ker mam socialna pomoč, gremo v trgovino, nabavmo, kupmo makarone, make, krompir, vse take stvari.«(FS1)

Poleg prosjačenja ena sogovornica omenja, da za prodajo in lastno uporabo nabirajo zelišča in gozdne sadeže. Dve sogovornici omenjata nabiranje in prodajo gob, vendar jih ob tem omejuje določena dovoljena količina nabiranja gob, zaradi česar so lahko ob prekoračitvi kaznovani. Sogovornica omenja tudi obdelavo vrta za pridelavo zelenjave za lastno uporabo. Sogovorniki in sogovornice omenjajo, da v okviru družin pobirajo in prodajajo staro železo in papir. Povedo, da je situacija s pobiranjem železa že nekaj let zelo slaba, poleg tega je prodajo potrebno prijaviti davčni upravi, zaradi česar na koncu ostanejo brez dobička. Pri pobiranju in prodaji papirja pa so zagrožene visoke kazni. Ena sogovornica omeni, da je mizo, ki jo ima, dobila pri pobiranju kosovnih odpadkov. En sogovornik kot vir dohodka omenja popraviljanje računalnikov.

»Tako se preživljajo, da papir pobirajo, staro železo pobirajo in potem prodajo.«(AS15)

»Pa zdaj, kar še prodamo, papir. Zdaj če te policaji dobijo, je 800 evrov kazen. Za nikamor.«(ES52)

»[...]pa zdej moraš na davčno dat pa vse, včasih pa tega ni blo. Ker če ga zdele, recimo, na davčno prodajam, recimo, ko sem bil zaposlen, je nekej družga blo zame, za tastare, ki so pa dobival socialno, so pa še tisto odkinli, kaj si pa pol naredu? Nič, ane.«(JS15)

»Sproti se zasluži kakšnih 20, 30 evrov na kakšnem računalniku oziroma dobim včasih kakšen računalnik pa se da zrihtat za naprej prodat na Bolhi 50,60 evrov.«(KS63)

Kar nekaj sogovornic in sogovornikov in njihovih družinskih članov je že bilo zaposlenih, nekateri preko pogodbe o zaposlitvi, nekateri na črno. Dve sogovornici omenjata, da so člani

njune družine pri delu pomagali neromskemu prebivalstvu. Dve sogovornici in en sogovornik omenjajo, da so bili člani njune družine že zaposleni preko pogodbe o zaposlitvi, vendar so jih odpustili. Ena sogovornica pove, da njen mož občasno pomaga pri podjetju, ki ga imajo njegovi sorodniki iz drugega romskega naselja. Sogovornik omenja, da vsakodnevno že dalj časa opravlja delo na črno.

»Mož je delal sezonsko po dva meseca, pa dobro zdaj.«(BS19)

»Sestro ma mož tut eno še dol, tako da gremo še včas, mal jim pomaga dol. Majo firmo dol, tako da mal pomaga dol, dajo, če ma po 50, 20 evrov.«(CS28)

»Ja, pr temu delam, tlele na O, pri VB. Delam drva. Vsak dan delam. Tako bolj, na črno.«(HS10)

Sogovornik pravi, da je trenutno v naselju Vejar zaposlenih zelo malo ljudi, le dva ali trije. Ena sogovornica omenja, da se je njen mož odločil, da se bo v prihodnje zaposlil.

»V naselju delajo ene dva, tri, pa še to ne tko.«(JS23)

»Če veš z dnarjem ravnat Maja, ga maš za vse. Če ga pa ne veš ravnat, pa ga nimaš. Tako zdaj je nekaj mož rekel, da bo šel delat, se je odloču, da bo šel delat. Vse je strošek in tako je...«(CS11)

Trenutno uradno preko pogodbe o zaposlitvi ni zaposlen nihče. Od dvanajstih so že bili zaposleni štirje. Gre za dve sogovornici in enega sogovornika, ki v naselju Vejar živijo od rojstva in so mlajši od trideset let, ter sogovornika, ki se je v romsko naselje preselil okoli dvajset let nazaj in se prej ni opredeljeval kot Rom. Trije so bili zaposleni preko javnih del, eden pa v zasebnem podjetju. Sogovornik, zaposlen v zasebnem podjetju, je do dela prišel preko svojega bratranca, ki je že bil zaposlen v istem podjetju. Delal je šest let, vse dokler podjetje ni šlo v stečaj in je bil odpuščen. Pravi, da se bi rad ponovno zaposlil.

»Kaj pa vem, da bi delal, pa ni nič od tega blo. Sem delal ene 6 let vse skupaj, sem bil prav zaposlen. Tako je pršlo.«(JS2)

»[...]pol je šla pa firma v stečaj.«(JS3)

Bratranec še dela v isti firmi, jaz sem nehal, ker ni dela. On je bil prej od mene, ker je on men zrihtal šiht, jaz sem za njega delal, zato pa... (JS42)

»Ja, bom, če bo kaj ratalo, bom šel delat.«(JS4)

Vsi sogovorniki, ki so bili zaposleni preko javnih del, so delali v Dnevnom centru Kher šu beši, ki se nahaja v naselju Vejar. Sogovornik pove, da je najprej delal dve leti preko javnih del, nato pa je v Dnevnom centru Kher šu beši opravljal še družbeno koristno delo, kamor ga je napotilo sodišče. Z dnevnim centrom ima podpisano tudi pogodbo o prostovoljstvu, kar mu

predstavlja dodaten vir dohodka, saj se mu višina socialne pomoči tako zviša. Sogovornici povesta, da sta do dela v dnevnem centru prišli preko napotitve Zavoda za zaposlovanje oziroma preko povabil delavk dnevnega centra. Obe sogovornici povesta, da se sprva nista želeli zaposliti, ter poudarjata, da so bili ob delu njuni prihodki veliko večji kot sedaj, ko imata le socialno pomoč.

»[...]preko javnih del sem dobil za 2 leti pol, sem imel pa še neke stare grehe na sodišču in sem delal še dodatno eno leto, družbeno koristno delo. Tako da sem 3 leta tukaj preživel.«(KS27)

»Drugače imam pa tudi podpisano prostovoljstvo s Centrom za socialno delo. Grem tudi večkrat, če grejo kam na izlet, da grem zraven. Nekaj malega je več s tem tudi socialne pomoči.«(KS29)

»Pol pa vse sorte pol me je tlele vidla N zmerom z mamico, pa še ena je bla tle iz delavnic. Pa so rekli, če bi bla jaz za to, za službo. Pa sem rekla, ja no, ne prej sem bla ne, ker nisem vedla, kaj je to. Potem so mi punce razložile, sem šla na razgovor, da ni to nič težko, da je tud V delala tle pa še ena punca. Pol sem pa jaz začela delat v delavnicah.«(DS3)

»Pa nisem hotla v službo dolg časa, potem so me pa na zavod povabili pa so rekli, da bom šla v delavnico delat prek javnih del za dve leti, kar sem bila pa tud zadovoljna po eni strani ane. Socialno sem dobila 200, plačo pa 600, ane. Velik se spleča, da delaš. Mi je blo všeč delat v delavnicah, ampak je prišlo do tistga, potem sem se pa odločila, da ne bom več. Mal mi je žal, najbolj zaradi denarja.«(AS14)

»Jaz, ko sem hodila v službo, sem imela vse, več.«(AS12)

»Ful je blo, res, ne morem do zdele pozabit tega. Pa sem dobila poleg tole, recimo, svoj denar, ne socialne.«(DS4)

Obe sogovornici povesta, da bi se radi nekega dne ponovno zaposlili. Všeč jima je delo z otroki, kakršno sta opravljali v dnevnem centru. Ena izmed njiju je pred nedavnim že dobila novo ponudbo za zaposlitev v pekarni, saj je pridobila nacionalno poklicno kvalifikacijo na Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje, kjer jo je k delu povabila tamkajšnja učiteljica. Za delo se v tistem času ni odločila, saj je skrbela za bolno mamo. Ponovno pa se ji je sedaj ponudila priložnost zaposlitve, in sicer v Osnovni šoli Trebnje, in jo namerava sprejeti.

»Ja, sem. Zdaj bi, potem ko sem delala v delavnicah. Tako, kot sem zdaj, bi delala z otroki. Samo zdaj ne, zdaj nočem o tem razmišljat.«(AS40)

»Potem sem to dokončala, mi je mami spet zbolela. Mi je zbolela. Je imela tumor na dojki in je blo res tist čas za nas zelo težko, smo mogli ... vse. Jaz sem bla pa skuz z njo, od samga začetka. Ko mi je zdravnica rekla ... Pa sem glih takrat hotla it delat in nisem mogla. Nisem mela ni upanje ni nič, vse se mi je razrušilo, recimo moj del, jaz zase govorim. Nisem mogla nič, kaj, to uno, mami ni mogla nič. Skos je na tiste

kemoterapije hodila. Vse sorte je blo. Zdej se je pozdravla pa jemlje zdravila zdej. Zdravila pa ma.»(DS5)

»V pekarne tle v Trebnje, ki me je poznala isto ena punca. Ki sem delala tist NPK, ki smo delale tlele, na CIKu smo delale.»(DS6)

»In ona me je izbrala mene, ki mi je vidla, recimo, da sem jaz bla za to sposobna. Upanje sem imela, ampak ni se mi izšlo. Potem mi je umrl potem od mamice brat, še hujš udarc je bil za njo in nisem mogla, sem mogla prekint. Nisem ni še začela delat, smo se lih dogovarjali.»(DS7)

»Ponudbo sem imela, ker je reku ravnatelj, da me bo zdej vzel. Recimo, ko bo P nehaja zdej, bo mene vzel, je rekel. Spet preko javnih del zdej, ko je mamica bolš.»(DS20)

Čeprav sogovornik pove, da delo v Dnevnem centru Kher šu beši predstavlja tudi pritisk na člana skupnosti, ki je tam zaposlen, predvsem ker ta predstavlja vez med delavkami v Dnevnem centru in romsko skupnostjo, pa druga sogovornica omeni, da svoji hčeri želi zaposlitev ravno v dnevnem centru. Druga sogovornica pravi, da sedaj po opravljeni šoli vsi njeni otroci čakajo na delo.

»Tle je velik pritisk, kdor dela v teh delavnicah, ker Romi mislijo vsi, da pač, ker je povezava s Centrom za socialno delo, da se pač govori, kaj Romi delajo, kako, sploh jaz sem bil eden prvih, da sem šel, ko smo po hišah hodil, ko so otroc delal probleme. In potem tako, da me tudi ženske tukaj niso več vzemale sabo, zato ker je bil name pritisk: »pa ti lažeš, pa ti šuntaš ženske«, pa vse živo.»(KS30)

»Če ima veselje, da dobi službo, zakaj pa ne. Pa tlele v naselju ane, naj gre.»(BS39)

»Tej so pa hodil v šolo, vsi moji. Oni so zdej vsi naredli, sam čakajo delo.»(ES1)

Sogovornice in sogovorniki so omenili tudi težave, na katere naletijo od zaposlitvi. Poleg že prej omenjene sogovorničine skrbi za mamu, zaradi česar ni sprejela ponudbe, ostali omenjajo bolezen, ki jih omejuje pri zaposlovanju in delu, nepismenost, sramežljivost oziroma zadržanost, skrb za otroke in slabše vremenske razmere, kot je zima, ko je tistim brez prevoza dostop do dela še otežen. Sogovornik, ki omenja, da je zaposlitev izgubil zaradi stečajnega postopka podjetja, pove, da je zaposlitev popolnoma odvisna od vsakega posameznika, ki živi v naselju Vejar in njegove želje, ali bo priložnost, če se mu ponudi, izkoristil.

»Zdaj pa ne moremo, sem jaz bolna, mož je bolan, tud ne more noben delat.»(BS9)

»Ne, nič, nič. Sem nepismena, ne berem, ne pišem, nič.»(FS32)

»Tud moja sestra kdaj reče, samo ona ni tako kot jaz. Bolj je zadržana in je odvisno, ker moraš tud govorit. Ne moreš samo bit takole, tiho. Pa moraš znat govorit, eni to ne zastopijo.»(DS21)

»Zdej bo pol šola pa otroke imam. Veš, kako je, kje bom pustila otroke? Ko bo tamal v vrtec hodu, takrat ne rečem, a zdej,...«(LS3)

»Imel sem zaposlitev, ampak glih v tistem momentu je prišel otrok in je psihični napor, fizični napor, zima, ni prevoza, že tako ne naspan, potem pa še eno uro prej v snegu it v službo, tako da ni uspelo.«(KS28)

»Odvisno od človeka, zatopiš, to je problem. Recimo, eden lahko ima priliko, pa je ne bo izkoristil, če me zastopiš. Bo rajš doma sedel, pa spal do 12, enih popoldne. To je odvisno od človeka, kok rad ti delaš.«(JS24)

Dve sogovornici omenita, da sta bila oče in sin že zaposlena, vendar so ju odpustili. Delodajalec je sogovorničinega očeta označil za »nesposobnega« in »lenuha«. Ena izmed sogovornic meni, da je danes zaposlitev Romom nedostopna. Kot razlog navaja današnje razmere, ko tudi večinsko prebivalstvo ne dobi zaposlitve, in negativni odnos neromskega prebivalstva.

»Enkrat je delal fotr na komunali in tale šef od komunale je reku, da on ni sposoben za delat. Da je preveč lenuh. In potem so ga dal stran. In kaj boš pol.«(AS17)

»Sin je delal en mesec, ven. So ga dal stran.«(BS18)

»Kje pa če dobit službo? Tako ti bom povedala, še civili ne dobijo, pa bo en Rom dubu. Dejte, dejte. Pa še Rome ne marajo, kamor gremo.«(BS40)

Ena oseba omenja, da ženske iz naselja Vejar pri zaposlitvi najbolj omejuje skrb za svoje otroke in skrb za bolne družinske člane. Omenja tudi, da se najpogosteje zaposlijo ženske brez otrok.

»Ne bo doma kuhano, kdo bo otroke obleku, kdo bo uno, kdo bo tretje. Vsak izgovor je zmerom na zavodu »mam mejhne otroke, mi hodijo v šolo, nima noben po njih it, kdo jim bo skuhal«. To je največji problem. Sej so delale ženske, ampak so delale take, ki niso imele otrok. Ni imela obveznosti. In tle je tud tako, zboli mama, se bojo izgovoril na mamo, »ne morem, je mama bolana, jaz skrbim za njo« in tle je to največji problem.«(KS46)

VIRI POMOČI

V primeru stiske si sogovornice in sogovorniki poskušajo najti druge vire pomoči, pomoč drugim nudijo tudi sami. Sogovornika omenjata materialno pomoč v obliki kupljenih dobrin oziroma nudenja prevoza. Eden od njiju pravi, da je pomoč odvisna od odločitve posameznika. Kot najpomembnejši vir pomoči je omenjeno sorodstvo.

»Če pa lih tako, da nisi, pa tudi sposodimo, kot večina ljudi, če nima.«(KS14)

»Pa lej, če pride do mene, da mam, bi rad pomagal, razumeš, jaz sem tak. Pa da rab kakšen prevoz, ja. Čist odvisno od človeka.«(JS17)

»Rečmo, je tako, tašča ne dobiva denarne pomoči, ker je pač bil moj tast pijac in so ga hodil tožit, da ves denar za pijačo daje in dobiva v bonih, funkcionalna oblika in pol mu vzamejo, za tok mu tam trgajo in moram jaz mesečno nekaj za to dat zraven in pol dobi na bonu, recimo, pet kavic, to gre pri Romih v enem dnevu ane. In pol kupim kilo kave pa se zjutraj nese, da je za zjutrej, da ne zmanjka.«(KS19)

»Pomagajo mi zato mamica pa oči.«(AS13)

»[...]babica. Zmerom si lahko sposodmo, tud tako nam pomaga, pri vsemu.«(AS19)

»Tukej okol so vsi sinovi moji pa vnuki, sej ste vidli. Imam 3 sinove, en živi pri meni. Ta, ki je doma, mi pomaga, ker ne morem vse delat, drva pa to pomaga.«(IS10)

»Pa v naselju si pomagamo, no, eni ja, eni ne. Jaz pomagam, recimo mi, če mi recimo K, če rab kaj, mu dam, on pa nam. To od svoje družine.«(DS17)

»Ja, so mi dali za tole.«(HS11)

»Ja, ja, družinsko ja. Jaz z bratom, mami, ja.«(JS16)

»Ja pomaga mamica.«(LS13)

»Mi pomaga, če ma, če nima, pa ne more.«(FS29)

Kot vir pomoči je v enem primeru omenjen prijatelj, v drugem pa sorodniki iz drugega kraja v Sloveniji.

»Ja, zmanjka, velikrat. Pa jaz poznam prijatelja, posodi mi. Grem si sposodit pa mu vrnem recimo 20, 50 evrov pa mi on da, potem mu jaz vrnem nazaj. Tist dober prijatelj, ki je, tist zmerom pomaga.«(DS16)

»Ja, mamo. Pomagajo nam iz Novega mesta, od tete mož.«(LS12)

Nekaj sogovornikov in sogovornic omenja, da medsebojne pomoči v skupnosti trenutno ni. Nekateri omenjajo, da je bilo veliko več medsebojne pomoči prisotne v preteklosti, danes pa vsak skrbi le zase in svoje najbližje. Nekateri pravijo, da se razlog skriva v »civiliziranju« prebivalcev Vejarja, drugi v tem, da tudi drugi nimajo ali pa preprosto nočejo pomagati.

»Zdej je tak cajt ratov, da glih ne, tako ti bom reku.«(JS11)

»[...]kokr si boš skuhov, to boš pa pojedu. Vsak svoje ma, saj vidiš sama, vsak hoče po svoje živet. Včasih so pomagal, še nazaj leta, jaz sem bil še majhen. Je en drugmu pomagal, dandanes pa ni tega več.«(JS12)

»[...]zdejle so bolj začel živet. Civiliziral so se bolj, čist tako rečeno.«(JS13)

»Kje? Ki nimajo. Po pravic povedano.«(BS21)

»Vem dat, kam dat, ker tle ga ne boš dobila, če boš šla prost.«(CS13)

»Kam da grem? Ko nikamor, da grem.«(FS22)

Nekateri omenjajo, da prebivalci naselja Vejar ob posojanju denarja zaračunajo visoke obresti. Sogovornik omenja tudi način, kako si tisti, ki posodi denar, z zadržanjem bančne kartice izposojevalca zagotovi, da bo dobil vse vrnjeno z obrestmi. Sogovornici si zato raje ne izposojata denarja, ena od njiju pravi, da bi si denar lažje izposodila od nekoga, ki ni Rom, kot pa od Roma iz naselja.

»Kje, od koga? Če bi dal, bi vzeli. Kar dobimo, vse za drva, električno, vodo pa še to premalo. Zdaj, če rečem vam, bote dal do 20, 100 evrov? Če boš mela, boš posodila, boš dobila nazaj. Romi ne dajo. Še kerimaj, ne dajo. Bolj to, da moka kupimo, da tamali tudi kruh dajo pečt. Ne gospa, med Romi se ne pomagajo.«(ES20)

»Od koga naj sposodim tle? Moram potrpet. Nimaš od kerga. Nimaš od kerga. Pa če bi jaz od kerga dnar prosila, sposodila, pa še na obroke, nisem tok budala. 100 evrov bom vzela, 100 evrov po vrh. Je že 200 evrov, svoj dnar bo dal v varžet, mojga bodo pa žrli. Sem rajš lačna, rajš grem na smeti pa si bom najdla kruh pa ga bom jedla, ko pa da bom to nardila. To pa nikoli na svet ne. Ne.«(FS28)

»Problem je v tem, ker je veliko med Romi tega posojanja na obresti. Mogoče ti to ni noben ni povedal, ampak če si boš 100 sposodila, moraš dat 100 gor. Potem se točno vidi, kdo ima tako oderuške obresti, pač, ne vem, tam si je sposodil, zdaj si ne more več, ni vrnil. Ali pa kakorkoli ni mogel vrniti, gre k tadrugmu, tadrugi pa ima velike obresti. Dost je tudi tega, da dajejo kreditne kartice. Pač, ve, da je problematičen, težko bi vrnil, da kreditno kartico, bom šel s tabo na banko, mi boš vrnil. Ker recimo kater dobi, potem je pa treba denar nazaj dat, se pa skriva, dokler ga ne zaprav. To je največji problem.«(KS15)

VARČEVANJE

Glede varčevanja so odgovori različni. Tri osebe pravijo, da s svojimi prihodki zelo težko varčujejo, saj jim primanjkuje denarja že za osnovne vsakodnevne dobrine. Izmed ostalih, ki so se dotaknili teme varčevanja, pa trije omenjajo, da so z družino varčevali oziroma bi varčevali za izboljšanje bivalnih prostorov, ena sogovornica je varčevala za gorivo, ko je njena mama zbolela in je pogosto potrebovala prevoz v Ljubljano, en sogovornik pa pravi, da varčuje za kavo in cigarete.

»Tudi, ampak težko, kaj bom šparala? Ni nič.«(LS14)

»Kako bom šparala, če ni? Kako bom?«(BS23)

»A kaj čem šparat? Tole, dobim iz občine, kaj čem šparat. Tole, hvala bogu, komi čakam tist dan, da pride, da grem v trgovino, da nabavim hrano, da mam za jest.«(FS31)

»Veš, da se. Če delaš bajto, moraš neke pršparat, drugač ni nič.«(JS18)

»[...]sem si naredila kopalnico na novo, pa sem šparala. Pa za not za kuhno, sem tud jaz šparala, smo vsi skup. Zdaj, ko sem delala.«(AS20)

»Bi šparala za bajto, da bi naprej delal za otroke.«(BS24)

»Ne, ne, nikoli še. No ja, sem, z mamico recimo, ko smo hodili v Ljubljano, to smo skupej šparal.«(DS18)

»Ja, ja, taku za kakšno kavo. Za cigarete.«(HS5)

PRIORITETA PRI PORABI DENARJA

Vseh osem sogovornic in sogovornikov, ki se je v pogovoru dotaknilo teme oziroma odgovorilo na vprašanje o porabi svojega denarja, je omenilo hrano kot eno najpomembnejših stvari, za katero morajo s svojim denarjem poskrbeti. Poleg tega nekateri omenijo tudi ženske higienske pripomočke, cigarete, bencin, zdravila in plenice.

»Za vložke moram imet zmerom. Pa za hrano pa za cigarete. To.«(AS22)

»Mene je oči tako učil, da moraš imet za hrano, za bencin pa za zdravila, drugo pa je al pa ni. Tako jaz rečem. Najboljš za hrano je treba.«(DS15)

»[...]jaz pravim tako, samo da mam, tako bom rekla, sam da mam za v trgovino. Ti moraš vedet, kam tale dnar gre, ne bom jaz tale dnar vrgla, ki punčke dobijo, pač je treba otroke zavarovat, je treba jest. Je tako al ni. Tako, da jaz in moj mož ocenva vsak cent, kam ga damo. Glavni cent je, da maš ti za v trgovino it, vse drugo pa pol pride. Ja, tako je. Eni pa to ne kapirajo. Nič. Vse, en dan vse, en dan pa nič. Ja, kje je pa tist polej, tist dan, pa tatretji dan pa četrti dan pa peti ... Ne razumejo eni[...]«(CS17)

»Za otroke, za otroke najboljš. Mlek, pampers, to.«(LS15)

»Najbolj pomembno se mi zdi, da imajo otroci hrano, obleke, da so čisti. Tamal itak rabi, ni na prsih, je na mleku v prahu, plenice, to je največ.«(KS17)

»Rajš vidim, da mam, kar mam za hrano, ko pa za cote. Rajš za hrano prej.«(FS30)

»Da je za hrano, ja.«(GS14)

»Ne, ne. Hrana.«(GS19)

»Hrano.«(HS6)

4.2.2 SOCIALNE MREŽE

Med najpomembnejše stike sogovornice in sogovorniki uvrščajo družinske člane in ostale sorodnike, omenjajo tudi sorodnike, ki ne živijo v naselju Vejar. Poleg družinskih članov nekaj vprašanih omeni tudi prijatelje.

»S starši pa s svojimi tetami. Drugače se z vsemi dobr razumemo. So v redu vsi. Jaz pravim, do vseh sem dobra.«(AS28)

»Samo s hčerkami[...]«(FS25)

Jaz edino s svojo družino, ki je tle. A z drugimi, ne.(FS26)

»Mamico, to je moje edino življenje. Sej fotr tud, sam mamica pa je najboljš. Ona je vse za mene, prijateljica, zaupnica, ni da ni. Najbolj zaupam mamici.«(DS23)

»Največ se družim z bratrančevo ženo O pa od mamice sestro Š. Pa od soseda z ženo, samo so se preselili, pa se nič več.«(DS27)

»Družino svojo, tako ti bom rekel. Ženo svojo, otroke, mam, brata, sestro. Recimo sorodnike, tako bom rekel.«(JS27)

»F je pri meni skus, ona mene merka, ne smem bit sama in ona tud zarad mene ne dela nič.«(ES11)

»Tako, gremo včas. Samo malo. Sestre imam, brate imam, pa včasih pridejo, kakšne goste imamo. Pa tud pridejo prijatli na kofe.«(BS26)

»Jaz pa mož, pa imam dve hčerke in sina doma, pa pride včasih sin, ki je poročen pa hčerkica pa žena z njim. Sedem, veliko, sedem.«(BS25)

»Ja, mam velik prijateljic. Imam N in M. Samo največ sem z N. Mi marsikej pove, jaz mariskej njej, tako da najboljš v življenju, tako zdaj, ko sem tle v naselju, mam res N. Ji vse zaupam. Sam drugač jaz zde nimam nobenih, jaz mam moža, če mam kej res nujne težave. Mam moža.«(CS26)

»Gremo tut včasih v Novo mesto. Ma mož tud sestro dol.«(CS27)

»Malo, malo, iz Novga mesta, ko pridejo na obisk. Mam botra tam, smo tud mi botri.«(ES46)

»Tukaj v naselju pa iz Novega mesta.«(LS24)

Štiri sogovornice povedo, da zelo težko komurkoli zaupajo.

»Ne vem. Res ne vem. Včasih ja, včasih ne. Res ne vem, če rabim pomoč, jaz ne vem, kam se bi zaobrnila. Skrbi me, kdo bi me izdal.«(AS30)

»Jaz se nobenmu nič ne zaupam. Jaz sem celo življenje sama za sebe, ker lari fari, sto ljudi sto čudi in tot gre not, tot pa ven.«(FS37)

»Jaz, nobenmu. Ki mi vsi lažejo. Jaz edino, veš katera mi ne bi lagala, največja hčer. Drugemu pa nobenemu ne verjamem. Ona dela zame vse.«(ES42)

»Tako, čist mal.«(GS26)

Šest sogovornic omenja slabše odnose s preostalim prebivalstvom naselja Vejar. Nekatere stikov z ostalimi, razen s svojimi najbližjimi, ne želijo imeti. Dve sogovornici omenjata, da v naselju ni miru, ena pa kot razlog za konflikte v naselju navaja prenaseljenost.

»Zdaj je pa ta mladina, nič ne vejo in slabo hodimo okol. Slabo je to zdej. Eni pijejo preveč, eni pijejo vsak dan, vsak dan muska, slabo ta mladina, tisti stari Romi so že šli.«(BS15)

»Ti po pravic povem, nič mira ni. Podnev po radiju, ponoč pa spat ti nedajo psi. Jaz mam tud tri, pa bom dala stran. Ni mira, nič. Pa z motorjem, z avtom delajo tlele. Pa je M rekel, da bo tlele pločnik, pa ga ni, mamo cesto pred vrati. Sem že trikrat policijo poklicala, je velik muske tle v naselju. To je preveč. To v Novo mesto ni. V Šmihelu isto ni, mam jaz tam isto botra. Če policija pride, pa nehajo. Eden bo tlele umrl, to je taka muzika, ko da je veselica. In to mi ne gre.«(ES44)

»Ne, še bolj da ne, veš. Včas sem hodila po naselju po Romi, zdej več pa ne. Edino grem k bratu, pa mal katerkat.«(ES43)

»Večinoma niti ne, vam po pravic povem. Ki to so isto taki. Nimam stika z njimi.«(FS24)

»Tako, čist mal.«(GS24)

»Slabo, bolj gre tako, bolj vsak za svojo družbo, tako ti jaz povem.«(IS17)

»Ja, zdej je naselje večje. Zdej je bolj tako, švoh. Prej je blo boljše, ko niso bli, zdej so vsi skup pa se kregajo pa to.«(LS4)

Sogovornik, ki se je v naselje priselil kasneje, pa med prebivalci naselja opaža veliko stopnjo povezanosti, kar opiše na primeru pomoči drug drugemu, vendar ne omenja, ali so ljudje v sorodstvenem razmerju. Pove, da so v skupnosti lahko prisotni spori, vendar se bodo v težkih trenutkih vsi povezali. Ravno tako pa opaža tudi veliko stopnjo medsebojnega nezaupanja, kar opiše na primerih uporabe ženskih higienskih pripomočkov in kontracepcijske zaščite, ki kakor sam pravi, med ljudmi v naselju še vedno predstavljajo tabu.

»Tle si veliko družine ena drugi pomagajo. In ne družine, meni je bilo zanimivo. Prvič, ko sem prišel k Romom, prleti notr en Rom, k tej družini, k sem jaz prišel, odpre hladilnik, vzame liter mleka, odpre omaro vzame kilo sladkorja, nobenmu nič. Halo? Lej, pol pa pride nazaj pa prinese unim kavico kuhano. Ali pa pokliče na kavico. Če bi to pri civilih naredil, tisto minuto bi policijo klical. Tako, da tega tle ni. Sosedu kuhajo, ne rabiš nič vprašat, prideš, se naješ, greš domov. Doma ti ne paše jest, ni dobr, ne paše ti, kar je skuhan, ker veš, da je pri sosedih pohano. Pri civilih tega ni. Povezanost je tukaj velika[...].«(KS20)

»Je pa res, se skregajo do smrti, bi se včasih tudi postrelil, boh ne daj, da pa en zboli, so pa vsi naenkrat pri zdravniku. Ne vem, včeraj so se skregal na smrt, policija, vse

živo, danes je pa enmu slabo prišlo, pa je dol padu, iz une družine, ki so se kregal, pa so vsi komplet pri zdravniku. In pol so se pomiril.»(KS21)

»Povezanost je velika, ampak ni tok zaupanja. Tle so še vedno ene stvari, ki so tabu. Določene stvari, kokr jaz vem, veliko žensk še zdey ne uporablja vložkov, še vedno kakšne cunje, tiste režejo pa to. Ne vem, al jih je sram pred možem to vzeti, al jih je sram, da drugi vidjo, kaj kupuje. Isto je kondom tabu pri starejših. To večinoma uporabljajo te zaščite ženske. Zakaj? Zato imajo tudi veliko ženske probleme s tem. Prekomerna teža, neredna menstruacija, take stvari. Še vedno je tisto, ženska mora imeti zaščito, mi bomo pa delal po svoje. In me tko včasih gledajo, kupim škatlo kondomov, mene ni sram, pa meni žena »dey drugi te vidjo«, pa kaj, a ne seksajo vsi al kaj?«(KS22)

Večina oseb, vključenih v raziskavo, oseb, ki niso Romi oziroma Rominje, ne štejejo med pomembnejše stike. Dve sogovornici omenjata druženje z delavkami iz Dnevnega centra Kher šu beši in delavkami Centra šolskih in obšolskih dejavnosti, saj so bile v času njihovega dela sodelavke, ena izmed njiju doda, da še nikoli ni obiskala nikogar izven naselja. Ena sogovornica omenja obiske mame in babice svojega moža, drugih stikov z Neromi nima, več jih ima njena hčerka v šoli. Ena sogovornica se spominja svojega življenja v Črnomlju, kjer je imela veliko prijateljev Neromov, tukaj jih nima. Druga omenja, da imata več stikov z Neromi sin in mož. Med najpomembnejše prijatelje, ki niso Romi, šteje le en sogovornik, ki pove, da ga ti spoštujejo kljub temu, da vedo, da je Rom. Sogovornik, ki trenutno opravlja delo pri Neromih in ima sodelavce, pa pravi, da med njimi nima prijateljev.

»Ne, no te sodelavke, ko smo delale v delavnicah skupej.»(AS29)

»Ne, nimam. Edino z vami, v delavnicah. B, ti, I. I je tukaj zame tudi velik, velik.»(DS28)

»Samo naselje, nisem še nikol šla ven k nobenmu, k nobenmu nisem šla na obisk, domov.»(AS2)

»Ne, to ne. Ja jaz sem imela v šol velik. Saj večinoma mi dol v Črnomlju smo imeli prijateljce, ja sej tud zdey v Črnomlju majo, moja sestra ima. Tukej pa ne.»(CS29)

»Ne, ne.»(GS31)

»Ja, kakor jih vidim. Bolj malo, gremo k možu, mamica je, pa babica od hčerke. Samo je daleč veš, Prekmurje, je vožnje dve ure. Ona je civilka. Se dobr razumemo.»(LS29)

»Ne, jaz ne, hčerka ima. V šoli sošolke, ima velik prijateljic. Ona je pridna, prijazna.»(LS25)

»Včas je bil tale, S, je včas prišel sem, je sin šel k njemu. Drugač pa ne. Pa enga ima sin v Ivančni, prijatla, civila. Mož ima več, on pozna, on ima polno, če imajo kakšno železo, mu dajo, njega vsi poznajo.»(ES48)

»Dost, dost, večinoma jih imam tam. Se lepo zastopim z njimi, vse. Jaz nimam z nikomer nikjer težav, pa tud upam, da jih ne bom.«(JS21)

»[...]fantje me spoštujejo, ko pridem. Vejo, da sem Rom, Cigan⁵, ampak me res spoštujejo. Tak, kot si ti do človeka, sama veš. Če boš ti dober, bojo ljudi do tebe, če boš pa ti slab, bodo tud oni. Če rabim kakšno pomoč, pridejo fantje, mi pomagajo.«(JS22)

»Ne, nimam.«(HS14)

Dve sogovornici se med večinskim prebivalstvom pogosto počutita nesprejeti, deležni sta neprijetnih pogledov in neenake obravnave.

»Kamorkoli gremo, Cigana nobeden ne mara. Tako bom rekla. Eni so dobri do Ciganov, eni pa niso. Eni tako gledajo grdo, pa prec veš...ampak se ne sekiram kej za to. Eni so grdi do nas, eni pa ne. Pa ko pridejo v naselje, tudi velik je poročenih civilov v Vejarju.«(AS3)

»Pa kamor gremo, ljudi nas ne marajo. Tako bom rekla. Rome ne marajo civili.«(BS1)

»Tako ti bom rekla. Kamor gremo, grdo gledajo, ko Romi pridejo.«(BS5)

»Mladi se pa samo norca delajo, a kaj bi teli mladi naredil, če isto se tako kaj zgodi, na tak način, kot smo mi? Kamor greš, Cigani, Cigani, Cigani.«(BS11)

Ena sogovornica omeni, da tako med Neromi kot Romi doživlja nesprejetost.

»[...]na splošno, civili pa Romi se ne razlikujejo nič več, sem marsikej doživela, pa res, res, kar vidm. Eni ljudje nimajo srce in to je zelo grdo. Kaj čem ti družga rečt ... nimam kaj o tem.«(CS8)

4.2.3 DOSTOP DO STORITEV

Pri temi dostopa do storitev je pogovor v večini primerov tekel predvsem o odnosu zaposlenih v različnih organizacijah in podjetjih, do katerih vsakodnevno sogovornice in sogovorniki dostopajo. Nekateri omenjajo, da zaradi svojega zdravstvenega stanja redko dostopajo do različnih storitev izven naselja. Ena sogovornica pove, da hodi večinoma le v trgovino, druga pa ne hodi nikamor in raje vidi, da ljudje pridejo k njej.

»Tako, mal kerkrat. Jaz grem malo. V trgovino grem, pa jaz sem bolna, moram imet tiste pipce pr seb, zmerom pr seb.«(IS5)

⁵ Nekaj sogovornic in sogovornikov sebe poimenuje tako z besedo Rom/Rominja kot tudi Cigan/Ciganka.

»Jaz na center ne hodim, nikul. Nisem sposobna za to, jaz imam papirje, da nisem sposobna delat in ne grem na center. Tolk, če katera sem pride, se mal pogovarjamo, drugač pa ne.«(ES27)

Nekateri ob dostopu do storitev ne občutijo neenake obravnave, obenem so nekateri izrazili hvaležnost, da storitve, kot sta zdravstvena oskrba in socialno delo, obstajajo, sogovornica omenja tudi pomoč pri izpolnjevanju različnih obrazcev, ki jih sama ne zmore. Nekateri so mnenja, da je odnos odvisen od njihovega lastnega odnosa, ena sogovornica omenja, da je odnos odvisen tudi od Neromov.

»Če jih ne bi bilo, bi že vsi gotovi bli. Dobro je, ki so. Dobri so. Povsod so dobri in center in povsod.«(LS26)

»Jaz nisem nobenga kdaj opazla, da bi se grdo obnašal. Res ne.«(CS30)

»Ne, ne, nič, normalno. Da bi kdo kdaj grdo, to ne morem rečt. Če si ti do človeka, človek bo do tebe. Če boš pa ti grdo gledala, bo pa tud on grdo gledal. Pa pošteno plačaš, dobiš, nasvidenje, adijo, to je vse.«(FS38)

»Mene ne, mene ne. Ne.«(IS7)

»Pri zdravniku se mi zdi, da so dobri, isti kot do vsakih.«(AS32)

»Ja, dobri, dobri so.«(IS6)

»Ja, zaenkrat je blo vse, ko sem šel k zdravniku, sej zdravnik je takole, naroči te ob enih, prideš na vrsto ob treh. To je standard. Na center pa bolj punca hodi, jaz se nerad pogovarjam.«(JS39)

»Ja, ja.«(GS32)

»Pomaga, tud občina mi nardi, pravim, ne znam pisat, mi boste pa vi pomagal, na občini pa mi pomagajo. Ko grem, pa tiste papirje mam sabo. Pravm, ne morem, pa mi nardi.«(IS25)

»Jaz pravim tako, eni, ko so grdi, nespodobni, Cigane ne marajo, eni, ko so dobri, pa marajo Cigane. Na tak način bom rekla. Gledajo tud to, kater jim je bolj všeč.«(AS37)

Kar nekaj sogovornic pa je navedlo različne dogodke oziroma trenutke, ob katerih doživljajo diskriminacijo. Sogovornica omenja Center za socialno delo in Občino, kjer se z delavci in delavkami večkrat znajde v sporu, pove tudi primer, ko obljubljene storitve s strani Občine in Centra za socialno delo ni dobila, kljub temu da gre v tem primeru za toaletne prostore, ki jih sogovornica nujno potrebuje. Druga sogovornica pa omenja Center za socialno delo, kjer težko pride do želenih storitev, saj njeno mnenje ni upoštevano.

»Sej z nobeno ni nič, vam po pravic povem, jaz, če grem na center, mene samo razdražjo, da to je tak vpitje, da za nikamor. Če grem na občino, me terjajo ven.«(FS20)

»Pa je prišel enkrat direktor, iz občine, pa direktorca, pa tam odzad so pogledal, da tle je tud mesto, da bi dali enga kontejnerja, da bi meli wc pa to pa uno, sem rekla prav in od tega nič. Duha ne sluha ne nič.«(FS10)

»Ja, poprejd je bla P, za nazaj leta in dobra je bla, ne morem rečt, da ne, če bi bli vsi tako, bi blo dobr. Zdej je pa tako, ena ti pride tako rečt, ena tako. Moraš vse pretrpet, moraš bit zdej dober. Nekater pa niso tako, moraš bit vse tih in to je to.«(IS24)

Dve sogovornici omenjata neprimeren odnos zdravstvenih delavk in delavcev. Ena izmed njiju pogosto doživlja javno izpostavljanje, druga pa neenako obravnavo doživlja ob spremljanju drugih družinskih članov. Sogovornica pogosto občuti tudi neodobravanje zdravstvenih delavcev in delavk v primerih, ko se komu od Romov ali Rominj iz naselja Vejar, ki koristi zdravstvene usluge, v čakalnici pridružijo še številni drugi prebivalci Vejarja, saj bi radi izvedeli, kakšno je stanje bolnika ali bolnice, na kar pa sama nima vpliva.

»Če greš v čakalnico, pa čakaš al pa tlele sestre tud niso dobre, zdravniki pri nas. Niso dobre. Kamor Rom pride, ni dobro. Pri zdravniku pa sploh ne.«(BS12)

»Slabo, pa ne samo v trgovinah, pri zdravniku, ki gremo »jeeej, ki so to Cigani«, kamor gremo, kamor gremo, slabo.«(BS22)

»Edino recimo v zdravstvenem domu, ene sestre so ful...kot da ne bi marale Rome al kaj. Pa pravi »zakaj si ti tle«, pa jaz pravim, da bom povedala, kaj je mami, kaj je oči. Oni pa to ne želijo. Ful različni so v zdravstvenem domu, res. «(DS32)

»Pa potem pravijo: »ja zdaj bojo pa preveč skup prišli«, pa kaj čem jaz, pravim, če pridejo drugi pogledat, naj pridejo pogledat. Jaz to nisem nič kriva. Njim pa to ne paše, a kaj čem jaz nardit, če pridejo drugi iz naselja še zraven. Pridejo pač pogledat, kaj je, pa itak grejo. Pomagat pa itak ne morejo, to morejo samo zdravniki. Isto, ko pride policija v naselje kam h komu, se vsi pridejo, pol naselja skor.«(DS33)

Tri sogovornice navajajo obtoževanja v različnih trgovinah, kjer jih zaradi kraj drugih Rominj in Romov delavke in delavci v trgovinah nenehno spremljajo. Ponekod jim je vstop v trgovino prepovedan. Sogovornice ob obtoževanju za dejanja drugih občutijo sram, žalost in nelagodje. Vse tri omenjajo, da so delavkam in delavcem skušale dopovedati, da niso vsi Romi in Rominje enaki.

»[...]v trgovini, ko sem si šla kupit čevlje, mi je rekla ena, da ne smejo not Cigani, da so vse pokradli. Potem sem jaz rekla, niso vsi enaki. Pa so rekli, da je za Cigane prepovedana ta trgovina, ker so vse pokradli.«(AS33)

»Pa, ko eni civili nas vidjo, rečejo »lej Cigani grejo, zdej bojo kradli«. Recimo, ko gremo v trgovino. V Tedi me tud ena pozna, pa pridemo, pa ne gre za menoj, ker ve, da jaz ne bom nič uzela, a čim drugi pa gre zmirom za njim. Eni govorijo »glej zdej bojo kradli«, meni je prov težko, a jaz to ne delam. Jaz ne bom nič vzela, trpim. Pa ne bom imela in konc. Eni pa vzamejo, pa ukradejo in smo mi uržeh, recimo mene grdo gledajo. Isto v trgovini za oblačila, jaz v I recimo mi punca pusti notr, če grejo drugi

pa ne, ker recimo kradejo. Ful je različno. Pa jaz jim tud pravim, saj nisem jaz kradla, pa mi rečejo »če nisi ti, so pa drugi«. Jaz pravim, saj nismo vsi enaki, kaj čem ti drugza rečt. Užaljena pridem. Čeprav jaz to ne delam.«(DS31)

»To je pa zmirom, veš ti to, zmirom. Al greš v trgovino, te bojo merkal, da ne boš kaj ukradla, jaz nazaj odgovorim, da me je sram. Nismo vsi enaki. Pa mi ne vzamemo nikdar nič. Eni pa so taki, da vzamejo. Jaz pravim, tud civili eni vzamejo, eni pa ne.«(ES49)

Tri sogovornice omenjajo diskriminatoren odnos v gostiščih in barih, do katerih so dostopale. Ena sogovornica se spominja dogodka pred nekaj meseci, kjer je s takratnimi sodelavkami in sodelavci silvestrovala. Ob plačilu storitve, ki jo je koristila, je videla, da je natakar vzel visoko napitnino, ki mu jo je nekaj minut prej na plačilnem pultu pustil gost. Ker je nekaj časa stala ob tem denarju, natakarja takrat ni nihče razen nje in sodelavk videl vzeti denarja, se je zbala, da bo na koncu sama obtožena kraje. Drugi dve sogovornici omenjata neprijetne poglede, ki sta jih deležni ob pitju kave v gostilnah in barih.

»Ali pa se spomniš Maja, ko smo šli na bowling skupaj za novo leto, v službi? Kako sem se ustrašla, da bodo rekli, da sem jaz ukradla denar, ki ga je eden pustil na šanku, pa ga je kelnar vzel?«(AS34)

»Ja, če vas ne bi blo tam, da bi bla sama, sigurno bi rekli, da sem jaz vzela.«(AS35)

»Drugo, če greš na kofe v gostilno v Trebnje, recimo tja k X, pa tako gledajo, ko ne vem kuga, na tisto malo kavo za en evro. Prav Cigan na kofe pride? Ja, pizdu maternu. Ni to dobro.«(BS43)

»A ko gremo ven, v kakšno gostilno recimo na kavico, eni gledajo čudno. Recimo, to so Romi. Čudno nas gledajo, ampak jaz se zaradi tega ne sekiram nič, eni govorijo grde besede, ampak jaz sem to, kar sem.«(DS30)

Ena izmed sogovornic omenja tudi dogodek, ki se ji je zgodil na Zavodu za zaposlovanje, ko je delavka s svojimi neprimernimi opazkami posredno žalila njo in njeno mamo. Delavka je omenjala neprijeten vonj v pisarni, odpirala vrata, da prezrači, in omenjala pridobivanje in porabo virov dohodka. Sogovornica je zaznala, da govori o njiju oziroma na splošno o Romih in Rominjah.

»Ja, zmerom se to dogaja. Pa zdaj, ko sem šla nazadnje na Zavod za zaposlovanje tle v Trebnje, je ena pršla ženska, ne vem, pa not smrdi, pa take stvari je govorila, da smrdi in vrata je šla odprt. Jaz pa moja mamica skup sva šle tle v Trebnje. Pa je govorila, da eni sploh ne delajo in sam dobivajo socialno. Pa mi vemo, kaj ona hoče s tem povedat. Pa da dobijo denar samo za čike.«(AS36)

Omenjen je tudi stigmatizirajoč odnos na banki.

»Recimo tisto, ko gremo na banko, se tako norca delajo, da je katastrofa.«(BS6)

Nekateri so diskriminacijo doživeli tudi s strani policije.

»Nekateri imajo Romi, mi ne. Jaz ne, nekateri so bolj taki policaji, bolj zajebani, te zajebejo za eno luč, če ne sveti, kakor trofiš. Mi ne delamo probleme in nemamo s policaji nič nikul ne v življenju.«(BS42)

»Ne, to ne. Sin je imel enkrat, je en policaj, ni bil za nikamor. Ko ga je vidu, iz Novga mesta je, ko ga je vidu, je prec bil ob avto. Čim je imel avto, je šel.«(ES53)

»Ne, sej veš kako, policaji so policaji.«(JS40)

Ena izmed sogovornic omenja zelo dober odnos, ki ga je bila deležna s strani ravnatelja Osnovne šole Trebnje, ki ji je dovolil, da spremlja svojo nečakinjo pri pouku. Nečakinja ne želi hoditi v šolo, pomaga pa ji prisotnost sogovornice.

»Jaz recimo je zelo dobro v šoli v Trebnjem. Ker mam probleme s tamalo, z nečakinjo. Ker noče hodit v šolo, pa sem šla k ravnatelju, pa sm vprašala, če sem lahko tud jaz notr z njo. Pa je rekel, če si ti tako dobra punca, bom tud jaz recimo zate, ker me pozna. In sva se dogovorila, da kakor bo zdajle, da sem tud jaz notr v prvem razredu s tamalo. Sej je on tud reku, da ima tud on velik težave, samo mora tud mal gledat na otroke, če ma težave. In me pusti, ful težko drugač. Tamala noče v razred, ne obleče se zjutrej, jaz jo moram. Spi notr, ni da ni.«(DS34)

Omenja se tudi dostop do določenih dobrin, do katerih dve sogovornici menita, da sta upravičeni, vendar do njih ne znata dostopiti. Gre za pakete hrane s strani Karitasa in Rdečega križa. Sogovornici omenjata, da Romi in Rominje iz drugih krajev, ki jih poznata, dobivajo pakete. Ena sogovornica omenja, da je bila pomoči deležna, ko je živela drugje, v naselju Vejar pa je ne prejema. Ena od njiju tudi pove, da se je o pomoči že dogovarjala preko telefonskega pogovora, vendar ji je oseba odvrnila, da do paketa ni upravičena, ker ima dovolj dohodkov.

»Jaz sem rekla, ki sem bolna, da bi od Karitas paket dobila, olje notr dobijo, moka, pa ne vem, kje bi šla, da bi to spadalo men. Olje dobiš notr, mleko.«(ES21)

»Jaz pa, da smo Romi, to ne bom povedala notr. V Novem mestu, Cigani tist paket, vam bom jaz povedala, vsi dobijo. V Kočevju isto, samo tlele ne. Kater je bolan, to spada. Samo ne vem, kam se bi obrnila, da bi to dobila?«(ES26)

»Poglejte, kaj imajo tam v Ljubljani, če greste tja v Ljubljano, da vidite, kaj imajo tam. V Ljubljani Romi, to so sinovi od moje hčerke. To imajo tako urejeno, majo elektriko, majo voda, majo vsak svojo kopalnico, center pomaga, občina jim pomaga, iz Rdečga križa dobijo, a tlele v Trebnje pa popolnoma nič. Enkrat je prišla k nam ena gospa, še v tisth kontejnerjih, še tastara teta je bla živa, da nekaj bi dobili, nekaj od hrane. Kej? So po telefonu poklicali, kaj jaz vem, kdo se je z mano pogovarjal, »ja, saj dobite denar«, »saj mate dost dnar«. Nič, nič nismo dobili, tud kilo makaronov ne. Ko pa smo bli v Z, ena gospa je vozila se z avtom, pakete, sem dobila jaz in stara teta Č.

Od takrat, ko smo pa prišli sem, pa ne duha niti sluha. Nič. Noben tle ne dobi, a tam v Ljubljani kaj dobijo, svega, svašta a tle nič.»(FS43)

4.2.4 SOCIALNE SPRETNOSTI IN NAVADE

INTERESI, SPRETNOSTI, PONOS

Ko je vprašanje nanese na interese in spretnosti sogovornikov in sogovornic, so bili odgovori zelo različni. Ena sogovornica med svoje spretnosti šteje svojo prijaznost in je hvaležna svoji mami, da jo je tako vzgojila. Ena oseba svojih spretnosti in interesov ni znala opisati in je odgovarjala z »ne vem«, lahko pa iz drugih odgovorov razberemo, da rada kuha in pospravlja. Pospravljanje kot interes navaja tudi nekaj drugih sogovornic, ravno tako kuhanje in peko peciva. Velik pomen sogovornicam in sogovornikom predstavlja pitje kave, ki ga ena oseba poleg tobaka šteje za romski običaj. Omeni, da se ob pitju kave v romski skupnosti gradi zaupanje.

»Jaz bom pa tako rekla, ni preveč dobr, da si dobr človek, sam jaz sem predobra. Pač, takšno imam srce in res za vsakega posebej sem dobra. Ne vem se kregat, ne vem človeka užalt. Tako je, Maja. Tako me je mami naučila in takšna sem. Jaz se ne vem kregat, grdo je, ko se kregaš. Ne maram tega, res ne. Ne morem, res. Najbolj vesela sem, ponosna, mamici, da me je tako vzgojila. Sedem otrok in tako kot je vzgojila enga, je tud vse ostale.»(CS20)

»Ne vem. Ne vem, nič.»(AS23)

»Potem rada pospravljam, pa kuham.»(AS5)

»Pol pa pospravljam, pa grem malo po vasi na kavico, pa grem domov.»(AS8)

»Pospravljam, ja.»(GS21)

»Moj dan se začne, ko se zbudim, recimo ob 8. Sestra kuha kavo, mi da, pijemo skupej recimo kavo in mamica, vse skupaj recimo, družina. Potem najprej pospravljam, potem začnem pa kuhat, pa najrajš pečem pecivo. Velik pečem. Moja nečakinja ima rada pecivo, recimo miške pa kokosovo ma rada.»(DS8)

»Potem popoldne je pa tako, prvo je obvezno zjutraj kavica, cigareta, romski običaj.»(KS5)

»Pa kavico pa rada pijem, kava gre v naselju kot voda.»(ES24)

»Vsak dan se srečamo tukaj doma, v hišah, na primer z A, vsak dan pride na kavico.»(DS29)

»[...]pri Romih je navada od sosedov do sosedov, če se kavica kuha, da se hod.»(KS9)

»Ker tudi Roma boš dobil, če boš prinesel 10 dag kave, pa boš z njim kavo spil, če boš pri Romu odklonil kavo, te bodo gledali malo drugač, ne boš več tist, ko si bil prej.«(KS10)

Ponekod je pogovor tekkel tudi o sreči. Dve sogovornici navajata, da sta najsrečnejši, ko sta zdravi, ena dodaja, da jo razveseli rojstni dan njene vnukinje ter obiski in darila. Ena sogovornica pravi, da je bila najsrečnejša, ko je delala med otroki v Dnevnom centru Kher ši beši, ki ji je predstavljal spodbudno okolje. Ena izmed sogovornic pa omenja rože in poletje, ko ima priložnost, da zapusti naselje in s tem najde mir.

»Pa zdravje, je najbolj ane.«(BS28)

»Ko sem zdrava, takrat sem najbolj vesela, ko sem pa bolna, sem pa bolna, vse sorte pomislim.«(FS33)

»Jaz se najbolj recimo, kaj za otroke. Jaz, ko sem tlele učila, jaz sem bla res navdušena nad tem. Tlele recimo v delavnici. Spodbujali smo se, nekaj je prišlo od mene. Jaz bi to recimo. To z otroci.«(DS22)

»Najbolj sem vesela, če kdaj kdo pride, če mi kaj prinese, pa ko tamala vnučka ma rojstni dan, pa me povabi na tortico. To je vse.«(FS35)

»Sam, da grem ven. Iz naselja ven. Poleti. Tako, da imam mir.« (ES28)

»To mam jaz rada, da grem jaz ven. Pa rožce mam rada.«(ES35)

Sogovornik omenja, da je med Romi in Rominjami v naselju Vejar tradicija oziroma pomemben dogodek kurjenje ognja, predvsem v toplejših dneh. Pove, da lahko ogenj zakurijo le simbolično, obenem pa ga uporabijo tudi za kuhanje.

»Ja, to je tradicija. Čim je toplo zunaj, pa je daljši dan, bojo Romi ob ognju. Če ne družga sam, da bo mal svetu, ne de bo grel. To je njihova navada. Pa gre v bajto pa si salamo prinese, »joj, jo bom pa mal popeku nahitr«, al pa ne vem, dobiš obiske, ne greš notr, postaviš uno mrežo, vse za kuhat. In cenejš je, ne porabiš toka, ne porabiš drva za bajto, tam iz hoste pr vlečeš veje odpadne in imaš ogenj skos. Lahko in kuhaš za celo družino in vse.«(KS43)

Nekaj sogovornic in sogovornikov je na vprašanje, na kaj so najbolj ponosni v svojem življenju, odgovorilo z »ne vem«. Ena sogovornica pravi, da nima ničesar, na kar bi bila lahko ponosna. Razlog za ponos so navedle štiri osebe. Sogovornika omenjata, da sta najbolj ponosna na prostor, ki sta ga ustvarila za svoje otroke in družino, eden izmed njiju dodaja, da bo ponosen tudi na to, da bo svoja otroka izšolal. Ena sogovornica omenja, da je najbolj ponosna na to, da si je opomogla in je sedaj v boljšem položaju, dve pa sta najbolj ponosni na svojo družino.

»A na kaj nej bom ponosna? Enkrat vem, da bom umrla, a ne vem ker dan. A to je.«(FS34)

»Tako ti bom rekla, za kaj sem najbolj vesela, da ko mene ne bo, da imajo otroc tale bajto, ki sem zrihtala, da majo otroc naprej, hčerke, sinovi. Se lahko sin poroči in gor gre. To ostane otrokom, ane, to sem najbolj vesela. Pa družino, če imam, otroke zraven, to sem najbolj vesela. Pa to, da niso otroci, da ne bi bili otroci zunaj po šotorih, kot je blo nazaj 30 let. Zdaj majo otroci vsak svojo sobo, kopalnico imajo, stranišče imajo. To sem najbolj vesela, da imajo otroc. Če mene ne bo več ...«(BS27)

»Recimo, evo, poskrbel sem za otroke, bajto. Recimo, ko bom jaz enkrat star, bo to njim ostalo, na to sem najbolj ponosen, pa da delam za njih, da jim priskrbim, da majo otroc. Pa, da jih bom spravil v šolo, da bodo lepo hodil, na to bom še ponosen.«(JS26)

»Jaz sem ponosna, prej sem boga bla, sam da sem tako zdej, ko sem.«(IS14)

»Kako bi zdej to rekla, ponosna sem na svojo družino, ker imam tako veliko že. Mi zdaj že malo punce pomagajo.«(CS3)

»Najbolj sem ponosna na svoje hčerke.«(CS19)

ZABAVA

Najpogosteje se sogovornice in sogovorniki zabavajo ob praznovanju rojstnih dni, predvsem okroglih obletnic, in praznovanju krstov, za katere ena oseba pravi, da je takrat zabava najboljša. 8. aprila se praznuje tudi svetovni dan Romov. Nekateri omenjajo, da se povabi glasbenike in zabava lahko traja celo noč, drugi se zabavajo ob poslušanju glasbe z radia. Nekateri vabijo več ljudi, drugi praznujejo le v krogu svoje družine. O zabavi izven naselja govorijo le redki, najpogosteje se udeležijo gasilskih veselic in podobnih organiziranih javnih dogodkov, le ena oseba govori o zabavi s prijatelji, ki niso Romi. Izmed dvanajstih sogovornikov in sogovornic se en zabava zelo pogosto, dve osebi, obe iz iste družine, na zabave sploh ne hodita niti nista vabljeni, sogovornik pove, da na zabave ne hodi, ker med tednom dela. Tri osebe se zabavajo redko. Ostali omenjajo zabavo, vendar pogosto omenijo, da moraš biti na zabavo povabljen. V enem izmed pogovorov sogovornik pove, da so bile včasih zabave prirejene za vse prebivalce Vejarja, vendar se je to spremenilo zaradi prihoda še dodatnih gostov, ki niso živeli v naselju Vejar in s katerimi so bile določene osebe v sporu, zaradi česar je sedaj potrebno vsakega vnaprej povabiti.

»Ja, gremo na fešte. Tud kdaj kakšen krst pa rojstne dneve.«(LS18)

»Recimo pri Romih je takole, kadar je krst, to je najboljš fešta. Najprej je v cerkvi, se krsti, potem se pride domov, je pa žurka do zjutrej. Kakšen rojstni dan, recimo jaz, ko

bom zdejele za 30 praznoval, pa 50. Obletnice so tlele, bolj okrogle. Včasih pa ma ker, saj veš, vsako leto zaporedoma.»(JS30)

»Največ hodimo na rojstne dneve, krste.»(AS25)

»Na kakšen rojstni dan gremo.»(BS30)

»To delamo takrat, ko je 50 ali pa okrogle pa krst.»(BS31)

»Tukej so rojstni dnevi pa krst pa dan Romov, samo jaz ne grem. Drugi grejo.»(ES31)

»Tako, v naselje, drugač pa ven ne grem. Sem šla skup s starši, na kakšno veselico, z družino gremo, da pa sama, pa ne.»(AS24)

»Včas sem tok rada mela musko. Zdaj več pa ne, malo. Smo bli tukej, ko so prišli v naselje, pa v Trebnje na Trebanjski koš. Gremo tud zdej še. Malo gremo drugač.»(ES30)

»Ne vpraš. To je pa skos pr men, rad ga pijem, uživam. Top. Kar v redu, sej veš, živa muska, brez žive muske ni nič. Pijača, veseli se.»(JS28)

»[...]grem s kolegom.»(JS29)

»Ja, včas grem, včas. Če povabijo, pol gremo.»(BS29)

»Ja tud ja, če sem povabljen.»(KS57)

»Ko ima kdo recimo zabavo, gremo. Nas kdo povabi pa gremo. Pa smo tam. Mami in fotr sta doma, mi pa gremo ven recimo. Mlajši.»(DS24)

»Ja, sem se pa zabavala, samo enkrat. To je blo takrat, ko je imela prijateljica rojstni dan. Od takrat več, pol se pa nisem več. To mi je v spominu ostalo, ko sem takrat malo popila, ker nikul nisem pila drugač. No in res takrat mi je lep spomin ostal, ki je ona imela rojstni dan, smo malo praznoval.»(CS21)

»Ja, eni nabavijo tako, eni Romi, ko špilajo. Mi pa imamo radio, pa malo tamala poslušaj pa ima tortico pa neki spečemo.»(FS36)

»Slabo, mal kerkrat. Mal kerkrat.»(IS15)

»To grem, če ima hčerka, sin. Drugač pa po naselju slabo.»(IS16)

»Ne, ne, noben.»(GS23)

»Ne, to pa nikul. Tud, ki majo tle, nikul. Sam doma takule. Mam čez teden za delat.»(HS9)

»Od začetka to ni blo, od začetka te ni rabil povabit, pol pa ne vem, kako je to prišlo, ena družina so prišli od ne vem od kje, so bili, ne vem, kok let so se sovražili, pol pa »kdo je pa tebe povabil« in so ljudje to slišali, joj »sej nisem bil povabljen« in pol se je začel pa že s tem. Če si povabljen, si, če nisi, nisi. In je ostal pri tem. Prej te je še nahrulu, če nisi prišel, zdej te mora pa povabit.»(KS58)

ŽALOVANJE

Večina sogovornic in sogovornikov, ki so se dotaknili teme žalovanja, pove, da Rominje in Romi iz naselja Vejar v primeru smrti bližnje osebe žalujejo tudi več let. Najpogosteje eno leto, ena sogovornica omenja dve leti za vsako osebo. Ena izmed sogovornic pravi, da opaža spremembe, saj je postal čas žalovanja za umrlim odvisen od odločitve posameznika. Večina, ki je v pogovoru govorila o žalovanju, navaja, da se v tem času ne posluša glasbe in se ne zabava. Nekateri so žalovali ravno v času pogovora. Ena izmed sogovornic tudi pove, da žaluje vsak za svojimi sorodniki, kot primer navaja smrt moževega brata, za katerim v družini žaluje le njen mož in tako le on ne posluša glasbe.

»Ohhh,...Starši, ki so nam umrli, za očeta sem žalila dva leta, za mamo pa dva. Štir leta. To je pa katastrofa pri Romih. To je pa žalostno, Romi znajo to. Nemamo ne musko ne nič. Ne hodimo nikamor. Nazaj je možev brat umrl, nismo imeli za novo leto ne radio, ne nič za božič. Za novo leto ne nobene muzike ne pijače. To pa kar žalijo naši Romi, to pa. To je pa kar.«(BS32)

»Ne, zdaj mal žalujemo. Eno leto imamo tako, tako pri nas je tako, da če kater umre, da eno leto žalujemo. Tako, da zdej nimamo nobene zabave. Nobene glasbe ne poslušamo, do enega leta. Po enem letu se pa mal začne.«(CS22)

»Mi za svoje po eno leto tle žalujemo, več. Nosimo črno, ne poslušamo muzko. Zdej pa B isto, mu je ta brat bil, ki je umrl. Pr nas radio se ne igra, pri sinu je gor, pa se dol ne sliši. In tud mi muske notri ne slišimo. To je zdej štir mesce, ki je umrl. Jaz ne žalujem, mož žaluje. Jaz za svoje.«(ES45)

»Recimo, pri Romih je takole, če ker Rom umre, se eno leto ne sliš musko, ne gre se zabavat pa tako, žalostno je no.«(JS32)

»Eno leto je. Zdej sestra mi je umrla.«(LS19)

»Štir mesece je zdej. Eno leto ne poslušam nič, zdej ne grem nikamor.«(LS20)

»Isto, tako kot ljudi včas, nekje po enem letu, nekater pa po eno polovico pa je že konc. Prejd pa tega ni blo kot zdej, sploh niso poslušal radio, zdej je pa nekaj že drugač pršlo.«(IS18)

Sogovornica omenja, da v primeru smrti bližnjega Romi in Rominje iz naselja Vejar zakurijo ogenj, ob njem sedijo celo noč in pijejo kavo. Pomoči jim ne nudi nihče. Zanimivo je, da ena izmed sogovornic poudarja, da jim pomoči ne nudijo socialne delavke in vse organizirajo popolnoma sami.

»Nič. Nobeden nam nič ne da, bognedaj, da se to zgodi, nobeden nič. Nobena socialka nič. Sami si vse zrihtajo, kofe kuhajo, kurijo. Nobena socialka nič, kje pa. Skupej žalujemo, tako je ogenj ponoč, ob njemu sedijo, kofe kuhajo, to imamo pa navado že kar skos tako.«(BS33)

Dve sogovornici se med pogovorom dotakneta tudi žalostnih trenutkov, ki niso povezani s smrtjo bližnjega. Ena pove, da ji pomoč nudi mama in se spodbuja sama, druga pa pove, da so ji bile v primeru mamine bolezni v veliko pomoč delavke Dnevnega centra Kher šu beši in projekta Skupaj za znanje.

»Z mamico delim. Drugač pa sama sebi pomagam, se spodbujam.«(AS26)

»Žalostni pa tako, ko razmišljam o mamici, ko mi je zdravnica rekla ... tist je bil šok zame, recimo. Nisem vedla ne kaj, ne nič. Pa so mi pomagale še punce tukej v delavnicah. Jaz sem bla čist v šoku. Tist udarec je bil najhujš, kot da sem bla jaz mrtva. Zame nič ni obstajalo takrat. Ne vem, kako sem se iz tega prebudila, če ne bi blo punc tukej v delavnicah. Mamica je men ... bolj, da bi jaz zbolela kot pa mamica.«(DS25)

STRES

Izmed dvanajstih sogovornic in sogovornikov dva sogovornika o stresu nista govorila, ena oseba, ravno tako moški, pa pove, da sam nikoli ni pod stresom. Enak odgovor je podala le ena sogovornica, ki pravi, da sama nikoli ni pod stresom, saj rada pospravlja, kuha in dela z možem.

»Jaz nisem živčna, jaz ne. Drugi so Romi, jaz nisem živčna.«(BS34)

»Jaz sem tak tip, da ne.«(JS33)

»Jaz rada delam, pospravljam, delam z možem. Kuham rada.«(BS35)

Vse preostale sogovornice so se v življenju že soočale s stresom. Ena sogovornica pove, da je večkrat pod stresom in žalostna, za kar si pomaga z odmikom v samoto in zdravili, ravno tako za lajšanje stresa omenja tobak. Prav ta sogovornica v pogovoru o drugi temi pove, da je ob njej vedno njena hči, ki jo pazi. Stres nekaterim blaži družba družinskih članov, kot sta vnukinja in mož. Sogovornici, ki lahko zaradi stresa in svoje bolezni pade tudi v komo, pomaga njena družina in prijateljska.

»Težko. To je pa pri men večkrat. Žalostna sem. Večkrat sem žalostna, zato pa večkrat spim. Moram spat. Rada bi šla ven, pa ne morem, padem lahko.« (ES41)

»Jaz sem bolna, sem bla eno leto nazaj operirana na glavi. Zelo sem bla bolna in zdej sem. Mam tabletko in grem mal v ta kampina notri, da se mal odpočijem.«(ES13)

»Jaz se polej mal potolažim, ki mal tole zvijem, tale tobak.«(ES25)

»Ja, jaz se potolažim, ki pokadim. Sem pa drugač fejest živčna, če ga nimam. Veš, da mam tobak jaz za dolgo. Sej ne vem še zviti ga, ne vem dobr.«(ES56)

»Takrat moram bit čisto sama, da je čisti mir. Sama moram bit v sobi, pa da si prižgem malo radio. To meni pomaga, da se pomirim.«(DS26)

»Tud. Tale tamala, vnučka mi pomaga.«(IS21)

»Z mozem se.«(LS23)

»Joj, jaz, jaz sem zdej, če sem mal živčna, lahko tut v kakšno komo padem, ker imam zelo veliko sladkorno, tako da večkrat mi tud tako pride, da samo zaspim. Zdej sem imela malo stres, ki je tale mož moževe sestre umrl. So mi mal posledice ostale. Zdej se je mal zbil to, ampak jaz zmerej mam določene stvari. Če mi sladkorna, tud lahko padem v komo.«(CS23)

»Ja mam moža zraven, tud prijateljica pride, če kaj je nujnega slučajno. Drugač pa mam tamale zraven. Tako da oni vejo, kako z mano ravnat.«(CS24)

Kar sedem sogovornic je v svojem življenju že jemalo ali še vedno jemlje zdravila za lajšanje stresa. Najpogosteje omenjajo Helex.

»Ja, sem. Zdravila mam.«(GS27)

»Tisto, Lekadol.«(GS28)

»Ja, za živce.«(GS29)

»[...]včasih, ko mi pride slabost, grem k zdravniku. In mi da tiste zdravila Helex za pomirovanje živcev.«(AS27)

»Ja, sem imela zdaj, ko je on umrl, pa jih nisem smela jest, ker so mi zelo poškodovali tele ... Ne maram jaz telih tablet. Helex sem imela, sam pol sem se jaz sama pomirila. Tako, da ... res sem mal mela stres, ampak je pol ratal trikrat, da sem jedla, pa sem pol nehala. To mi je dal svoj zdravnik.«(CS25)

»Ja, Helex. To se sam tresem, pa moram tablet, da se malo pomirim.«(FS19)

»Ne, ne. Dolg nazaj sem, sem tablete, zdej ne, nč.«(IS20)

»Helex mam pa Doreto pa za sladkorno pa za srce. Ah saj nismo nič zdravi. Vse bolj bolno tukej v naselju. Poglej, poglej, tele mam, tele, pa tele. Pa tele bolj, kot da ne jem. Pol mam tele še za živce. To, če nimam, bi pa kar šla. Bi pa kar šla, če nimam tele.«(ES14)

»Tablete vzamem. Mam une Centra. To mam jaz, to moram jest, sploh pa zdej, ki je sestra umrla. Pa kaj češ, nimaš kaj. In otroke je imela, bolana je bila.«(LS22)

IZLETI

Tri osebe omenjajo, da hodijo oziroma so v preteklosti hodili na krajše ali daljše izlete na morje, nekateri omenjajo taborjenje na Brezjah, Bledu, Bohinju in v bližnjih gozdovih. Nekateri v poletnem času taborijo tudi več tednov. Sogovornica omenja, da ji danes

primanjkuje denarja, da bi si še lahko privoščila izlete na morje, poleg tega ji taborjenje onemogoča policija, ki jih preganja, saj dovoljenja za kampiranje na Brezjah nimajo, ravno tako jim je taborjenje prepovedano v številnih gozdovih v njihovi bližini. Pove, da so si za taborjenje sedaj našli dober prostor, kjer lastnik zemljišča dovoli nekajdnevno zadrževanje. Omenjajo, da jim odmik iz naselja Vejar omogoča sprostitev in mir.

»Smo hodili na morje, ko smo kaj prišparal, zdaj pa ni nič.«(ES29)

»[...]prej smo šli večkrat. Plin smo imeli, kavico smo kuhal, smo taboril, Bohinj, Bled.«(ES60)

»Ja, vsako leto smo na morju, dvakrat na leto smo na morje, trikrat. Z družino gremo včasih za en teden, pol pa še za kakšen vikend.«(JS34)

»Pa gremo na Brezje, hodmo že 30 let, vsak let. Imamo tam kamp. Damo 10 evrov vsaka familija. Mi gremo drugač večkrat na leto, sam kaj ko policija ne pusti. Ne pustijo, da smo tam, čez dan si lahko tam notr, čez noč pa ne pustijo. Razen takrat, ko grejo vsi. Pa mi, da gremo, v kombi mammo notri posteljo, da nas policija ne vidi, se malo umaknemo. Rada grem.«(ES32)

»Gremo taborit tle po hosti, k Vejarju. Sam policija takoj pride, če vidi, moramo domov pol pridt. Zdej pa ma hosta eden, eden je dober za Rome tlele, pr Ponikvah dol, pa smo tam ene dva, tri dni, da gospodar dovoli.« (ES34)

»[...]to gremo pa vsako leto, recimo gremo 12. Pa smo do 15 gor. Gremo tud kakšen vikend taborit po host, šotor postavmo, spečemo kaj, pijemo. Mal, da se sprostiš v naravi.«(JS35)

»Na Brezje gremo pa na morje tud kdaj. Taborit grem rada poleti, ki so počitnice. Takrat gremo po en teden, dva, tri. Če je treba en mesec. Da dobimo mal zraka.«(LS21)

PARTNERSKA ZVEZA

Nekaj sogovornic in sogovornikov je med pogovorom omenilo tudi temo skupnega življenja med žensko in moškim. Dve sogovornici povesta, da večina prebivalcev Vejarja, ki so si ustvarili svojo družino, ni uradno poročenih.

»Men se zdi, da je blo včas in zdej isto. Edino moj sin, ki se je mogel prav poročiti, ker ni bla iz tle. Moja sestra je bla tut zares poročena. Uni, ki so bli tle poročeni, jih je blo ene pet, šest. Pa eni v Novem mestu se tud poročijo. Grejo v cerkev, grejo na matični.«(ES36)

»Tle v naselju je večina na koruzi, ni uradno. Tlele mislim, da ene dva sta. Drugače sta pa skup pa mata otroke pa življenje gre naprej. Ni tako kot pri civilih, sej sama veš ane, maš otroka, se poročiš.«(JS31)

Eden izmed sogovornikov pove, da se mu zdi prehitro imeti otroka pri petnajstih letih, s tem se strinjata tudi dve sogovornici. Ob tem omenita, da je kar nekaj Rominj iz naselja Vejar zanosilo še pred petnajstim letom. Sogovornici potem omenita svojo hčer in sina, ki kljub starosti 30 in 18 še nimata otrok. Ena izmed njiju pove, da sinu še ne dovoli imeti zveze, saj nima narejenega vozniškega izpita, poleg tega pa ji je v pomoč pri stvareh, ki jih ne zna opraviti njena hči.

»Kaj pa vem, če bi vedel, kar vem zdeje, bi jih mel šele zdej. Po pravic povedano, bi jih imel zdej. Ne moreš otroka imet pri 15. Je narobe. Se mi zdi med 25 in 30 je najboljš.«(JS37)

»Poslušajte me, jaz imam hčerko že staro 30 let, še nikul ni bla poročena. Nisem jaz rekla, da se ona ne bi poročila, ne, ker sama ne želi. Ne tako, kot zdaj tale mladina v naselje se ženi, ena 14 let stara, pa že otrok otroka ma, to pa ni dobro. Ni res tako?«(BS38)

»Sej zdej je slabo po naselju, sej vidiš, da se že ženijo po 15 let. To nazaj ni blo, to smo sam slišal prej o drugih iz Žabjeka. Prej se niso tako mladi«(ES37)

»[...]a zdaj so pa 13, 14 let stare ene. Tam gor pa so do 12 let stare, pa so...«(ES38)

»V je star 18, pa mu jaz ne dovolim, da ima kakšno punco. On je še premlad. Jaz sem mu rekla tako, ki bo imel vozniško, nekej, da se spravi, naj ima kakšno punco. Jaz, če bom vedla, jaz mu ne bom to zdaj dovolila. In ne smem vedit, ki ne bom pustila. Pa on meni pomaga vse, vse pomaga. Tud piške bije, kruh peče, ker hčerka tega ne ve, ne ve pišk bit. On pa ve.«(ES39)

DELITEV DELA MED MOŠKIM IN ŽENSKO

Delo med ženskami in moškimi je v družinah sogovornic in sogovornikov ločeno. Delo žensk obsega skrb za gospodinjstvo in otroke, torej kuhanje, pospravljanje, čiščenje, njihova vloga je skoncentrirana predvsem znotraj njihovega doma, medtem ko je delo moških osredotočeno izven doma, omenjajo pripravljanje lesa za kurjavo in vožnjo po terenu za pridobivanje drugih virov dohodka. Nekateri sogovorniki in sogovornice dela moškega niso znali natančno določiti, večina pa se strinja, da opravljajo delo zunaj, nekateri tudi pravijo, da moški delo opravlja, le kadar ga zmore. Sogovornik omenja, da imajo le tri ženske Rominje iz naselja Vejar vozniški izpit. Pove tudi, da so ženske pogosto pod nadzorom svojih mož in je njihovo delo skrb za moškega ter upravljanje denarja v družini. Moški naj bi čedalje bolj prevzemali skrb za otroke zunaj naselja, omenja spremstvo k zdravniku, saj naj bi bile nekatere ženske zelo sramežljive. Glede skrbi za denar pove tudi, da če moškemu ne uspe pridobiti zadosti denarja, da preživi družino, je naloga ženske, da pridobi vire s prosjačenjem.

»Pa ne kuham vsakdan jaz, tudi mamica kuha.«(AS7)

»Ja ženske morajo kuhat, majo gospodinjstvo, moški, če lahko, dela. Če pa ne, pač ne.«(ES40)

»Ženska mora delat ženske stvari, moški pa svoje. Pa ne bo ženska delala moške stvari, drva pa to pa uno. Ženska mora kuhat, pospravlja, po miz, piskre lepo počistiti pa otroke mora rihtati. Sej vidite, kakšni so uni, naše dva, naša tamala gre čez blato, moramo poskrbet ženske.«(FS40)

»Vsak ima svoje delo, mož malo ven pospravlja. Ženske imajo nalogo, da kuhajo pa to, pa hčerke pomagajo. Notr za otroke skrbijo. Mož pa za delo zunaj. Tako je to, nimaš kaj.«(BS37)

»Ženska mora pospravljati, kuhat, mal zunaj pospravljati, moški majo pa bolj svoje delo, da grejo na teren kaj delat, kaj prnest in to je to.«(IS22)

»Ja ženska mora tole, gospodinjstvo delat, kuhat, pospravljati pa take stvari. Moški pa naprej, zunej.«(JS38)

»Moški morajo delat neki, ne vem. Ženska pa pospravlja, kuha, pere pa za otroke skrbi tud.«(LS27)

»Z leti se to spreminja. Bom povedal ajt, v našem naselju so 3 ženske, ki imajo izpit. Rečmo, po drugih naseljih vidim v 20 letih veliko žensk voz. Hodim v Novo mesto, hodim v Šmihel, Krško, dost žensk voz. Zato ker tud tok pismene niso tle, te mlajše, kar je 30, 35 nazaj so že nekateri pismeni, so šli izpit delat.«(KS44)

»Drugač je pa še zmerom, so pod eno komando tle. Moški, kater je poročen, vsaj jaz vidim, že jaz mal padem v to notr, včas opazim. Pa kje so moji štumfi, pa kje so moje gate, pa kje je uno, pa kje je tretje, pa dej mi pa to. Določeni sploh ne vejo, kje imajo kej v omari, vse je na ženski. »Pa dej mi vodo prštmej za brit, pa dej mi vodo prštmej za noge umiti, pa ...« Še zmerom je to. Drugač pa rečmo denar imajo večinoma ženske. Za nabavo v štacun. Ajt grejo ženske in moški, pač moški grejo po cigarete, pa »kaj rabiš, da ti prinesem«, če gre pa ornk nabavt, gre pa cela družina, ker ona točno ve, to pa to nimam, tok rabim. Skrbi za gospodinjstvo. So glavna skrb tlele otroc, kuha, še zmerom je ženska gospodinja, ane. Moški so pa, da znajo, da finance, da pridobiva. Pol je vožnja k zdravniku, gor, dol. Velikrat opazim, da tud moški vozijo otroke k zdravniku. Določeni, določeni pa še zmerom ženske. Ker vidim, da imajo ženske uno, preveč so sramežljive nekatere in če kdo vpraša, kar v tla pogleda. Moški so pa bolj ...«(KS45)

»Ženska ve, da če bo denar mela, ima zagotovljeno prehrano, vse. A če denarja ni, ona mora pol skrbet, če slučajno ni, ona more si sramoto delat, pa laufat »pa maš kavico, pa maš cukr«, ne bo šel moški fehtat. Za to je pa ženska postavljena in zato rajš vidi, da je denar pri hiši, ne da si gre sramoto delat na Cigane, ane.«(KS51)

Sogovornice in sogovorniki so med pogovori večkrat omenili tudi kuho in prehrano. Na vprašanje, kaj najraje kuhajo ali jedo, je večina kot najpomembnejšo in najbolj zaželeno hrano omenila meso. Mesa na prvem mestu ne omenjajo tri sogovornice, ena izmed njih ga je ravno takrat, ko sva opravljali intervju, shranjevala.

»Meso, to.«(LS16)

»Ti bom takole povedal, meso je taglavno.«(JS25)

»Najrajši meso, da je pečeno, pa solato pa krompir. Ne jemo vsakdan tega.«(AS6)

»Kar mam, če bi mela meso, najbolj bi kuhala, če bi ga mela vsak dan. Juho kakšno kuhamo, krompir, tenstano, solato, kakšno rižoto, pašta, kar je. Kruh pečemo sami. Kar imamo ...«(BS36)

»Jaz kar se tiče, mi smo bolj iz mesa narjeni. Sam zdaj jaz ne smem meso jest, nič. Včasih mi pride ... ja najbolj si nardim kakšno juhico, to mam jaz zelo rada. Kakšno zelenjavo, kakšno solato si naredim. Ja, moje punčke majo bolj rade makarončke, to imajo obupno rade. Tako, da ... ja. Kakšno pico jim kdaj spečem, če imam cajt, če lahko. Drugač, jaz mam rada vsako hrano, če jo kuham. Posebno rižoto mam zelo radi vsi. Danes sem mal ribice spekla.«(CS18)

»Najrajš jemo makarone, pa kar je. Zdaj mal bol dietno hrano, ker jaz mam tud sladkorno in mož. On si daje uno ... inzulin.« (ES23)

»Vam po pravici povem, kar je od hrane vse, glavno, da ni strup. Jaz nisem zbirčna za hrano.«(FS27)

»Meso ni dobro, eh, ja, lih zdej smo ga delal nekej, sej še ni pospravljeno.«(IS11)

ŠOLANJE

Sogovornica, ki se v otroštvu ni šolala, je med pogovorom omenila, da je s šolanjem na Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje začela pred rojstvom svojega drugega otroka.

»Zdej hodim v šolo, no bom šla zdej, sej sem že zdej hodila, samo zdej sem bla noseča. Na CIK. Zdej bom vidla, ko bom šla na zavod, kako bo, ko bo tamal en let star.«(LS1)

Pogovor s sogovornicami in sogovorniki je nanasel tudi na šolanje, predvsem v primerih, kjer se šolajo njihovi otroci in vnukinje oziroma vnuki. Medtem ko ena oseba pravi, da ne ve, zakaj bi bilo pomembno šolanje njenih otrok, tri osebe navajajo, da je šola pomembna predvsem zato, da se bodo otroci učili in naučili pisati, brati, da bo njihovo življenje boljše kot sedaj, da bodo lahko dobili službe, vsi trije pa dodajajo, da bodo otroci lahko pridobili vozniški izpit.

»Ne vem.«(GS3)

»Seveda, da je pomembna šola. Da bodo bolje živeli kot zdaj, da bodo dobili službe. Pa izpit za avto, sej majo tud nekateri, bolj fantje, pa majo tud nekatere ženske tle, sam nimajo avto, pa ne vozijo.«(FS39)

»Ja, da se učijo.«(HS7)

»Da bo kdaj kdo izpit mel, pa službo.«(HS8)

»Pomembna je. Ko bo enkrat star 18 let, bo vozniško delal, vsaj brat bo znal, pisat bo znal. Včasih pa tega ni blo, eden je star 50 let, pa se ne zna podpisat.«(JS10)

Sogovornica pravi, da bo njena najstarejša hčer morala šolanje dokončati na Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje (CIK) – osnovna šola za odrasle in ob tem izrazi zaskrbljenost.

»Lej tavelika bo šla v Cik in pol kaj bo? Nič. Samo, da bi šolo nardila.«(CS32)

Sogovornik omenja, da mladostniki in mladostnice, ki obiskujejo Center za izobraževanje in kulturo Trebnje, dobijo plačilo. To označi kot težavo države, saj naj bi po njegovem mnenju družine to možnost izkoriščale. Sam je tudi mnenja, da mnoge družine iz naselja Vejar svojih otrok ne bi pošiljale v šolo, če s tem ne bi ogrozili svojih prihodkov.

»Tukaj ima tudi država en problem, en problem je naredila s tem CIKom. Vsaj moje mišljenje. Zakaj ne dokončujejo osnovne šole? Prvo naj država poskrbi, da ne bo CIK plačal.«(KS34)

»Jaz povem tako, marisker ne bi otroka sploh v šolo pošiljal, če ne bi blo povezano s Centrom za socialno delo, kjer majo določene pogodbe o reševanju romske problematike in če bi jim denar nakazoval, da ne bi hodil v šolo in če bi še zmer dnar dobil, ne bi otrok sploh v šolo šel. In je pač tista meja, »če ne boš hodil, ti bomo vzel denar za pol leta«.(KS39)

Sogovornik, ki ima svoja otroka vpisana v vrtec v naselju Vejar, pravi, da je zadovoljen, da vrtec je, vendar bi raje videl, da bi njegovi otroci hodili v trebanjske vrtce, kamor hodijo otroci večinskega prebivalstva, predvsem zaradi znanja slovenskega jezika.

»Tamal je v vrtcu, letos gre v prvi razred, tamal bo šel pa zdej tlele v vrtec, ko bo tri leta star.«(JS8)

»Mislim, da je kar v redu. Bolj bi blo zarad tamalga, da bi hodu nekam v Trebnje, zarad, zastopiš, med civili, ker še tlele dost Romi hodijo in pol se pogovarjajo čist po romsko.«(JS9)

4.2.5 VIZIJA ZA PRIHODNOST

Najpogosteje omenjene želje za prihodnost so lastno zdravje oziroma moč za delo in zdravje družine, saj jih v svojih odgovorih omenja kar šest sogovornic. Pogosta želja je tudi dokončati hišo ali del hiše. Ena izmed sogovornic se želi osamosvojiti, druga si želi, da bi vsaj ena izmed njenih treh hčera končala šolo do svojega 18. leta, da se lahko potem osamosvoji. Da

hči zaključi izobraževanje in se zaposli, je želja še ene sogovornice, ki še dodaja, da želi, da hčerka naredi tudi vozniški izpit. Omenjene so tudi želje: postati babica, se zaposliti, dobiti partnerja, večkrat zapustiti naselje Vejar in obiskati Gorenjsko in morje in boljša prihodnost otrok. Ena sogovornica ne ve, kakšne so njene želje za prihodnost svojih otrok. Želja enega izmed sogovornikov je med drugim tudi dobiti denar in se z družino izseliti iz naselja Vejar med večinsko prebivalstvo, saj naj bi ga življenje v naselju omejevalo pri sklepanju stikov z Neromi.

»Jaz si želim, da bi živela, da bi imela vse po svoje. Da bi mela barako. Da bi sama zase skrbela. Tako to si najbolj želim.«(AS41)

»Zdravje, ja.«(GS33)

»Zdravje, pa da bi kaj dobila, da gor naredimo vse. Da bi to zaključili, družga pa ne rabmo.«(BS44)

»Jaz si tako želim, najbolj zdravje, pa da bi tamale bile zdrave, pa vse. Pa da bi si jaz mal zrihtala tole življenje, ko mam tole sladkorno, družga pa nič. Družga bi pa rada, da bi tamale vse šolo naredile. To si želim in to je to. Sam zdravje pa da bi tamale se lepo obnašale do ljudi, da ne bi meli težav. Jaz bi rada vidla, da bi ena punca mi šolo nardila. Bomo vidli. Saj pravim, takrat ko bodo bli 18 let stari, Maja, naj si najde službo, lej, jaz bom skrbela za njih do 18 let, pol pa ... pol bodo pa bli sami svoji lastniki.«(CS31)

»Pomoje čez 10 let bom mogoče že kakšna babica. Ne vem, lahko se pa tud kaj zgodi. Glej, nikol ne veš, evo tavelka bo že ... 15 let bo zdej, tako je, čez pet, deset let mogoče lahko že kakšna babica postanem. Nič kaj posebnega, saj pravim, samo zdravje, pa da so mi punčke zdrave. Nič družga ne rabim.«(CS33)

»Ja, da bojo vsi zdravi, mamica pa to.«(DS36)

»Zdaj mam načrte, če bi šlo to čez, če bi dobila službo, da bi imeli kopalnico. Najboljš si to želim, to je moj, kako se reče, cilj, da bi jaz to nardila, kopalnico. To za svojo družino. Za drugo pa bo že prišlo, kakšen fant al pa kaj. Tist bo že. Sem ga že mela, pa se ni izšlo. Tako, kot mi je ena v delavnicah rekla, »če ni zate, adijo« in res je tako. Če te hoče koristavat skos, adijo.«(DS35)

»Jaz bi si želela, da bi imela sobco eno, pa bolj zdravje, pa spet, da bi lahko ven šla. Mal na morje pa na Gorenjsko[...] (ES59)

»Da bi blo zmirom lepo moje življenje, da bi lahko delala, kaj češ. Če enkrat pa ne moreš delat, pa ne moreš.«(IS26)

»Da bi otroci pršli na boljše, čez par let mene ne bo, ne bom jaz vedla nič, al so na dobrem al so na slabem.«(FS41)

»Da bi imela izpit. To je najbolj pomembno. Izpit bo imela, šolo mora naredit, je pomembna. Pa da gre v službo, ona hoče bit frizerka, sej bo lahko, samo da bo najprej šola. Ona hoče to skos.«(LS30)

»Jaz bi najrajš vidu, da imata vsak svojo bajto. Če me zastopiš. Zame je to dovolj, pa recimo, če bi pršlo do dnarja, bi sigurno se preselil nekam ven iz naselja med civile. Tok, da bi še otroke pol ven. Veš, kako je tukej v naselju, vsak nerad pride. Mam tud enga kolega, ki nerad pride v naselje, me rajš pokliče v Trebnje na kavico. Sej ve, da sem Cigan, sam zarad drugih. Zastopiš, ker pol ga vidjo, pa pol govorijo, kje je bil, da so ga vidli pri Ciganih, njega je pa pol sram.«(JS41)

Rezultati moje raziskave kažejo, da se sogovornice in sogovorniki soočajo z večgeneracijsko marginalizacijo na več področjih svojega življenja, o kateri v okviru življenja Romov in Rominj govori tudi avtorica Humljan Urh (2013). Marginalizacija pomeni slabšo vključenost v družbo in neenake možnosti v primerjavi z ostalimi ljudmi iz določene družbe (Bolaffi, 2003, str. 174). Kot navaja Bolaffi (2003, str. 174–175), predvsem zaradi odnosa večinske družbe do etničnih manjšin in hkrati zmanjšane možnosti družbene mobilnosti že sama pripadnost etnični skupini predstavlja večjo verjetnost doživljanja marginalizacije. Ob tem je iz rezultatov razviden tudi vpliv oziroma součinkovanje različnih dimenzij identitet sogovornikov in sogovornic na neenakosti in prikrajšanje, ki ga doživljajo, kar lahko razložimo s konceptoma intersekcionalnosti in multiple diskriminacije (Kuhar, 2009; Hrzenjak in Jalušič, 2011). V prvem delu analize rezultatov se osredotočam na večgeneracijsko revščino sogovornic in sogovornikov, ki je razvidna skozi sliko, ki jo kažejo rezultati, saj v revščini in pomanjkanju osnovnih dobrin za preživetje živi večina sogovornic in sogovornikov že celo življenje. Revščina, kot jo definirata Dragoš in Leskošek (2003, str. 32), pojmuje »izrazito problematične kombinacije življenjskih težav pri tistih skupinah in posameznikih, ki so dlje časa izpostavljeni različnim vrstam deprivacije na pomembnejših področjih [...]«. Kot še omenjata avtorja (ibid.), vzrok za revščino predstavlja neenakost pri dostopu do življenjsko pomembnih dobrin.

Glede na rezultate lahko sklepamo, da je bilo življenje večine sogovornic in sogovornikov že iz časa njihovega otroštva zaznamovano z revščino. O pomanjkanju v otroštvu ne poročajo le tri osebe od dvanajstih, od tega dve priseljeni Rominji, ki sta mlajši od 40 let in sta se priselili k svojima partnerjema iz drugih romskih naselij v Sloveniji (ena od njiju ni spregovorila o preteklosti), ter sogovornik, ki se je v naselje priselil v iskanju zatočišča in se do priselitve ni opredeljeval kot pripadnik romske skupnosti. Slika rezultatov intervjujev, opravljenih z ostalimi devetimi sogovornicami in sogovorniki, torej Romi in Rominjami, ki so se v naselje Vejar priselili v iskanju stalne naselitve, tistimi, ki že od svojega rojstva prebivajo v Vejarju, in sogovornico, ki se je v Vejar priselila tri leta nazaj zaradi skrbi za svojo sorodnico, pa kaže,

da se njihovo življenje že vse od rojstva vrti predvsem okoli zagotavljanja sredstev za preživetje sebi in svojim družinam.

O revščini in pomanjkanju v svojem otroštvu so poročale vse štiri sogovornice, starejše od štirideset let. Kljub dejstvu, da so se vse priselile iz različnih krajev, so se iz preteklosti spominjale podobnega načina življenja, predvsem pomanjkanja osnovnih dobrin za preživetje. Z družinami so bivale v šotorih po gozdovih in se pogosto selile. Nemalokrat omenjajo, da je primanjkovalo hrane in oblačil. Njihovo preživetje je bilo odvisno od prosjačenja ter nabiranja in prodaje zelišč, gob, kasneje tudi železa in plastenk, da so si zagotovili finance ali materialne dobrine. Pridobivanje sredstev za preživetje ni bila naloga le njihovih staršev, ampak so bili v to primorani tudi otroci. Tudi v otroštvu večine sogovornic in sogovornikov, ki že vse svoje življenje živijo v naselju Vejar, je bilo prisotno pomanjkanje. Nekateri se spominjajo, da so z družinami najprej živeli v šotorih, drugi so že živeli v barakah ali hišah⁶, ki so najpogosteje obsegale en prostor, brez kopalnice ali toaletnih prostorov. Nihče kot vira dohodka iz svojega otroštva ne navaja zaposlitve družinskega člana preko pogodbe o zaposlitvi. Le ena oseba omenja državno finančno pomoč, ki jo je dobival družinski član. Spominjajo se, da so se starši preživljali z nabiranjem in prodajo pretežno zelišč in železa ter pridobivanjem uporabnih materialov z bližnje deponije, kar pa je po navedbah nekaterih omejevalo tudi pomanjkanje vozniških dovoljenj in prevoznih sredstev.

Naselje, v katerem živijo sogovornice in sogovorniki, je bilo leta 2014 z odlokom občinskega sveta in občinske uprave Trebnje odcepljeno od sosednjega naselja Hudeje in preimenovano v Vejar, do takrat se je za romsko naselje namreč uporabljalo ime sosednjega naselja Hudeje (Strategija, 2014, str. 26). Romski svetnik Matija Hočevar navaja, da je na območju današnjega naselja Vejar, ki je bilo po drugi svetovni vojni v občinski lasti, nastala vas okoli leta 1969. Iz časa pred stalno naselitvijo se spominja življenja v šotoru in selitev, ki so bile pogojene z iskanjem dela. Kot pove, je do stalne naselitve na območju današnjega naselja Vejar prišlo zaradi takratne občinske prepovedi, da se Romi zaradi kriminalnih dejanj ne smejo več seliti iz kraja v kraj (Mrak, 2010). Naselje Vejar in njegovi prebivalci so šele v letu 2006 pridobili primarno vodovodno omrežje, v letu 2009 pa kanalizacijsko in električno omrežje, vendar priključitev do omrežij zaradi nelegalnih gradenj tudi v tistem času še ni bila

⁶ Baraka, ki jo omenjajo sogovornice in sogovorniki, najpogosteje predstavlja leseno konstrukcijo, hiša pa zidano.

mogoča. Občina Trebnje je s pridobivanjem gradbenih dovoljenj za prebivalce naselja Vejar začela v letu 2010 (Strategija, 2014).

Navedeno kaže, da je večina sogovornic in sogovornikov najmanj do leta 2010 živela brez elementarnih pogojev za življenje, kot pomanjkanje tekoče vode, stranišča in elektrike poimenuje avtorica Humljan Urh (2013, str. 19). Neopremljenosti naselja z osnovno infrastrukturo se v svojih odgovorih spominjajo tudi nekatere sogovornice in sogovorniki. Sogovornica, ki se je v naselje priselila k svojemu partnerju pred šestnajstimi leti, omenja, da jo je infrastrukturna neopremljenost naselja ob njeni naselitvi presenetila. Rezultati kažejo, da so danes vidne razlike v premoženju med prebivalci naselja Vejar. Medtem ko imajo nekateri sogovorniki in sogovornice za svoj dom urejeno električno, vodovodno in kanalizacijsko omrežje, to še vedno ne velja za vse prebivalce Vejarja. Med sogovorniki in sogovornicami jih danes pet živi v baraki, štirje v hiši, dve osebi v prikolici za kampiranje, ena pa v bivalnem kontejnerju. Nihče v svojem domu ne živi sam. Ena sogovornica nima svojega priključka na električno omrežje. Šest sogovornic in sogovornikov, med njimi oba para, v svojem domu nima urejene kopalnice, v domu ene sogovornice imajo urejeno le stranišče, v domu enega para pa v narejeni kopalnici še nimajo priključene vode. Sogovornici in sogovorniku, ki sta v razmerju in živita v prikolici za kampiranje, uporabo kopalnice in stranišča omogoča sogovorničina mama, ki živi v hiši na drugi strani ceste. Starejša sogovornica omenja, da v ta namen odhaja v gozd, kar pa ji pogosto otežujejo slabše vremenske razmere. Avtorja Komac in Medvešek (2005, str. 328) kot ovire, ki pripadnikom narodnih in etničnih manjšin ter priseljencem onemogočajo dostop do dostojnih stanovanjskih razmer, navajata tudi pomanjkanje informacij in diskriminacijo, ki se lahko kažejo v odkriti ali prikriti obliki (med odkrite štejeta neupravičenost do storitev, med prikrite pa predsodke, stereotipe in neenak dostop do informacij). Ob tem je pomembno omeniti obljubo, ki jo je sogovornica dobila s strani institucij, da ji bodo omogočili toaletne prostore, vendar jih še vedno čaka. Nekaj sogovornic in sogovornikov omenja pomanjkanje opremljenosti doma z drugimi stvarmi. Dve sogovornici omenjata prenatrpanost, ena zaradi bivanja s kar sedmimi člani svoje družine, druga zaradi bivanja v premajhnem bivalnem kontejnerju skupaj s svojim vnukom in vsemi njunimi pripomočki. Omenjajo tudi zastarelost opreme in pomanjkanje omar za shranjevanje oblačil.

Iz rezultatov je razvidno, da živi večina sogovornikov in sogovornic v pomanjkanju finančnih sredstev za preživetje. Pogosto v odgovorih omenijo, da je življenje danes boljše kot v preteklosti, vendar se nekateri še vedno znajdejo v situacijah, ko jim po plačilu izdatkov, kot

so položnice, zmanjka denarja za hrano. Ob tem je pomembno omeniti, da kar osem od dvanajstih vprašanih kot prioriteto pri porabi svojega denarja navede hrano. Glede varčevanja so odgovori različni. Tri sogovornice povedo, da jim višina dohodkov ne dopušča varčevanja, izmed ostalih sogovornic in sogovornikov pa jih nekaj pove, da varčujejo oziroma so že varčevali. Omenjajo varčevanje za izboljšanje bivalnih prostorov, za gorivo, kavo in cigarete. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije, ki jih navaja Stanka Intihar (2018), je bil v letu 2017 mesečni prag tveganja revščine za enočlansko gospodinjstvo določen na 636 evrov, mesečni prag tveganja revščine za družino z dvema otrokoma, mlajšima od 14 let, pa na 1335 evrov. Po podatkih, ki jih na svoji elektronski strani navaja Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2019a), je od 1. avgusta 2018 višina denarne socialne pomoči 392,75 evra za prvo odraslo osebo ali samsko osebo ali odraslo osebo, ki je v institucionalnem varstvu. Višina denarne socialne pomoči je po podatkih Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2019a) odvisna od »[...] višine dohodkov, števila družinskih članov, premoženja, prihrankov ter zagotovljene oskrbe ter morebitnega obstoja krivdnega razloga (na primer neprijavljenosti pri Zavodu RS za zaposlovanje, prestajanje zaporne kazni ...). Če izvzamemo denarne in materialne vire, ki jih pridobivajo sogovornice in sogovorniki in njihove družine preko prosjačenja, občasnega dela na črno nekaterih, nabiranja, zbiranja in prodaje različnih dobrin na črno ter pobiranja z bližnje deponije in obdelovanja zemlje, je preživetje sogovornic in sogovornikov trenutno odvisno predvsem od socialnih prejemkov. Sogovornice in sogovorniki najpogosteje omenjajo denarno socialno pomoč, eden izmed sogovornikov pa omenja tudi upravičenost Romov in Rominj iz naselja Vejar, da dvakrat letno zaprosijo za izredno denarno socialno pomoč in enkrat letno za občinsko denarno pomoč. Nekaj oseb pove, da so prošnje za izredno denarno socialno pomoč že dobili zavrnjene ali pa jim je bila ta odobrena v manjšem znesku, kot bi potrebovali, zaradi česar jim je zmanjkalo sredstev za druge življenjsko pomembne pripomočke. Poleg tega nekaj oseb navaja primere, kjer ne razumejo odločitev ali odločb organov, od katerih so odvisni njihovi prihodki. Ker niso znani podatki o tem, kako ima posamezen sogovornik ali sogovornica urejeno gospodinjstvo in ali so v gospodinjstvo vključene vse osebe, ki živijo z njimi, poleg tega ne vemo, ali osebam, ki so bile zaposlene, trenutno pripada katero od denarnih nadomestil, ne moremo natančno določiti višine njihovih prihodkov. Lahko pa glede na dane podatke sklepamo, da v primeru, da v obzir vzamemo le socialne prejemke, večina sogovornic in sogovornikov nima zadostnih sredstev, da bi si zagotovili dostojno življenje. Ob tem je pomembno omeniti, da ena oseba, vključena v raziskavo, trenutno ne ve, če je zaradi svoje odločitve, da predčasno zaključi zaposlitev preko javnih del, sploh upravičena do

kakršne koli denarne socialne pomoči ali nadomestila, tako da obstaja možnost, da je trenutno popolnoma brez lastnih dohodkov in je povsem odvisna od podpore svojih staršev.

Sogovornice in sogovorniki so v odgovorih navedli tudi doseženo stopnjo izobrazbe in potek svojega izobraževanja. Izmed dvanajstih sogovornic in sogovornikov ima osnovnošolsko izobraževanje dokončano le pet oseb, izmed teh sta se dve osebi priselili v naselje kasneje. Izmed Rominj, starejših od štirideset let, ki v prejšnjem delu navajajo podoben način življenja v otroštvu, se nobena ni šolala. Kot razlog navajajo pogoste selitve in neugodne vremenske razmere. Sklepamo lahko, da šolanje otrok v času, ko je bila skrb osredotočena predvsem na pridobivanje sredstev za preživetje tako s strani otrok kot njihovih staršev, ni bilo prioriteta. Med Rominjami in Romi, ki že od otroštva živijo v Vejarju, sta sogovornik in sogovornica, ki svoje starosti ne znata natančno določiti, vendar sta oba mnenja, da sta stara okoli trideset let in se v otroštvu ravno tako nista šolala. Sogovornica omeni, da je s šolanjem pričela nekaj let nazaj, vendar ga je zaradi nosečnosti in rojstva drugega otroka prekinila. Izmed preostalih treh, ki vse svoje življenje živijo v naselju Vejar, je en sogovornik dokončal osnovnošolsko izobraževanje do svojega 15. leta starosti v okviru Osnovne šole Trebnje, dve sogovornici pa po petnajstem letu na Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje preko osnovnošolskega izobraževanja za odrasle. Obe sta do petnajstega leta zaključili sedem razredov osnovne šole, dva pa kasneje. Le ena sogovornica izmed petih, ki živijo v naselju Vejar celo življenje, se je po končanem osnovnošolskem izobraževanju še dodatno izobraževala. Na Centru za izobraževanje in kulturo Trebnje je opravila kuharski tečaj s pridobitvijo nacionalne poklicne kvalifikacije v okviru projekta, namenjenega le Rominjam in Romom. Pove tudi, da je tečaj takrat opravljalo sedem Rominj. Ob tem je zanimiva izjava druge sogovornice, ki pravi, da se je sama odločila, da šolanja po končanem osnovnošolskem izobraževanju ne bo nadaljevala. Izmed ostalih treh sogovornic in sogovornikov, ki so se v Vejar priselili kasneje, se ena sogovornica ni šolala, dva pa sta zaključila osnovnošolsko izobraževanje. Sogovornica pove, da ni popolnoma prepričana, če je šolanje zaključila v celoti, saj se je kmalu za tem priselila k partnerju v naselje Vejar, sogovornik pa se je vključil s srednjo šolo, vendar te ni dokončal.

Čeprav iz podatkov ni mogoče razbrati, zakaj so le trije izmed Rominj in Romov, rojenih v naselju Vejar, dokončali osnovnošolsko izobrazbo, lahko na podlagi spominov na življenjske razmere iz njihovega otroštva, torej revščine in pomanjkanja, ter na podlagi izobrazbe starejših sogovornic sklepamo o razlogih. Poleg neurejenih bivalnih razmer in pomanjkanja osnovnih sredstev za preživetje omenjata dve sogovornici diskriminacijo in stigmatizirajoč odnos, ki sta ga kot šolarki doživeli s strani svojih sošolk in sošolcev. V enem primeru je šlo

za lažno obtožbo za krajo, v drugem primeru pa za javno izpostavljanje s strani sošolca zaradi etnične pripadnosti sogovornice. Ob tem je pomembno omeniti opažanje enega od sogovornikov, ki nakazuje na neenak izhodiščni položaj romskih otrok iz naselja Vejar ob njihovi vključitvi v šolanje. Pove, da so prebivalci Vejarja šele v zadnjem desetletju v medsebojnih pogovorih začeli uporabljati slovenski jezik, prej pa se je uporabljala izključno romščina.

»Sam pa res, da zdej v parih letih, da se je tok spremenil, ne vem, v zadnjih 10 letih, da že družine med seboj slovenski jezik govorijo. Ker prej ni blo tega, je bil sam romski.«(KS2)

Hkrati le ena izmed sogovornic omenja, da je pred vstopom v šolo obiskovala vrtec. Obiskovala je segregiran oddelek vrtca v Trebnjem, kamor so hodili le otroci Romov in Rominj, ravno tako je bil ločen organiziran prevoz. Otroci iz naselja Vejar, ki obiskujejo vrtec danes, še vedno večinsko obiskujejo segregiran oddelek, saj ta stoji v samem naselju Vejar. O težavah, ki jih prinašajo ločeni oddelki vrtcev, govori tudi eden izmed sogovornikov, čigar otrok hodi v vrtec v naselju. Sogovornik bi rajši videl, da bi svojega otroka vpisal v vrtec v Trebnje, kjer je več otrok Neromov, saj se v oddelku vrtca v naselju otroci pogovarjajo predvsem v romskem jeziku, kar pa lahko kasneje otroku predstavlja težave pri vključevanju v osnovno šolo.

»Ja, veš da, ko ga bo jebalo od začetka mal, prvi razred ga bo jebalo, stoposto.«(JS43)

Sogovornice in sogovorniki omenjajo ovire, zaradi katerih težje dostopajo do drugih virov dohodka. Zaradi redkejših stikov z večinskim prebivalstvom, težav v sporazumevanju ter sramu danes redkeje prosjačijo po hišah Neromov. Kot omenjajo nekateri, jih pri nabiranju gob omejuje zakonsko določena količina gob, ki jo lahko naberejo. Poleg tega povedo, da je pobiranje in prodaja papirja zakonsko prepovedana in jih policija kaznuje z visoko kaznijo. O prodaji železa pa sogovornik omeni potrebno prijavo davčni upravi, zaradi česar so prikrajšani do velikega dela dobička. Sogovornice in sogovorniki si materialnih virov, kot je na primer les za kurjavo, ne morejo zagotoviti sami, saj niso lastniki zemlje oziroma gozdov. Pogosto so pri pobiranju lesa kaznovani, tudi v primeru lastnikovega dovoljenja, saj jim policija ne verjame.

Pogosti vir dohodka v družinah sogovornic in sogovornikov je delo na črno. Omenjena so različna dela pri neromskem prebivalstvu ali sorodnikih, eden izmed sogovornikov omenja popravilo računalnikov. Trenutno preko pogodbe o zaposlitvi ni zaposlen nihče izmed

sogovornic in sogovornikov. Tudi v naselju Vejar naj bi bilo danes zaposlenih le nekaj oseb. Dve sogovornici omenjata, da sta bila sin in oče že zaposlena preko pogodbe o zaposlitvi, vendar sta bila odpuščena. V enem primeru je bil oče s strani delodajalca označen za nesposobnega za delo oziroma za »lenuha«, v drugem primeru pa je bil sin sogovornice zaposlen le en mesec. Sogovornica doda, da danes trg dela ni dostopen niti Neromom in kako naj s sovražnim odnosom, ki ga ima večinsko prebivalstvo do Romov, sami pričakujejo delo. Poleg poniževanja in slabše dostopnosti do trga dela kot razloge za nezaposlenost nekateri omenjajo lastno bolezen ali bolezen bližnje osebe, za katero so skrbeli. Navajajo tudi nepismenost, zadržanost, skrb za otroke ter izgubo dela zaradi pomanjkanja prevoza do delovnega mesta v primerih, ko sogovornice in sogovorniki nimajo vozniškega dovoljenja ali vozila. Izmed dvanajstih sogovornic in sogovornikov ima le en opravljen vozniški izpit in svoje vozilo, med preostalimi pa nekateri hodijo peš, v drugih primerih pa jim s prevozom pomagajo člani družine. Najpogosteje ima v družini vozniški izpit in vozilo moški. Med sogovornicami in sogovorniki so bili preko pogodbe o zaposlitvi zaposleni štirje, od tega tri osebe, ki od rojstva živijo v romskem naselju in so mlajši od 30 let, ter sogovornik, ki se je v romsko naselje priselil kot Nerom in je star 40 let. Eden je do zaposlitve prišel preko svojega bratranca. Zaposlen je bil v zasebnem podjetju in bil odpuščen zaradi stečaja podjetja. Razvidno je, da velik del zaposlitev predstavljajo javna dela, saj so bile preostale tri osebe zaposlene preko javnih del na Centru za socialno delo Trebnje, ki je z reorganizacijo centrov za socialno delo leta 2018 postal enota Centra za socialno delo Dolenjske in Bele krajine. Svoje delo so večinsko opravljali v Dnevnom centru Kher šu beši, v programu s področja socialnega varstva, ki ga sofinancirata Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti ter Občina Trebnje in deluje z »namenom izboljšanja položaja otrok in mladostnikov iz romskega naselja Vejar« (Gorjanec, 2017, str. 38). Med vire dohodka vključuje sogovornik, ki je opravljal delo v Dnevnom centru Kher šu beši, tudi podpisan pisni dogovor o prostovoljskem delu po zakonu, ki ureja prostovoljstvo in opravljanje prostovoljnega dela, kar mu omogoča višjo denarno socialno pomoč. S podpisanim dogovorom o prostovoljskem delu pripada sogovorniku po navedbah na elektronski strani Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2019a) po zakonu dodatek za delovno aktivnost. Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju trga dela (2013) predpisuje, da so javna dela namenjena ljudem, ki so več kot eno leto neprekinjeno prijavljeni v evidenci brezposelnih oseb. Po Katalogu ukrepov aktivne politike zaposlovanja Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2019b) imajo brezposelni Romi, ki ustrezajo prej navedeni skupini ljudi za zaposlitev preko javnih del, možnost, da se zaradi

stanja na trgu dela ponovno vključijo v javna dela tudi po prvem letu dela. Delo je omejeno na 24 mesecev zaposlitve pri istem izvajalcu. Tako sogovornik, ki je bil zaposlen v samostojnem podjetju, kot sogovornici, ki sta bili zaposleni preko javnih del, omenjajo, da bi se v prihodnosti radi ponovno zaposlili, ena izmed njih ima že načrtovano delo preko javnih del v Osnovni šoli Trebnje.

Kot najpogostejši vir pomoči sogovornice in sogovorniki omenjajo družino in ostalo sorodstvo, med njimi tudi tiste, ki ne živijo v naselju Vejar. Kar nekaj jih omeni, da finančne pomoči s strani ostalih prebivalcev naselja ne morejo pričakovati, saj tudi sami nimajo zadostnih virov za lastno preživetje, nekateri pa nočejo pomagati oziroma je njihova finančna pomoč pogojena z visokimi obrestmi.

Sovpadanje socialne in etnične stratifikacije oziroma součinkovanje revščine in etnične pripadnosti je razvidno tudi iz socialnih mrež ter dostopa do storitev sogovornic in sogovornikov. Medtem ko med najpomembnejše stike uvrščajo svoje družinske člane, ostale sorodnike in določene prijatelje iz Vejarja, imajo med neromskim prebivalstvom prijatelje in prijateljice le redki. V nekaj primerih so omenjeni moški člani družine kot tisti, ki imajo več prijateljev med neromskim prebivalstvom. Sogovornici imata prijateljice in prijatelje med bivšimi sodelavkami in sodelavci Dnevnega centra Kher šu beši in Centra šolskih in obšolskih dejavnosti, ena sogovornica pa omenja obiske mame in babice svojega moža. Med najpomembnejše stike oziroma prijatelje Nerome vključuje le sogovornik, ki je bil zaposlen v zasebnem podjetju. Dve sogovornici omenita, da med neromskim prebivalstvom pogosto občutita diskriminacijo, predvsem sta deležni neprijetnih pogledov. Medtem ko nekaj oseb pri dostopu do različnih storitev ne občuti neenake obravnave, pa nekateri omenjajo stigmatizirajoč odnos, ki so ga deležni. Pri obisku zdravnika omenjajo soočanje z javnim izpostavljanjem in neenako obravnavo ob spremljanju drugih družinskih članov. V trgovinah so deležni družbene kategorizacije in so obravnavani kot pripadniki homogene skupnosti. Tri sogovornice so se že soočile s spremljanjem pri nakupovanju ali celo prepovedjo vstopa v trgovine zaradi obtožb, da Romi in Rominje v trgovinah kradejo. Ravno tako se s stigmatizirajočim odnosom zaposlenih nekateri srečujejo pri obisku gostišč ali barov, ponovno so deležni predvsem neprijetnih pogledov in izpostavljanja. Sogovornica omenja tudi dogodek, kjer se je zbala, da bo zgolj zaradi svoje etnične pripadnosti obtožena za krajo denarja, ki ga je gost pustil kot napitnino natarju in je bila le ona poleg sodelavk priča, da je natar napitnino vzel. Poleg tega je omenjena diskriminacija na Zavodu za zaposlovanje ter banki. Dostop do določenih dobrin jim poleg diskriminacije s strani zaposlenih onemogoča

tudi neopremljenost z znanjem, kako dostopati do določenih organizacij, natančneje sogovornici omenjata humanitarni organizaciji Rdeči križ in Karitas. Ob tem omenita tudi dejstvo, da so Romi in Rominje iz drugih naselij upravičeni do paketov pomoči, v Vejarju pa jih ne dobi nihče, poleg tega sogovornica, ki je še nekaj let nazaj živela v drugem romskem naselju, pove, da je v tistem času pakete dobivala dostavljene na dom. Zanimivo je, da se je teme Karitasa in Rdečega križa dotaknil tudi eden izmed sogovornikov, ki pove, da so bili vsi Romi in Rominje iz naselja Vejar v preteklosti deležni pomoči s strani organizacij, kot je Rdeči križ, vendar so jim pomoč ukinili na podlagi »previsokih« dohodkov.

»Od začetka so dobival na Rdečem križu, se je veliko dobivalo, enkrat na teden, enkrat na mesec. Pa ko so enkrat na Rdečem križu vidl, kok se dobiva, pet-, šestčlanska družina, 1400, 1500 evrov, a k njim hodijo en zaposlen, ki dobiva 600 evrov na mesec, pa se ne preživijo in so ukinl. In zdej prov preverjo, kok ima dohodka na socialni, da pol vidjo, da lahko dajo. Ker prej so vse povrh delal. Ker ene družine tle dobijo več tisoč evrov, ker jih je tok v hiši.«(KS52)

Zanimivo je dejstvo, da so na elektronski strani Rdečega križa Slovenije (Rdeči križ Slovenije, 2018) med drugimi kategorijami upravičencev do materialne pomoči, kot so prejemniki denarne socialne pomoči, brezposelni z ali brez nadomestila, navedeni tudi Romi. Rdeči križ Slovenije (ibid.) hrano in materialna sredstva za pomoč ljudem pridobiva preko Sklada za evropsko pomoč najbolj ogroženim ter Operativnega programa za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014–2020 Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Kot je navedeno v dokumentu Operativni program za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014–2020 (OP, 2014), so do pomoči upravičene osebe, ki jih kot take definirajo partnerske organizacije, torej v tem primeru Rdeči križ Slovenije, na podlagi predloženih dokumentov ali presoje, da oseba potrebuje pomoč. Obseg pomoči osebi oceni predstavnik partnerske organizacije, ob tem pa se mora upoštevati enakost spolov ter preprečevati »vsakršna diskriminacija na podlagi spola, rase ali etičnega porekla, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti« (OP, 2014). Glede na ekonomsko stanje večine sogovornic in sogovornikov, predvsem sogovornice, stare 64 let, ki v gospodinjstvu živi s svojim vnukom, brez toaletnih prostorov, in ki je med pogovorom navedla, da ji je bila preko telefonskega klica pomoč s strani ene izmed humanitarnih organizacij zavrnjena, je mogoče sklepati, da je mnogim pomoč s strani humanitarnih organizacij onemogočena zaradi pripadnosti etnični skupini oziroma subjektivne presoje, da do pomoči niso upravičeni. To sem preverila tudi s telefonskim klicem na Rdeči križ Slovenije – Območno združenje Trebnje. Delavka, ki skrbi za preko 500 prejemnikov pomoči, mi je zaupala, da je oseba upravičena do pomoči s strani Rdečega križa po oddani vlogi, po

kateri preverijo finančne prihodke osebe, njeno socialno mrežo in nato za vsako osebo posebej strukturirajo potek pomoči. Povprašala sem jo tudi, kako poteka pomoč Rominjam in Romom iz naselja Vejar. Sogovornica mi je odgovorila, da gre v primeru »romske tematike« za drugačen način, saj imajo pravilo, da jim zagotovijo pomoč le na pobudo Centra za socialno delo, pogosteje takrat, ko se oseba odloči, da se izseli iz romskega naselja. Sogovornica je še dodala, da če bi želeli pomagati vsem Romom in Rominjam iz naselja Vejar, bi morali postati drugi Center za socialno delo in bi morali vso svojo pomoč nameniti le njim. Na vprašanje, ali bi bila Rominja, stara 64 let, ki živi brez toaletnih prostorov, upravičena do njihove pomoči, pa je bil njen odgovor pritrdilen, vendar bi morala ravno tako kot vsak oddati vlogo v njihovih prostorih (osebna komunikacija, 16. 4. 2019). Odgovor potrjuje, da Romom in Rominjam iz naselja Vejar zgolj zaradi njihove etnične pripadnosti in obravnave kot pripadnikov homogene skupnosti ni zagotovljena pomoč pod enakimi pogoji kot ljudem, ki niso Rominje in Romi, oziroma jim pomoč ni zagotovljena pod enakimi pogoji zaradi življenja v romskem naselju Vejar. Pomembno je izpostaviti, da zaradi neenake obravnave tudi osebe, ki zaradi pomanjkanja živijo v življenjsko ogrožajočih situacijah, kot je omenjena 64-letna gospa, izpadejo iz sistema pomoči.

Na posameznikove aspiracije vplivajo že zgodnje življenjske izkušnje, ki oblikujejo sposobnost osebe, da izkoristi ponujene priložnosti. Veliko vlogo pri tem igra izkušnja diskriminacije in stigmatizacije, saj se posameznikove aspiracije in pričakovanja oblikujejo preko ponotranjenih prepričanj za uspeh ali neuspeh. Otrokom, ki živijo v revščini, se ekonomska in socialna obzorja postopoma krčijo, kar pa vpliva na njihova nadaljnja pričakovanja (Bird, 2007). Sogovornice in sogovorniki so v pogovoru o prihodnosti večinoma govorili o svojih željah, le nekaj oseb ima izdelane načrte za svojo prihodnost. Možen razlog za to je dejstvo, da sem bila pogosto primorana vprašanja o prihodnosti zastaviti na več različnih načinov, saj nekaj oseb ni natančno razumelo, kaj jih sprašujem. Pogosto so bili načrti za prihodnost podani že pri drugih temah pogovora, vendar jih pri vprašanju o viziji za prihodnost niso ponavljali. Pri pogovoru z dvema osebama se teme prihodnosti nismo dotaknili. Največ odgovorov sem dobila z vprašanjem, kjer si sogovornice in sogovorniki predstavljajo svoje življenje čez nekaj let. Iz rezultatov je razvidno, da sta najpogosteje omenjeni želji: lastno zdravje oziroma zdravje družinskih članov (6 oseb) ter izboljšati svoj dom ali se preseliti oziroma stanovanje nadgraditi za svoje otroke (8 oseb). Ena sogovornica si želi večkrat na izlete na morje in na Gorenjsko. Nekaj oseb z otroki si želi, da bi njihovi otroci zaključili šolanje, opravili vozniški izpit, se zaposlili ali osamosvojili, vendar niso vsi sogovorniki in

sogovornice v govoru o prihodnosti omenjale svojih otrok in tudi obratno, nekateri so omenjali le prihodnost svojih otrok. Ena izmed sogovornic je pri vprašanju o prihodnosti omenila lastno zdravje, pri podvprašanju o prihodnosti svojih štirih otrok pa je bil njen odgovor »ne vem«. Zaključek šolanja otrok ni natančno definiran, vendar nihče ne omenja nadaljevanja šolanja oziroma srednješolskega izobraževanja, ena izmed sogovornic le omeni, da si želi, da po zaključku šolanja otroci do 18. leta najdejo zaposlitev. Zanimivo je, da je pri vprašanju o svoji prihodnosti le ena sogovornica omenila, da načrtuje zaposlitev. Gre za sogovornico, mlajšo od 30 let, brez partnerja, ki živi s svojimi starši ter brati oziroma sestrami in je že bila zaposlena preko javnih del. Sogovornik in sogovornica, ki med pogovorom omenjata željo po nadaljnji zaposlitvi, saj sta že bila zaposlena preko pogodbe o zaposlitvi, je v viziji za svojo prihodnost ne omenjata. Pomembno je omeniti, da eden izmed sogovornikov upa, da v prihodnje pridobi dovolj denarja, da se bi lahko izselil iz romskega naselja. Po njegovih besedah ga življenje v naselju ovira pri vzdrževanju stikov s prijatelji Neromi zaradi predsodkov, ki o Romih in Rominjah veljajo med večinskim prebivalstvom. Gre za sogovornika, ki je že bil zaposlen preko pogodbe o zaposlitvi in ki med najbližje socialne stike šteje prijatelje, ki niso Romi. O viziji za prihodnost nekaterih sogovornic in sogovornikov lahko sklepamo tudi iz odgovorov o pomenu šolanja njihovih otrok oziroma vnukov in vnukinj. Ena sogovornica izmed štirih oseb, ki so se med pogovorom dotaknile te tematike, ne ve, zakaj bi bilo šolanje njenih otrok pomembno. Ostale tri osebe navedejo, da je šolanje pomembno, da bodo otroci opravili vozniški izpit. Dve izmed treh omenita zaposlitev, ena izmed njiju šolanje vidi tudi kot strategijo za boljše življenje v prihodnosti. Ena oseba poleg vozniškega izpita omeni, da je šolanje pomembno predvsem zato, da se bodo otroci naučili brati in pisati. Nihče ne omenja nadaljevanja šolanja. Pridobljene rezultate lahko primerjamo z rezultati, ki jih je s svojo raziskavo pridobila avtorica Baranja (2018), ki je raziskovala vlogo izobraževanja v življenju pripadnikov prekmurske romske skupnosti ter spodbude in ovire, ki so jih deležni med izobraževanjem. Razvidno je, da kar 86 odstotkov anketiranih staršev osnovnošolcev in osnovnošolk, vključenih v raziskavo, želi, da bi njihovi otroci nadaljevali izobraževanje tudi po končani osnovni šoli, vendar je ob tem pomembno omeniti, da je kar 70,3 odstotka od 27 anketiranih staršev končalo osnovnošolsko izobraževanje. Med sogovornicami in sogovorniki te raziskave pa je šest oseb z otroki, mlajšimi od petnajst let, od katerih so osnovnošolsko izobraževanje zaključili le trije. Da je izobrazba pomembna za njihove otroke, trdijo štiri osebe z otroki, mlajšimi od petnajst let, in sicer dve osebi z zaključenim osnovnošolskim izobraževanjem in dve osebi, ki ga nista zaključili. Mnenju se pridruži tudi sogovornica, starejša od 40 let, brez osnovnošolske

izobrazbe, ki ima vnukinje in vnuke mlajše od petnajst let in ki izobrazbo vidi kot strategijo do boljšega življenja s pridobitvijo zaposlitve in vozniškega izpita. Pomembno je omeniti, da se v nekaterih pogovorih sogovorniki in sogovornice teme izobraževanja niso dotaknili. Kot navaja Kabeer (2000), poleg revščine in diskriminacije na otrokovo izobrazbo vplivajo tudi aspiracije in vrednote staršev, ki se tako kot revščina prenašajo medgeneracijsko. Starši otrok podedujejo pogled na svet svojih staršev in ga prenašajo na svoje otroke. Če v njihovem pogledu izobrazba ni opcija, bo takšen pogled najverjetneje prenesen na otroke. Avtorica (ibid.) poudarja, da se odnosi med starši in otroki konstruirajo v okviru materialne realnosti družine, kar pomeni, da staršem, ki živijo v revščini, investicija v otrokovo izobraževanje lahko predstavlja žrtvovanje sredstev, obenem pa rezultati investicij niso zagotovljeni. Navedbe lahko povežemo z rezultati te raziskave, kjer je razvidno, da je večina sogovornic in sogovornikov ter njihovih družinskih članov, če izvzamemo osebe, ki so se v romsko naselje priselile v zadnjih 20 letih in niso starejše od 40 let, živi v revščini že celo življenje, kot so tudi generacije pred njimi in danes njihovi otroci. Razvidno je, da danes nekateri, vendar redki sogovorniki in sogovornice v izobraževanju vidijo pot do boljšega življenja, predvsem za svoje otroke in vnuke oziroma vnukinje, vendar dlje od primarne izobrazbe ne ciljajo. Ena izmed sogovornic med pogovorom večkrat izrazi skrb za hčerino prihodnost, ki po njenih besedah najverjetneje ne bo zaključila osnovnošolskega izobraževanja do petnajstega leta, kar pomeni, da bo morala šolanje dokončati preko osnovnošolskega izobraževanja za odrasle, to pa za sogovornico pomeni konec nadaljnjih možnosti. Gre za sogovornico, ki je dokončala osnovno šolo in se je v naselje Vejar priselila k partnerju. Dokazano je, da v primerjavi z neizobraženimi starši otrok izobraženi pogosteje pošiljajo svoje otroke v šolo. Izpostavljen je predvsem pomen izobrazbe matere (Montgomery et al., 1999; Fuller in Liang, 1999 v Kabeer, 2000, str. 477). Pomemben faktor, da sogovornice in sogovorniki ne omenjajo nadaljnjega izobraževanja, prepoznavam iz lastnih pogovorov z Rominjami in Romi iz naselja Vejar, ki niso bili vključeni v raziskavo, vendar se z njimi srečujem ob svojem delu v Dnevnem centru Kher šu beši. Opažam predvsem neosveščenost oziroma slabo zavedanje med Romi in Rominjami iz naselja Vejar, kaj nadaljevanje izobraževanja sploh pomeni oziroma kakšne druge možnosti razen takojšnje zaposlitve ima otrok po končani osnovni šoli (osebna komunikacija, 2018–2019). Ravno tako sogovornice in sogovorniki iz pričujoče raziskave v odgovorih o razlogih, zakaj je izobrazba pomembna, ne omenjajo življenjskih želja za svoje otroke, ki ne bi bile osredotočene zgolj na preživetje. Med razlogi za izobraževanje so tako omenjeni: boljše življenje, možnost, da dobijo zaposlitev (vendar je ta konkretno definirana le v primeru, ko želi hčerka sogovornice postati frizerka, in v primeru, ko sogovornica pove, da

če se bi hčerka želela zaposliti, naj se zaposli preko javnih del v dnevnem centru v naselju), se naučiti brati in pisati ter pridobiti vozniško dovoljenje.

Med svojim delom v Dnevnem centru Kher šu beši pogosto opažam, da otroci ne obiskujejo pouka redno. Pogosto tudi sami ne vedo, kakšni so razlogi, da so ostali doma oziroma je njihov odgovor, da so zaspali. Prav tako tudi njihovi starši pogosto odgovorijo, da je otrok zaspal in krivdo prevajajo nanj (osebna komunikacija, 2018–2019). Eden izmed sogovornikov, vključenih v raziskavo, omenja, da je odsotnost otrok od pouka pogostejša, kadar so v naselju zabave, zaradi česar starši večkrat odidejo po zdravniška opravičila. Da zabave Romi in Rominje pogosto prirejajo med tednom in ne le za vikend, pa je razvidno iz drugega odgovora sogovornika, ki poleg pitja kave in alkohola označi zabave za romsko kulturo.

»[...]sam se pa vid, kdaj so v naselju žurke in naslednji dan ni nobenga v šol, vsi pr zdravniku.«(KS56)

»Če se jaz odločim, da bom na pondelk naredu fešto, jo bom naredu, mi pride Mambo Kings špilati in adijo. Ne rabim dovoljenja za fešto, ne rabim nič. Ti pa, če boš hotla fešto narditi, boš rabla najprej na Občini dovoljenje. Ne gre tle noben po dovoljenje, razen ene dvakrat je blo, ko se jih je pelal 6 na krst, so ble dve, tri skupine, da so bli lahko celo noč. Drugač pa ne, ko bojo pršli, bojo prekinl, pa bojo prekinl. Al pa ne vem, delajo fešto, policaji pridejo »bolj potih«, se v garažo zaprejo in fešta dalje. To je. In to se ne bo spremenil, to je romska kultura, kava, žuranje, alkohol.«(KS60)

Med odgovori izstopajo navedbe ene osebe, ki je v intervjujih razkrila, kako sama vidi izobraževanje med Romi in Rominjami iz naselja Vejar. Navedbe te osebe sovpadajo z razlago medgeneracijskega prenosa revščine ter s tem aspiracij in vrednot (Kabeer, 2000). Kot pove, prebivalci Vejarja redkeje poskrbijo za otrokov obisk pouka, saj sami v tem ne vidijo pomena za njihovo preživetje. Po njegovih besedah se zanašajo na dejstvo, da tudi sami niso hodili v šolo in so preživeli, po drugi strani pa večkrat povedo, da tudi izobraženi Neromi ne dobijo zaposlitve in kako naj glede na izkušnje neenakosti in diskriminacije pričakujejo, da bodo potem dobili priložnost Romi in Rominje.

»Zato ker, njihovo mišljenje. »Itak, sej tud če bo mel šolo, sej tud Slovenci ne dobijo službe«, kot »sej mi tud nimamo šole, pa smo preživel«. Pa je bilo včas drugač, en je imel v družini izpit, so šli na kosovno, da so pobiral za celo sezono kosovno in čez zimo je imela cela družina za preživet in so vse dobil.« (KS40)

Oseba takšno razmišljanje zavrača in ga kritizira, hkrati pa se sprašuje, kakšno bo življenje sovaščanov čez desetletja glede na to, da njihovo mišljenje ostaja enako, sistem pa se spreminja. Posebej omenja pridobivanje vozniškega dovoljenja in zakonske spremembe na

tem področju, saj so ga v preteklosti lahko Romi in Rominje pridobivali tudi z ustnim zagovorom.

»Sam to se je spremenil, kosovnih ni več in oni pravijo »sej Slovenci ne dobijo, kako bo naš dobil«, kaj bo čez 30 let? Ja in zdej še to kao neki zakon, da če nimaš osnovne šole, ne moreš izpita za avto delat. In to, kar je bilo včas, ki so jih ustno sprašval. Ne moreš ti, kako boš vedel, kam greš, če ti na tabli piše Ljubljana, če ne znaš prebrat.«(KS41)

Ena oseba je mnenja, da brez omejevanja prejemanja denarne socialne pomoči preko sklenjenih dogovorov o reševanju socialne problematike veliko staršev iz naselja Vejar svojih otrok ne bi pošiljalo k pouku. Humljan Urh (2013, str. 51) omenja, da se Rominjam in Romom denarna socialna pomoč pogosto pogojuje že na podlagi njihove etnične pripadnosti oziroma glede na percepcijo Romov in Rominj kot homogene skupine prebivalstva, medtem ko se ostalim prejemnikom pogojuje individualno. Čeprav sogovornik omejevanje denarne socialne pomoči označi kot koristno, saj opaža, da otroci pogosteje obiskujejo pouk, pa Humljan Urh (2013) pogojevanje in omejevanje denarne socialne pomoči Rominjam in Romom označi za institucionalni razizem. Avtorici Hribar in Gutić (2010, str. 146) opozarjata na posledice omejevanja pomoči, saj lahko družina s tem ostane brez ključnih dohodkov za svoje preživetje in je lahko življenje otrok ogroženo. Zapisano je razvidno tudi iz rezultatov, saj glede na višino dohodkov sogovornic in sogovornikov ter zakonsko zagroženo kazen ter omejitev denarne socialne pomoči lahko ostanejo brez vsakršnega dohodka. Poleg tega pa lahko iz navedb dveh sogovornic ugotovimo, da omejevanje denarne socialne pomoči ne pripomore k motivaciji samih otrok k obiskovanju pouka, saj so težave drugega izvora. Sogovornica pove, da rada vidi, da njena vnukinja obiskuje šolo, vendar ravno danes ni šla k pouku, saj jo je v šoli sošolec brcnil in jo je bolela glava. Druga sogovornica pa, medtem ko omenja dobre odnose z zaposlenimi v Osnovni šoli Trebnje, pripoveduje o nečakinji, ki hodi v prvi razred osnovne šole, vendar pouka ne obiskuje rada. Sogovornica skuša pripomoči k višjemu obisku tako, da jo spremlja med poukom.

»Rada vidim, da gre, samo danes je tako jokala, k meni je prišla, da jo tako glava boli, da ne more it. Dans se je bala it, da jo je en fantek brcnu, pa sem rekla, da ni za to nič, da se otroci igrajo, pa dans ne bojo nič nardil. In to je tako blo, vidiš.«(IS3)

Iz rezultatov je razvidno, da v družinskih strukturah in delitvi dela med moškim in žensko v družinah sogovornic in sogovornikov prevladujejo patriarhalni vzorci. Vseh sedem ljudi, ki so odgovorili na vprašanje o delu ženske in delu moškega v svoji družini, pove, da delo ženske obsega predvsem kuhanje, pospravljanje, čiščenje, torej gospodinjstvo in skrb za otroke.

Vloga ženske se kaže predvsem doma, medtem ko je vloga moškega osredotočena na delo izven doma in tudi na skrb za pridobivanje dodatnega dohodka. Pogosto so ženske tudi med pogovorom o drugih temah navajale, da rade kuhajo in pospravljajo. Ta odgovor je bil pogost med vprašanji o interesih oziroma o tem, kaj radi počnejo čez dan. Med odgovori je zanimivo, da je delo ženske natančno definirano, medtem ko delo moškega, ki naj bi potekalo predvsem zunaj doma, največkrat ni natančno opredeljeno. Ena izmed oseb omenja, da je delo ženske pogosto tudi nakupovanje, skrb za moškega in upravljanje z denarjem. Poleg tega je omenjeno tudi, da je v primeru, ko moški družini ne zagotovi zadostnega dohodka, ženska tista, ki začne prosjačiti po hišah, da lahko preživi družino. Zanimivo je, da vlogo ženske kot gospodinje in s tem strogo delitev na moško in žensko delo zagovarjajo tako moški kot ženske. Prepoznati je mogoče delitev dela po spolu, katerega Oakley (2000) označi za mit, katerega namen je ohranjati konservativne družbene vrednote in vzdrževanje domestikacije žensk. Mit govori o tem, »da je ženskam v družinski skupnosti odkazana domača vloga kot nekaj naravnega, univerzalnega in neizogibnega« (Oakley 2000, str. 170). Ena izmed sogovornic omenja, da je včasih živela v gospodinjstvu z dvema ženskama in otroki, brez moških, kar po njenem mnenju pomeni, da je bila njihova hiša brez gospodarja in so bile zato slabše razmere.

Same ženske smo ble, G in L so bli otroc mejhni, v Gaber so v šolo hodili, smo ble pa tri ženske same. Saj veste tam, tam, kjer ni gospodarja, tam je slabo. (FS6)

Prevladujoče patriarhalne norme v gospodinjstvu lahko za ženske predstavljajo manj možnosti pri odločitvah v gospodinjstvu, manj kontrole nad premoženjem in manjše možnosti dostopa do različnih storitev, kot sta zdravstvo in izobraževanje (Bird in Higgins, 2011), torej patriarhalne norme v gospodinjstvu in strogo ločevanje spolnih vlog še dodatno povečujejo ranljivost romskih žensk (Marjanovic, 2015). Avtorica Marjanovic (2015), ki piše o življenju Rominj v Srbiji, šteje patriarhalne vzorce ter diskriminacijo na podlagi spola med tri najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na vključevanje Rominj na trg dela. Čeprav odgovor enega sogovornika v raziskavi kaže na to, da ženske nadzorujejo denar, pa rezultati kažejo, da so zaradi patriarhalnih vzorcev prikrajšane na drugih področjih življenja. Razvidno je, da so ženske pri dostopu do storitev oziroma izhoda iz naselja odvisne predvsem od moških, ki imajo vozniški izpit in vozila oziroma hodijo peš. Nobena izmed sogovornic nima opravljenega vozniškega izpita niti lastnega vozila, v več primerih pa jih imajo moški v njihovih družinah. Eden izmed sogovornikov navaja, da imajo v naselju Vejar le tri ženske vozniški izpit. Pomembno je omeniti tudi stike z neromskim prebivalstvom, saj je opazna razlika med moškimi in ženskami. Medtem ko ženske sogovornice v večini navajajo, da med

neromskim prebivalstvom nimajo pomembnejših stikov, razen stikov nekaj oseb z delavkami in delavci, ki prihajajo vsakodnevno v romsko naselje, eden izmed sogovornikov navaja, da ima večino prijateljev med Neromi. Ravno tako nekaj sogovornic omeni, da ima več stikov z Neromi moški član družine. V tem pogledu je zanimivo tudi dejstvo, da je edino sogovornik moškega spola osnovnošolsko izobraževanje končal v okviru rednega osnovnošolskega izobraževanja in že bil zaposlen preko pogodbe o zaposlitvi in ne preko javnih del. Poleg skrbi za otroke in gospodinjstva so ženske večkrat omenjene tudi pri skrbi za odraslega člana družine, ki je bolan. Ena sogovornica navaja, da je zaradi skrbi za bolno mamo izpustila možnost zaposlitve, ki se ji je ponudila po opravljeni nacionalni poklicni kvalifikaciji. Omenjeno je tudi, da se zaradi skrbi za otroke in bolne družinske člane najpogosteje zaposlijo ženske brez otrok. Skrb žensk za druge družinske člane pa označi za izgovor, ki ga Rominje navedejo pri zaposlovanju. Kot navaja Videmšek (2012), so poleg slabše socialne mreže, neustreznih bivanjskih razmer, preobremenjenosti in drugih težkih življenjskih pogojev tudi patriarhalna družinska razmerja lahko vzrok za težave v duševnem zdravju žensk. Izmed dvanajstih oseb, vključenih v to raziskavo, kar osem Rominj omenja spopadanje s stresom v svojem življenju. Večina je že jemala antidepresive. Ugotovitve nekaterih raziskav (Ramon, 1996; Bhui, 2002; Neuvirt Bokan, 1997 v Videmšek, 2012, str. 132) kažejo višjo stopnjo predpisanih antidepresivov med osebami s slabšim socialnim položajem. Kot pomemben vidik stigme Rominj iz naselja Vejar je tudi tabu menstruacije in uporabe higienskih pripomočkov, kot so vložki. Ena oseba opaža, da ženske vložke kupujejo skrivoma, ravno tako niso osveščene oziroma zavračajo druge oblike higienskih pripomočkov. Med rezultati je omenjeno, da veliko žensk še vedno ne uporablja higienskih pripomočkov in namesto tega uporabljajo krpe iz oblačil, hkrati pa doda, da so ženske pogosto prisiljene uporabljati kontracepcijo, saj tudi uporaba kondoma velja za tabu.

»Kar je tabu pri nas, na primer menstruacija, ženske ne boš slišal spolno življenje, kaj doktor, ne vem, zanimivo je, da na skrivaj kupujejo vložke damske.«(KS1)

»Tamponi pa bohnedej, da slišjo, »pa kje bo jaz to notri dala, pa nisem neumna«. Je problem to velik tle še zmerom.«(KS23)

Pogovor o družini je nanasel tudi na partnersko zvezo, poroko in otrocih. Dve sogovornici omenjata, da večina Rominj in Romov v naselju, ki živijo v partnerski zvezi, ni uradno sklenila zakonske zveze. Tri osebe so se dotaknile tudi tematike primerne časa, da ima oseba otroka. Kot navajata dve osebi, je oziroma je bilo v naselju nekaj mladostnic in

mladostnikov, ki so otroka dobili že pred petnajstim letom starosti⁷, hkrati pa omenjata svoja otroka, ki kljub polnoletnosti še vedno živita pri njiju. Ena oseba omenja, da hčerka sama ne želi partnerja, v drugem primeru pa sogovornica omenja sina, ki mu sama ne dovoli imeti partnerke.

Zanimivo je, da poleg šestih sogovornic, ki omenjajo slabše medsebojne odnose med prebivalci naselja Vejar, katerih razlogi so predvsem alkoholizem, glasna glasba, neprimerna vožnja z vozili med mladimi in prenatrpanost naselja, zaradi česar se pojavljajo konflikti med prebivalci, kar štiri sogovornice omenjajo, da zelo težko komurkoli zaupajo. Pomemben vidik življenja mladih v romskem naselju Vejar izpostavi ena oseba, ki pove, da so otroci in mladostniki pogosto v bližini alkohola, ki ga lahko brez posredovanja staršev tudi uživajo. Ena oseba je med pogovorom omenila tudi, da opaža, da starši pogosto niso dovolj kompetentni pri vzgoji svojih otrok, zaradi česar otroci med odraščanjem prevzemajo nadzor nad svojim življenjem. Lahko se zgodi, da starši postanejo žrtve nasilja s strani svojih otrok. Ena oseba ob nekompetentnosti nekaterih staršev izrazi svoje mnenje, da so otroci pogosto sredstvo za pridobivanje višjih dohodkov.

»[...]problem so teli od 8 do 15 stari, tej še ne konzumirajo travce, je pa problem, ko je alkohol na razpolago. Pa se najdejo trije, štirje fantje, 9, 10 let stari, uzamejo iz gajbe 5,6 pivov, se v en kot zavijejo in pol ga vidš, ko komi hod. Ni nadzora nad alkoholizmom nad otroki. Še tastari nič ne rečejo. Pol se ga pa eni napijejo pa so fešte po tri dni skupej pa, [...]«(KS59)

»Skor po celem naselju komadirajo otroc mame. Zato, ker jih preveč ujčkajo. Otrok je zakon. Če bo on eno stvar naredu, otrok bo reku, »pa nisem jaz, ta me je našuntov«, en x bo krivc. In to je to, ker vse jim je položeno. Otrok, če bo zahteval zdejle računalnik za 1000' evrov, če bo človk mel, ga bo šel kupit. Ne znajo postavt meje otrokom. In pol, ko je otrok v puberteti, pa mami kaj reče, je nazaj: »pa kaj boš ti«, včas tud pretepe kakšen kakšnega starša.«(KS49)

»Tle imajo otroci vse. Preveč so puščeni svobode. Je pa res, da je otrok, ko pride iz šole, iz delavnic, prepuščen sam sebi, nekje, nekje. Pride, ne vem, ga gre mama iskat ob polnoči in valda cel dan se igrajo, v blatu, kakšen bo. To je tisto, meje ne znajo postavt. Otroci so zakon, otroci so denar. Otroci ti je večja socialna, otroški so, porodniška, vse in čim dlje otroka pri sebi obdržat. Čim se otrok ožen, gre od družine stran, je manjši dohodek.«(KS50)

⁷ Dogodku, ko dekle in fant prvo noč preživita skupaj, najpogosteje skrivoma, Romi in Rominje iz naselja Vejar pogosto pravijo »da se ženita« in predstavlja začetek njunega skupnega življenja. (Osebni pogovori z Rominjami in Romi iz naselja Vejar, 2012–2019) O »pobegu« kot obliki poročanja, ki je pogosta med Romi in Rominjami z Dolenjske, pišejo tudi Narat, Lebar, Kovač in Kobal Tomc (2014).

Pomemben vidik življenja mladih izpostavi tudi oseba, ki meni, da imajo danes otroci po petnajstem letu starosti, ko zaključijo izobraževanje v osnovni šoli in ga dokončajo ali ne, preveč nestrukturiranega prostega časa, zaradi česar so dovzetnejši za droge, alkohol in spolnost. Kot pove oseba, so imeli mladostniki v preteklosti čas zapolnjen predvsem z zbiranjem, prodajo odpadnega železa in pridobivanjem drugih virov, pogosto tudi taborjenjem, kar pa je danes čedalje bolj prepovedano in sankcionirano.

»Tle je največji problem, ki mladino nimajo kam dat. Mladina od 18 do 20 let izpade ven. Dokler se ne ožen in pol jim ne gre družga po glav kot pijača, droga, problemi. Al pa uni od 15. leta iz šole ven, s tem do 18. leta, dokler ni polnoleten, ne more svoje socialne dobivat, pol na CIK in dobiva štipendijo. In pol valda ta starostna skupina od 15. do 18 leta izpade, nima, tle ne more, ni za njih poskrbljeno v tem času. In valda takoj droga, nimajo se kam dat, eno uro imajo CIK in kaj pol? Marsiker gre peš in se ga že nacuka do doma. Lažje pa dobiš zdejele za liter vina, kot za liter mleka. In kdo je zdej kriv, da je to tko? In pol nimajo družga razmišljat, pijača, droga, problemi. In zarad tega tud pride do tega, od 15 naprej poroke, čim prej otroka, da bo čim več denarja in čim je otrok, je že družina za sebe. Čim je starš on, več ne spada pod oblast mame in ima svojo socialno, otroške dodatke, vsaj jaz tako mislim, [...]!»(KS47)

»Največ se je spremenil, ko se nimajo kam dat. Prej so po cele dneve bli na kosovnem, prej so po cele dneve, po mesec bli v hosti, zdej pa je tok kraje, tok vsega, da tud če ga človek vid v svoji hosti, da je prišel taborit, ga bo segnov. Ker bo mislil, da bo vse okrog njega pokrov in ni več tok taborjenja po cele dneve, ni kosovnih, so isto bli, zjutrej je šel, ob polnoči je prišel domov. So kombi razložil, šli spat, zjutri spet na kosovne. Zdej prosti čas ne znajo izkoristit, prosti čas je pa vsak dan cel dan. Vsak dan eno in isto, eno in isto.«(KS61)

Po mnenju ene osebe ima velik vpliv na življenje mladostnikov in mladostnic v naselju predvsem zgodnje izkustvo spolnosti in tudi prostorska situacija doma. V družinah, v katerih vsi člani spijo v enem prostoru, so lahko otroci izpostavljeni spolnosti med odraslimi, kar po mnenju osebe povzroča, da otroci videno ponavljajo sami. Poleg tega so premalo osveščeni glede uporabe kontracepcijskih sredstev. Oseba tudi pove, da je bilo v naselju že nekaj primerov, ko so otroci spolne odnose in nosečnost izkusili že pri enajstih ali dvanajstih letih.

»In največji problem je, ker družine spijo v enem prostoru, nekatere. Ali pa otroci, ki jih ne pustijo same spat in valda ponoč se dogaja vse sorte in otroc to vidjo in pol z igro probavajo to. In pol prihaja do tega, predčasna nosečnost ... Premal so ozaveščeni glede tega, kako uporaba spolne zaščite. Življenje pri starših živijo, vidjo in eksperimentirajo. Mladina je pa že tok samozavestna tle, pač, če pride do tega, velik je blo tle starejših, očetov, mame, babice so se ženil pri 11, 12 letih in pol, ki ji kaj reče »zakaj si se pa ti pri 12 ženila«, pol so pa problemi, pa je policija, pa socialna, pa vse živo. Pol se pa skrivajo enkrat tam, enkrat tam, pol ko je pa že noseča, je pa prepozn.«(KS48)

5 SKLEPI

Z raziskavo se je potrdila tezo, da življenje Rominj in Romov iz naselja Vejar zaznamuje sovpadanje etnične in socialne stratifikacije. Kot s svojimi besedami pove Baranja (2018, str. 60), »si je težko predstavljati diskriminirano manjšino, ki bi hkrati uživala ekonomsko izobilje«. Tako je tudi v primeru sogovornic in sogovornikov iz naselja Vejar, kjer se revščina in diskriminacija na podlagi etnične pripadnosti v njihovih življenjih prepletata že več generacij. Rezultati se nanašajo predvsem na ekonomsko in družbeno marginalizacijo. Iz analize rezultatov je razvidno, da večina vključenih v raziskavo s svojimi dohodki, ki so najpogostejše socialni prejemki, komajda shaja iz meseca v mesec. Domovi nekaterih, tudi družin z otroki, še vedno nimajo urejenih toaletnih prostorov in kopalnice. Dostop do zaposlitve jim je otežen zaradi pomanjkanja izobrazbe, izkušenj, prevoznih sredstev in vozniških dovoljenj, bolezni, skrbi za bolne družinske člane, skrbi za otroke, pogosto pa tudi zaradi sovražnega odnosa delodajalcev. Stigmatizirajočega odnosa, zaradi česar so prikrajšani do enake obravnave in storitev, niso deležni le s strani delodajalcev, ampak pogosto tudi s strani večinske populacije, predvsem v primerih dostopa do določenih storitev in ustanov, kot so trgovine, šole, zdravstveni domovi, gostišča, in kar je najbolj presenetljivo, s strani določenih humanitarnih organizacij. Posledično sogovorniki omenjajo strategije preživetja, katerih zakonitost je vedno bolj omejena, zaradi česar so pogosto kaznovani, kar pa njihovo revščino še utrjuje.

Opravljen raziskava potrjuje tudi tezo, da med Romi in Rominjami iz naselja Vejar obstajajo medgeneracijski prenos revščine in z revščino pogojeni življenjski vzorci. Iz analize rezultatov raziskave lahko sklepamo, da v življenju oseb, vključenih v raziskavo, obstaja možnost kulture revščine, kot jo definira Bird (2007, str. ix). Avtorica (ibid.) namreč navaja, da med zagovorniki koncepta kulture revščine, ki zagovarjajo obstoj drugačne kulture med revnimi in nerevnimi, in zagovorniki koncepta, ki revščino definira kot posledico socialnih in ekonomskih razmer ločeno od kulturnih vzorcev določene družbe, obstaja še tretji pogled, ki se osredotoča na razvoj kulture revščine skozi generacije. Ta pogled pravi, da so bile vrednote in prepričanja ljudi v preteklosti primeren odziv na ovire v njihovem življenju, vendar se niso uspele spreminjati s časom in tako z generacijskim prenosom omejujejo priložnosti zdajšnjih generacij. Iz analize rezultatov je razvidno, da se večina vključenih v raziskavo že celo življenje bori za svoje preživetje skorajda na enak način, kot so se generacije pred njimi. Čeprav so s spremembami v socialnovarstvenem sistemu države pridobili možnost denarnih socialnih pomoči, pa so s spremembami v zakonodaji izgubili možnost do legalnih dostopov

in prodaje različnih surovin, ki so v preteklosti predstavljali velik del njihovih dohodkov. Kot navajajo sogovornice in sogovorniki, se ponekod nelegalnega pridobivanja virov še vedno poslužujejo, vendar s tem tvegajo visoko kazen. Kljub doseganju vsaj osnovnošolske izobrazbe nekaterih mlajših Rominj in Romov iz naselja Vejar v primerjavi s starejšimi sogovornicami, ki zaradi življenjskih pogojev v otroštvu niso imele dostopa do šole, želje po višji izobrazbi od osnovnošolske ni zaznati. V okviru gospodinjstva so utrjene patriarhalne vrednote in vzorci, ki strogo ločujejo delo po spolu. Možno je opaziti ponotranjenje tako vzorcev vedenja starejših, ki se prenaša na mlajše – na primer v obliki sklepanja partnerstev, kot tudi ponotranjenje rasizma, ki so ga deležni s strani večinske populacije, zaradi česar svojih spretnosti, interesov, aspiracij za prihodnost sebe in svoje družine v večini ne definirajo v konkretni obliki oziroma dolgoročno. Medgeneracijski prenos vrednot, ki se v primeru omenjenih Rominj in Romov koncentrirajo predvsem okoli zagotavljanja sredstev preživetja brez doseganja višjih stopenj izobrazbe, današnjim generacijam v luči ekonomskega napredka države onemogoča tako možnosti kot aspiracije za življenje izven začaranega kroga revščine. Glede prenosa revščine je mogoče sklepati tudi o vplivu skupnosti oziroma življenja v naselju Vejar, vendar bi bila potrebna v ta namen dodatna raziskava, ki bi ugotavljala, kako se življenje Rominj in Romov iz naselja Vejar razlikuje od življenja Romov in Rominj, ki živijo izven naselja med večinskim prebivalstvom. Lahko pa glede na odgovore nekaterih Rominj o življenju v preteklosti, ki so se v naselje priselile v zadnjih dvajsetih letih, sklepamo, da obstajajo razlike.

Ravno razlike med sogovorniki in sogovornicami, ki so se v naselje priselili v zadnjih dvajsetih letih, in tistimi, ki živijo v naselju skoraj celo življenje, so prvi pokazatelj, da nikakor ne moremo trditi o Romih in Rominjah kot homogeni etnični skupini. Čeprav rezultati nakazujejo na podoben način življenja sogovornic in sogovornikov ter nasploh življenja v naselju Vejar, so razvidne individualne razlike, na katere opozarjajo tudi osebe, vključene v raziskavo. Opominjajo predvsem na stigmatizacijo, ki so je deležni ob dostopu do določenih storitev, kjer so s strani ljudi, ki niso Romi, za dejanja drugih obtoženi sami oziroma se od njih pričakuje enako vedenje.

6 PREDLOGI

Glede na rezultate in analizo sem pripravila nekaj predlogov, katerih upoštevanje bi ljudem iz naselja Vejar omogočilo kvalitetnejše življenje:

- Vsem prebivalcem Vejarja bi bilo potrebno omogočiti ustrezna bivališča, da bi si lahko poleg svojega zdravstvenega stanja in zdravstvenega stanja bližnjih postavljali nove življenjske cilje in vrednote. Iz rezultatov je razvidno, da vsi prebivalci Vejarja še vedno nimajo dostopa do osnovnih življenjsko potrebnih dobrin, kot so električni priključek, kopalnica in toaletni prostori, kar pa predstavlja stisko in vpliva na prioritete v življenju ljudi. Ob tem je pomembno omeniti, da si s svojimi dohodki pogosto niso zmožni omogočiti dostopa do teh dobrin sami. Kot navaja Amnesty International (2011, str. 5) je:

Po mednarodnem pravu človekovih pravic [...] Slovenija dolžna nasloviti diskriminacijo, končati ločevanje, zagotoviti vsaj minimalno varnost uživanja bivališča vsem ljudem, brez diskriminacije zagotavljati ustrezna bivališča, pri politikah in programih za zagotavljanje bivališč dajati prednost najbolj zapostavljenim skupinam ter zagotoviti dostop najmanj do nujno potrebnih količin vode in do sanitarij za vse ljudi.

- Ne izhajati iz lastnih predpostavk o potrebah ljudi iz naselja Vejar oziroma o potrebah Romov in Rominj iz Slovenije, ampak iz individualnih potreb vsakega posameznika in posameznice, tj. kaj potrebuje za kvalitetnejše življenje. Kot je razvidno iz rezultatov in analize, se potrebe oseb razlikujejo glede na njihove osebne okoliščine, kar jih povezuje, pa so: življenje v naselju Vejar, revščina in etnična pripadnost. V želji po spremembah, ki bi obogatile življenja Romov in Rominj iz naselja Vejar, bi tako socialne službe, občina, šole, humanitarne organizacije in druge ustanove morale izhajati iz potreb posamezne osebe in ne percepcije potreb Romov in Rominj kot homogene skupnosti. Če se osredotočim na sogovornice in sogovornike, bi se kvaliteta življenja ene osebe izredno izboljšala z zagotovitvijo sanitarnih prostorov, kvaliteta življenja druge osebe pa s pomočjo pri izobraževanju otrok jezika slovenščine. Nedvomno je razvidno, da sistem socialnih prejemkov in stigmatizacije držita Rome in Rominje iz Vejarja v začaranem krogu revščine, iz katerega sami ne zmorejo.
- Raziskava kaže, da pomoč, ki so je Romi in Rominje iz naselja Vejar deležni s strani državnih sistemov in strokovnih služb, ne pripomore k opolnomočenju prebivalcev

naselja Vejar v zadostni meri, da bi se lahko izvlekli iz primeža revščine. Kot je razvidno iz analize rezultatov, se ujetost v revščino ne kaže le v nezadostnosti surovin za preživetje, ampak tudi v medgeneracijskem prenašanju vzorcev vedenja, ki današnjim generacijam onemogočajo konkurenčnost na trgu dela. Situacijo obenem poslabšuje še diskriminacija tako s strani strokovnih služb kot večinskega prebivalstva. Kot že rečeno, bi bilo potrebno pomoč usmeriti glede na potrebe posameznika oziroma posameznice, hkrati pa v skupnostih, kot je Vejar, kjer Romi in Rominje živijo več generacij, prepoznati medgeneracijsko ustvarjene in prenesene vzorce vedenja, ki ljudem danes onemogočajo kvalitetno življenje, in jih v tej smeri opolnomočiti.

7 UPORABLJENA LITERATURA

- Alcock, P. (1997). *Understanding poverty*. London: MacMillan.
- Backwith, D. (2015). *Social Work, Poverty and Social Exclusion*. Maidenhead: Open University Press.
- Bolaffi, G. (ur.). (2003). *Dictionary of race, ethnicity and culture*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Dragoš, S., & Leskošek, V. (2003). *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Dominelli, L. (1997). *Sociology for social work*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave.
- Gorjanec, M. (2017). *Socialno delo v Dnevnem centru Kher šu beši* (Diplomsko delo). Fakulteta za socialno delo, Ljubljana.
- Haralambos, M., & Holborn, M. (2001). *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Hlebec, V., Kavčič, M., Filipovič Hrast, M., Vezovnik, A., & Trbanc, M. (2010). *Samo da bo denar in zdravje: življenje starih revnih ljudi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hrzenjak, M., & Jalušič, V. (2011). *Vrata niso baš odprta: (treba da jih gurneš, pa da se odvaraju): perspektive v reševanju kompleksnih neenakosti*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Humljan Urh, Š. (2013). *Kulturno kompetentno socialno delo: etnična občutljivost in antirasistična perspektiva v socialnem delu za učinkovito delo s pripadniki etničnih manjšin in za učinkovito delo v večkulturnem okolju*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Janhar, M. (2012). Zdravstveno varstvo Romov – Vidik dela patronažne medicinske sestre. V Š. Urh (ur.), *Država želi, da ostanemo cigani!: Teoretske refleksije in prakse izključevanja/vključevanja Romov v Sloveniji* (str. 103-120). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Klopčič, V. (2007). *Položaj Romov v Sloveniji: Romi in Gadže*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kuhar, R. (2009). *Na križiščih diskriminacije: večplastna in intersekcijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Macura–Milovanović, S. (2006). *Otroci iz Deponije: pedagoški vidiki vključevanja romskih otrok v izobraževalni sistem: analiza akcijskega eksperimenta*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

- (2009). *Načrtovanje raziskave: študijsko gradivo za interno uporabo*. Metodologija raziskovanja v socialnem delu 1. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Novak, M. (1994). *Dober dan, Revščina: dejstva, pristopi, politike*. Ljubljana: Socialna zbornica Slovenije.

Oakley, A. (2000). *Gospodinja*. Ljubljana: Založba / *cf

Renner, T. (2018). Koncepti so orodja, sposodimo si jih. V M. Ule, & T. Kamin, & A. Švab (ur.), *Zasebno je politično: kritične teorije vsakdanjega življenja* (str. 91-118). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Studen, A. (2015). *Neprilagojeni in nevarni: podoba in status Ciganov v preteklosti*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.

Šugman Bohinc, L., Rapoša-Tajnšek, P., & Škerjanc, J. (2007). *Življenjski svet uporabnika: raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Toš, N., Uhan, S., Hafner-Fink, M., Malnar, B., Kurdija, S., Müller, K. H., Mihelj, V., Bernik, I., Broder, Ž., Doušak, M., Falle Zorman, R., Vovk, R., & Zajšek, Š. (2018). Evropska raziskava vrednot/Svetovna raziskava vrednot v Sloveniji: medčasovne primerjave rezultatov meritev 1992, 1995, 1999, 2005, 2008, 2011, 2017. V N. Toš (ur.), *Vrednote v prehodu XII.: Slovenija v mednarodnih in medčasovnih primerjavah: ISSP 1994-2018, ESS 2002-2016, EVS/WVS 1992-2017, SJM 2018*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK.

Ule, M. (2009). *Socialna psihologija: analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.

- (2018). Tematizacija vsakdanjega življenja in vsakdanjega sveta. V M. Ule, & T. Kamin, & A. Švab (ur.), *Zasebno je politično: kritične teorije vsakdanjega življenja* (str. 20-47). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV

Ule Nastran, M. (2000). *Sodobne identitete – V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M., & Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Videmšek, P. (2012). Večdimenzionalna izključenost kot dejavnik vpliva na duševno zdravje Romov iz perspektive socialnega dela. V Š. Urh (ur.), *Država želi, da ostanemo cigani! Teoretske refleksije in prakse izključevanja/vključevanja Romov v Sloveniji* (str. 121-140). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju trga dela (ZUTD-B) (2013). Ur. l. RS 63/2013.

ELEKTRONSKI VIRI

Amnesty International. (2011). *Vzporedna življenja. Romom v Sloveniji nista zagotovljeni pravici do ustreznega bivališča in vode*. London: Amnesty International. Pridobljeno 15.5.2019 s http://www.amnesty.si/media/uploads/files/vzporedna_zivljenja.pdf

Atkinson, R. (2000). Combating Social Exclusion in Europe: The New Urban Policy Challenge. *Urban Studies*, 37(5–6). Pridobljeno 9.5.2019 s <https://journals-sagepub-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/pdf/10.1080/00420980050011226>

Bass, H. (2011). Ragner Nurske's development theory: Influences and perceptions. V R. Kattel, J. Kregel, & E. Reinert (ur.), *Classical Development Economics and its Relevance for Today*. London: Anthem Press (str. 183-202). Pridobljeno 13.2.2019 s https://www.researchgate.net/publication/256545464_Ragnar_Nurkse's_Development_Theory_Influences_and_Perceptions

Baranja, M. (2018). *Dejavniki uspeha in omejevanja v izobraževanju prekmurskih romskih otrok in mladine: večgeneracijska perspektiva* (Magistrsko delo). Pridobljeno 1.4.2019 s <https://egradiva.fsd.uni-lj.si/search/extshow/2059>

Bird, K. (2007). *The intergenerational transmission of poverty: An overview. Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, 99. Pridobljeno 5.4.2019 s https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1629262

- Bird, K., & Higgins, K. (2011). Stopping the intergenerational transmission of poverty: Research highlights and policy recommendations. *Chronic Poverty Research Centre Working paper*, 214. Pridobljeno 10.4.2019 s <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08ae6e5274a27b2000827/WP214.pdf>
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. V J. Richardson (ur.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood (str. 241-258). Pridobljeno 22.2.2019 s <http://www.socialcapitalgateway.org/sites/socialcapitalgateway.org/files/data/paper/2016/10/18/rbasicsbourdieu1986-theformsofcapital.pdf>
- Dragoš, S. (2013). Teorije revščine. *Mladina*, 22.2. Pridobljeno 8.1.2019 s <https://www.mladina.si/120746/teorije-revscine>
- Gajdosikienė, I. (2004). Oscar Lewis' Culture of Poverty: Critique and Further Development. *Sociology. Thought and Action*, 13. Pridobljeno 15.2. 2019 s <http://www.journals.vu.lt/sociologija-mintis-ir-veiksmas/article/view/5951/4859>
- Hribar, M., & Gutić, D. (2010). Pogojevanje prejemanja denarne socialne pomoči Romom kot oblika institucionalnega rasizma. *Socialno delo*, 49(2/3). Pridobljeno 12.4.2019 s <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-VUUQN1I5>
- Intihar, S. (2014). Revščina v Sloveniji – merjenje na Statističnem uradu RS. *Didakta*, 24(169). Pridobljeno 21.2.2019 s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-KSS9BPXZ>
- (2018). *Kazalniki dohodka, revščine in socialne izključenosti, Slovenija, 2017*. Pridobljeno dne 1.4.2019 s <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/7464>
- Kabeer, N. (2000). Inter-generational contracts, demographic transitions and the 'quantity-quality' tradeoff: parents, children and investing in the future. *Journal of International Development*, 12(4). Pridobljeno 10.4.2019 s <https://onlinelibrary-wiley-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/doi/epdf/10.1002/1099-1328%28200005%2912%3A4%3C463%3A%3AAID-JID684%3E3.0.CO%3B2-S>
- Komac, M., & Medvešek, M. (2005). *Simulacija priseljevanja v ljubljansko urbano regijo: analiza etnične strukture prebivalstva Mestne občine Ljubljana: zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja. Pridobljeno dne 1.4.2019 s http://www.inv.si/DocDir/projekti/simulacija_priseljevanja_v_lj.pdf

Levy, R., & Bühlmann, F. (2016). Towards a socio-structural framework for life course analysis. *Advances in Life Course Research*, 30. Pridobljeno 10. 1. 2019 s <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1040260816300223>

Lewis, O. (1966). The Culture of Poverty. *Scientific American*, 215(4). Pridobljeno 13.2.2019 s <https://pdfs.semanticscholar.org/76a0/022fa6801e7f448952f7e66a1fa6364536bf.pdf>

Marjanovic, D. (2015). *Assessment of the Structural Barriers that Hinder the Employment of Roma Women*. UN Women. Pridobljeno 12.4.2019 s http://www.europeanprogress.org/dokumenti/48_646015_assessment-of-the-structural-barriers-for-roma-women-employment.pdf

Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. (2019a). *Denarna socialna pomoč*. Pridobljeno 1.4.2019 s http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/denarna_socialna_pomoc/

- (2019b). *Katalog ukrepov aktivne politike zaposlovanja (28.3.2019)*. Pridobljeno 3.4.2019 s http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/trg_dela_in_zaposlovanje/zaposlovanje/zutd/katalog_ukrepov_apz_arhiv/

Mrak, M. (2010). *Hudeje 26* [Video]. Pridobljeno 1.4.2019 s <https://vimeo.com/151991900>

Narat, T., & Lebar, L., & Kovač, N., & Kobal Tomc, B. (2014). *Prisilne poroke romskih deklic: končno poročilo*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo. Pridobljeno 13.4.2019 s <http://www.irssv.si/upload2/Prisilne%20poroke%20romskih%20deklic.pdf>

OP (2014). *Operativni program za materialno pomoč najbolj ogroženim za obdobje 2014-2020*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti. Pridobljeno 30.5.2019 s http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/kohezijska_politika/sklad_za_evropsko_pomoc_najbolj_ogrozenim/

Rdeči križ Slovenije. (2018). *Materialna pomoč in socialno vključevanje najbolj ogroženih oseb 2018*. Pridobljeno 10.4.2019 s https://www.rks.si/sl/Materialna_pomoc_in_socialno_vkljucevanje_najbolj_ogrozenih_oseb_/Materialna_pomoc_in_socialno_vkljucevanje_najbolj_ogrozenih_oseb_2018/

Room, G. (1992). *National Policies to Combat Social Exclusion, Second Annual Report of the EC Observatory on Policies to Combat Social Exclusion* [pdf]. Pridobljeno 9.5.2019 s <https://researchportal.bath.ac.uk/en/publications/national-policies-to-combat-social-exclusion-second-annual-report>

Schweiger, G., & Graf, G. (2015). *A Philosophical Examination of Social Justice and Child Poverty* [pdf]. Pridobljeno 23. 1. 2019 s <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137426024>

Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny (Social Development Papers No. 1)*. Manila, Philippines: Asian Development Bank. Pridobljeno 15.5.2019 s <https://www.think-asia.org/bitstream/handle/11540/2339/social-exclusion.pdf?sequence=1>

Special Eurobarometer 355. (2010). *Poverty and Social Exclusion*. Report. Brussels: TNS Opinion & Social. Pridobljeno 7. 1. 2019 s http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_355_en.pdf

Spicker, P. (2007). Definitions of Poverty: Twelve Clusters of Meaning. V P. Spicker, S. Alvarez Leguizamón, & D. Gordon (ur.), *Poverty: An International Glossary* (str. 229-243). Pridobljeno 23. 1. 2019 s https://www.researchgate.net/publication/265422363_Definitions_of_poverty_twelve_clusters_of_meaning

Strategija (2014). *Strategija reševanja romskega vprašanja v Občini Trebnje za obdobje 2014-2020*. Trebnje: Občina Trebnje. Pridobljeno 20.4.2019 s https://www.trebnje.si/media/uploads/2014/Strategija_resevanja_romskega_vprasanja%20v%20Obcini%20Trebnje%20za%20obdobje%202014-2020.pdf

Ule, M. (2014). Spremembe vsakdanjega življenja in življenjskih potekov v sodobnih globaliziranih družbah. *Teorija in praksa*, 51(posebna). Pridobljeno 21.2.2019 s <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-GLJWBW0C/b35a3675-d16c-45f5-a96e-13a9770fe94b/PDF>

Urh, Š. (2009). *Etnično občutljivo socialno delo z Romi* (Doktorsko delo). Pridobljeno 13.5.2019 s <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-VMTQFKSS/97973d67-853f-4d5d-8a1e-354d105d9b63/PDF>

Vlada Republike Slovenije. (2017). *Nacionalni program ukrepov Vlade Republike Slovenije za Rome za obdobje 2017-2021*. Pridobljeno 12.5.2019 s http://www.un.gov.si/fileadmin/un.gov.si/pageuploads/NPUR_2017_2021.pdf

Zupančič, J. (ur.) (2010). *Prostorski problemi romskih naselij v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo Republike Slovenije za okolje in prostor. Pridobljeno 11.5.2019 s http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/prostorski_problemi_romskih_naselij_elaborat.pdf

8 PRILOGE

8.1 SMERNICE ZA INTERVJU

- 1.) ŽIVLJENJSKA ZGODBA
Življenjski potek.
- 2.) OSNOVNI MATERIALNI VIRI
- 3.) SOCIALNE MREŽE
- 4.) DOSTOP DO STORITEV
- 5.) SOCIALNE SPRETNOSTI IN NAVADE
- 6.) ŽIVLJENJSKA VIZIJA

